

4352. **Colore et tinctura Comarum** (Joa. Arntzenii dissert. binæ, quarum prior agit de), post. de civitate Romana apost. Pauli. Traj. à Rhen, 1725, pet. in-8, fig de médailles, dem.-rel. v. marb., dos orné.

La première de ces dissertations traite de la couleur et de la teinture des cheveux. — Bel exemplaire.

JOAN. ARNTZENII

DISSERTATIONES

BINAE,

QUARUM PRIOR AGIT

D E

COLORE ET TINCTURA

COMARUM,

POSTERIOR

DE CIVITATE ROMANA

APOSTOLI

PAULLI

TRAJECTI AD RHENUM,

Apud **GUILIELMUM KROON;**
MDCCXXV.

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

VIRO DOCTISSIMO,

HENRICO ARNTZENIO,

Gymnafii Trajectini Moderatori vigilantiffimo, Parenti optimo, ad
rogum ufque colendo.

NEC NON

VIRIS ERUDITISSIMIS,

Trajectinae Academiae Profefloribus Celeberrimis,

DAVIDI MILLIO,

Phil. Doct. LL. Orient. Prof. ord. cum
maxime Rectori Magnifico.

CORNELIO VAN ECK,

ICto, Juris Civilis & Hodierni Antecessori ordinario.

EVERHARDO OTTONI,

ICto, Juris Civilis & Publici Prof. ordinario.

ARNOLDO DRAKEN-
BORCH, ICto,

CAROLO ANDREAE
DUKERO,

Humaniorum Litterarum Professoribus
ordinariis,

PRAECEPTORIBUS GRA-
TISSIMIS, DE SE STU-
DIISQUE SUIS OPTI-
ME MERITIS,

S. PL. D.
JOANNES ARNTZENIUS.

FRugum primitias priscos offerre Co-
lonos

Mos erat, Agricolae munera sacra Deo.
Spicea sic Cereris necebant tempora fertis,
Cum ferrent meriti rustica dona Lares.
Nec,

Nec, nisi sacratum libasset vina Sacerdos,
Spumabant valida pocula laeta manu.
Sic Vobis libo studiorum prima meorum,
Ponens ad Vestros dona pusilla pedes:
Queis Ducibus doctos ausus contingere
colles,
Tentavi Aönias rite vocare Deas:
Queis Ducibus Latias studui perquirere
Leges,
Quaeque Palaestinis sint data jura locis:
Vel volui Ausonios priscae cognoscere
ritus
Gentis, vel Graeco cultior ore loqui:
Plurimaque Armigeræ promittere vota Mi-
nervæ,
Et dare turicremis sacra dicata focis.
Pro tantis meritis, dignas quod solvere
grates
Non opis est nostræ, munera parva fero.
Haec liceat primo donaria figere Templo,
Sitque index animi picta tabella mei.
Este igitur faciles, nostroque favete labori,
Vos o Castalio Pectora sacra Choro.

Sic pia cum largo cumulet sua munera
Phoebo

Piëris, & plena culta Minerva manu.
Longaque sic mites devolvant stamina Par-
cae,

Et meritum scaeva stet sine morte decus.

DOCTISSIMO JUVENI
JOANNI ARNTZENIO
DISSERTATIONES

E D E N T I

F E L I C I T E R.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρωῶτα θεοὶ προπάρουθεν ἔθηκαν.
Hesiod. Erg. 287.

Ἦα βίος πλείοις μακρὸς ποτε δῶκε
βροτοῖσιν,
Ταῦτά σοι ἤβη νῦν ἔοθ' ἀ δέδωκε
νέω.

Μισάων θέραπον, σοφὴ δὲν διέθρειψεν Αθήνη.

Ἦδη τῆς διδαχῆς χρήματα δῆλα ποιεῖς.

Ἐκδήλων γὰρ τῆς δεκόμενης τὴν λεπτομέρειαν,

Δηλοῖς τῆς φύσεως σῆς δὲ τὸ ἀγχίνσον.

Ἀγλειὸς οὖν ζήσεις, κ' εἰς πανήελὲς ἔνδοξος ἔσση,

Τεθνηκῶς ζωῷ φθεγγόμενος σόματι.

JOANNES FREDER. REITZ.

Τ Ω Ι
Π Ο Λ Υ Μ Α Θ Ε Σ Τ Α Τ Ω Ι
Κ Α Ι
Φ Ι Α Τ Α Τ Ω Ι
Ι Ω Α Ν Ν Η Α Ρ Ν Τ Ζ Ε Ν Ι Ω Ι .

Τ μόνον ἀργαλέον γῆρας, ῥυτίς ἔτε, κε-
λεύθεις

Οἶγει τὰς κρυφίας θεσπέσις σοφίας.

Οὐ μόνον ἢ πολὺὰ παντὸς κρατέσσα καρῆναι

Θριξ παρέχει πολλὴν πρεσβυτέροις διδαχὴν.

Ἀλλὰ καὶ ἤβην φιλομαθῆ Πάλλαϊ ἀγαπῶσα

Ἐν κεδνοῖσι νέοις ἀγλαὰ τέκνα ἔχει.

Ἔσι μὲν εἰς σοφίαν μακρὸς γε καὶ ὄρθιος ὄμιος

Τὸ πρῶτον χαλεπὸς, ταῖς τε βροτοῖσι τραχὺς,

Καὶ

Και θερμὸν αὐτῆς ἰδρῶτα παίροιθεν ἔθικαῖν,
Και κῆδος δεινὸν, και πόνον, Ἀ΄θάνατοι.
Ἀλλὰ νέοι σπευδαῖοι και μὴ μισοπονῆντες
Εὐθύμως χαλεπὴν τήνδε τελῆσιν ὁδόν.
Οἷος ΑΡΕΝΤΖΕΝΙΟΣ σοφίαν πολλῶν περὶ εἰδῶς
Και σπευδῆς ἐράων και ἅμα σφόδρα νέος.
Τῆτον γὰρ Μῆσαι καλὴν ἐδίδαξαν αἰοιδὴν,
Και τῆ ἐκ σώματος μέλιχα ρεῖέπεα.
Και Θέμις αἰδοίη τῷ δῶρα περισσὰ ἔδωκεν
Τὴν αὐτῆ κεφαλὴν πολλὰ τίσσα φίλην.
Οὕτω τῆ σπευδῆ σοφίη και κῦδος ὀπηθεῖ,
Φιλομαθεῖ ἤβη ἐοθλὴ ἔοντα δόσις.
Χαῖρε νέων κύδιζε, και ὄλβιε, ὅς τάδε πάντα
Ἐμφρων ἐργάζη, τοῖά τε δῶρα φέρεις.

ὁ τιμῶν σε και ἀγαπῶν

PETRUS FREDER. HUSSON.

I N
ERUDITISSIMI JUVENIS
J: ARNTZENII
DISSERTATIONES ELEGANTISSIMAS
D E
COMARUM TINCTURA,
E T
CIVITATE PAULI APOSTOLI.

O Ita sis felix! juvenum laus rara, Tibique
Tendere Pieriâ detur ad astra viâ.
Ut Mihi dulce fuit docti vidisse laboris
Prima, sed emerito pignora digna Sene.
Scilicet est aliquid veterum cognoscere cultus,
Cum fuit in nitidis gloria magna comis.
Foeminaque albentes didicit medicare capillos,
Prodere canities ne sua posset anum.
Quid faciat? vite spatium meliore peracto,
Quarere, quâ placeat, cogitur artis opem.

At Tibi quid crines (etiam crescentibus annis

Tinguere? nativum quid violare decus?

Sive erat in pretio flavus color; omnis ab illo

Aurora similis facta puella fuit.

Seu gratus magis ater erat; simul omne videres

Vel pice, vel moro nigrius esse caput.

Ut quondam veteres, ita nunc labor iste puellas

Dignus habet; comitis nam juvat esse comis.

Et juvat a speculo totis pendere diebus,

Sistat ut ornatum, non nisi fessa, manus.

Quod poterunt, facient nostra, ne prisca vetu-

stas

Secla suo cultu posteriora premat.

Mens tua jucundo non hoc contenta labore

Audet, & in latos dat sua vela sinus:

Materiesque Tibi sumpta est juvenilibus annis

Altera, qua doctos torserat ante viros.

Cui Tarsus Patria est, Paulus quo jure

Quiritum

Se ferat e numero, non sine laude doces.

Ergo age, Teque virum stimulent exempla

priorum,

Quorum posteritas nomina grata canit.

Dum

*Dum Pindi quassatur apex , dum barbarus
horror*

*Ingruit , & Latii pallida sceptrum tremunt :
Tu validos armis in talia bella lacertos ,
Merces , interitus nescia laurus erit.*

CAROLUS VAN HEUSDEN.

Philol: Stud:

PRAESTANTISSIMO JUVENI

J: ARNTZENIO,

cum hacce Dissertationes Publici
Juris faceret

FELICITER.

Est aliquid, fateor, spirantia fingere signa,
Quae, Lysippe, tibi Gloria prima fuit:
Est aliquid, validae victricia Dona Palaestrae
Sumere, post forti praelia facta manu:
Sic juvat Eleae Palmam rapuisse Quadrigae:
Major & e minimis saepe paratur Honos.
Is tamen is, Doctae sequitur qui castra Mi-
nervae,
Acquirit Studiis Nomina plura suis.
Est, cur Alcinoi contemnat munera Regis,
Quaeque latent terra condita, quaeque
mari.

Fal-

*Fallor, an & navo cedant, Germane, labori
Nomina, militiae digna Tropaea tuae?
En Tibi pigrities supplex sua brachia tendit,
Calcatur posito fortiter ista pede:
Sic det victa tuo livor sua colla Triumpho!
Sic veniant meritis laurea ferta COMIS!*

OTTO ARNTZENIUS
J. V. St.

DISSERTATIO

DE

COLORE ET TINCTURA

COMARUM.

СІТЯ ТЯІІІІ

СІТЯ ТЯІІІІ

СІТЯ ТЯІІІІ

DISSERTATIONIS

DE

Colore & Tinctura Comarum

CAPUT I.

ARGUMENTUM.

§. I. *Coma* a κομῆν proprie de ornatis capillis dicitur, unde comere de ornatu capillorum. II. Κόμη & *coma* accipitur etiam de hydris seu capillis Medusae, quae inde anguicomā dicta; eodem sensu capillus & caesaries. III. Κόμαι, *comae*, τρίχες, capilli, caesaries de pilis animalium; *coma* etiam de plumis volucrum; contra χόιτη & juba hominibus adfingitur. Seneca Emend. ff. expl. IV. Κόμη, *coma*, βόστρυχος, πλόκαμος, *crinis*, capillus pro foliis seu ramis arborum. Martianus Capella tentatus. V. Κόμη, *coma*, auricomus, & comans de herbis. VI. *Coma* pro summitate flammae, quae vertex flammae aliis dicitur. Gorallus notatus, Auctor

Elegiae de morte Drusi expositus. Coma & crinis de fulmine aut stellis. Caesaries & κόμη de radiis Solis. Philostratus versus. σοφός pro Poëta. Κόρσαι pro radiis lapidum flammantibus. VII. Coma an pro flagello ponatur. a Vossio disceditur. VIII. Coma & caesaries qua ratione distinguantur, quae tamen differentia non ubique observatur. Comam tondebant viri.

DE Etymo hic in ipso limine multa agere non fert animus, cum illud jam occupaverint Lexicographi, nec repetitam saepius cramben adponere lubeat. Unum tantum id monebo, me pedibus ire in illorum sententiam, qui κόμην a Graeco κομῆν ornare dictam putant. κόμην enim proprie de ornatis capillis dici docet Moschopulus ad Homer. II. A. vers. 197. & Eustat. II. γ. p. 288. Edit. Basil. Unde ἀπὸ τοῦ κοσμεῖν derivat ad II. B. p. 157. Sic *comae* apud Latinos, teste Festo in voce *comtus*, *dicuntur capilli cum aliqua cura compositi*. Observatur id in *Catalectis Scal.* p. 203.

*Semper munditias, semper, Basilissa, decores,
Semper compositas arte decente comas.*

Et ἡσκημένης κόμης ἐπιμέλεια, *compositae comae cura*, ap. Lucian. Amor. p. 875. Edit. nov.

nov. Artem. libr. I. Oneir. cap. XX. Αἱ δὲ
 μεγάλαι μὲν, ἀτημέλητοι δὲ τρίχες, ὡς μὴ
 δοκεῖν κόμην εἶναι, ἀλλὰ ρίχωμα, πᾶσιν ἀν-
 δρώποισι πένθη τὲ καὶ λύπας δηλοῦσι. *Longi
 quidem, sed neglecti crines, ut non videantur
 comae esse, sed pilositas, omnibus hominibus
 luctumque & dolorem praedicat.* Hinc co-
 mere saepe de ornatu capillorum dicitur.
 Tibull. libr. IV. Eleg. II. ῥ. 9.

*Seu solvit crines, fusis decet esse capillis,
 Seu comsit, comtis esse veneranda comis.*

Ovid. Epist. XXI. Her. ῥ. 88.

Comuntur nostrae matre jubente comae.

Et libr. I. Am. El. I. ῥ. 20.

Aut puer, aut longas comata puella comas.

Idem libr. II. Fast. ῥ. 560. Consule Gro-
 novii Diatriben in Statium cap. XXVII.
 Vir. Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. lib. VII.
 ῥ. 460. & Burm. ad Val. Flacc. libr. V.
 ῥ. 593.

II. Inter significationes prima occurrit,
 cum pro capillis ponitur, quae passim &
 vulgo est obvia, adeoque plura hujus signi-
 ficationis exempla colligere, molestae &
 putidae satis esset diligentiae. Inde pro
 hydris seu anguibus illis dicitur, quae Me-
 dusae

6 DISSERTATIO DE

dufae capillis intermixtae erant apud Lu-
can. libr. IX. v. 770.

*Vigilat pars magna comarum
Defenduntque caput portenti crinibus
hydri.*

Quae *jubae* ab Ovid. libr. III. Fast. v.
452. vocantur, ut docet Ill. Heinſius ad
Claud. libr. I. Ruf. v. 381. Ideo *Angui-
coma* dicta fuit Meduſa ab Ovid. libr. IV.
Met. v. 698.

*Gorgonis anguicomae. Perſeus ſuperator.
Et Statio libr. I. Theb. v. 544.*

*Aureus anguicomam praefecto Gorgona
collo
Ales habet.*

Graece δρακοντόσθαιρα, *draconibus comata.*
Orpheus de Lapid. in corallio. v. 33. p.
224. Edit. Nov. Vide Muncker. ad Ful-
gent. Mythol. libr. I. cap. XXVI. & Heinſ.
ad Ovid. libr. V. Met. v. 195. Οφεις αἰ κόμαι
dicuntur ab Achill. Tatio libr. I. Erot. p. 15.
Vide & Lucian. in Philopſ. p. 342. *Ca-
pillus* eodem modo uſurpatur a Catullo
carm. LXV. v. 193.

*Eumenides, quibus anguineo redimita ca-
pillo*

Frons

Frons exspirantis praeportat pectoris iras.
 Et Sidon. Apoll. Epith. Polem. v. 11.

*Torquet maculosa volumina mordax
 Crinis, & irati dant sibila tetra capilli.*
Stridentes comae Furiarum apud Lucan. libr.
I. v. 573. Similiter caesaries apud Ovid.
libr. IV. Met. v. 490.

*Nexaque vipereis distendens brachia nodis
 Caesariem excussit, motae sonuere colubrae.*

III. Nec tantum *coma* accipitur pro capillis in homine, verum etiam in bestiis Eustat. ad Homer. II. r. p. 892. Quare equus describitur τὸν ἀυχένα σιμώσας καὶ φρίξας τὴν κόμην, *cervicem intorquens & quatens comam*: ab Achill. Tatio libr. I. Erot. p. 43. De Cerbero Ovid. Epist. Deian. ad Herē. v. 96.

*Inque canes totidem trunco digestus ab uno
 Cerberus implicitis angue minante comis.*

Et sic in MS. Senecae Bibl. Traj. in Oedipo. v. 920. pro varia lectione ab eadem manu adponitur.

*Qualis per arva Lybicus insanit Leo
 Fulvam minaci fronte concutiens comam.*

Cum in Vulgatis *jubam* legatur, neque
 A 4 ulla

ulla tamen apud hujus Poetae enarratores variantis lectionis fit mentio. sic Calpurn. Ecl. V. v. 69.

*Ante tamen secerne pecus gregibusque notatis,
Consimiles conclude comas.*

Vide & Columell. libr. VII. cap. III. firmat hanc Senecae scripturam Achill. Tattius libr. II. Erot. p. 113. qui leones habere dicit πολλήν περι τὸν ἀυχέναι κόμην, *multam circa collum comam*. Quem etiam vide p. 115. De iisdem Virgil. libr. X. Aen. v. 726.

*Gaudet hians inmane, comasque arrexit,
& haeret
Visceribus superincumbens.*

τρίχας iis dat Lucian. Philopsf. p. 331. Equis *comam* attribuisse mediae Latinitatis scriptores testis est Du Cange Glossar. med. Lat. Voce *Coma*. Neque tantum de pilis animalium, verum etiam de plumis volucrum *comam* dici reperies in Catal. Pithoei libr. IV, p. 128. de gallo gallinaceo.

*Alae, colla, comae, pectus, femur, un-
gula, cauda,
Paestanis lucent floridiora rosis.*

Quod alibi non facile obviam habebis. E-
quo-

quorum *crinem* memorat Claud. Conf. Olybr. & Prob. ψ . 4.

Crinemque repexi

Blandius elato surgant temone jugales.

Quo modo *καλλιτριχας ἵππους* habet Hesiod. in Scut. Herc. ψ . 372. Et *τείχες* equorum occurrunt ap. Artemid. Oneir. libr. I. cap. XXI. Similiter *αἰγῶν τρίχες* sunt apud Longum Pastor. libr. III. p. 69. & libr. IV. p. 124. Edit. Mollii. Achill. Tatum lib. III. p. 171. & in Anthol. libr. IV. cap. XXXII. *carm. 14.* Eadem ratione *τείχας* canibus saepe adscribit Xenoph in *Κουνην*. p. 571. Edit. Steph. Et bovi Achill. Tatus libr. IV. p. 223. Asino Lucian. *Asin.* p. 109. Nec alia memorare operae erit pretium, cum non indiligens Graecarum literarum Cultor ca passim observare queat. Latinis eo sensu venit *Capillus*. ap. Gell. libr. XII. cap. 1. *Nam si ovium lacte hoedi aut caprarum agni alantur, constat ferme in his lanam duriozem in his Capillum gigni teneriozem* Videantur Scaliger & Scioppius in *facerrimis ad Priapeja Commentariis* *carm. XLV.* Et hinc in l. 16. §. 7. ff. de Publ. & Vectig. per *capillos indicos pilos* quorumcunque animalium intelligendos esse censet praes. duum & dulce Batavae Themidis Decus Corn. a Bynkershoek in *Obs. Jur. Rom.*

libr. IV. cap. V. ita *caesariem* equis tribuit Gratius Cyneg. ψ. 272.

*Longumque laius, discretaque collo
Caesaries non pexa nimis.*

Contra *χάϊτη*, quae proprie est equorum, hominibus adscribitur, docente Moschopulo ad Hom. II. A. ψ. 197. Sunt enim *χάϊται* proprie *κεχυμέναί τρίχες*, *effusi crines*, teste Hesychio in hac voce. Attamen pro humanis capillis saepissime usurpant Graeci, eaque significatione est apud Homer. II. A. ψ. 529. ubi de Jove.

*Ἀμβρόσια δ' ἄρα χάϊται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Immortales capilli moti sunt regis.*

Pindar. Nem. Od. I. ψ. 19. Lucian. Amor. p. 901. Anthol. libr. III. cap. XV. carm. 1. & cap. XXII. carm. 58. aliosque passim. Graecos imitati sunt Latini, qui eodem modo *jubas* hominibus adfingunt. Silius Ital. libr. IV. ψ. 452.

*Famque hostili perfusa cruore
Membra madent, cecidere jubae, gyroque
per orbem.*

*Artato, Garamas jaculis propioribus in-
stat.*

Consuli posset Taubm. ad Plaut. Mil. Act. I. Sc. I: ψ. 64. Heins. ad Claud. IV. Consul.

ful. Hon. ψ. 201. Passer. ad Propert. libr. IV. El. IV. p. 599.

IV. Altera vocis *comae* est significatio, cum pro foliis ponatur, quae sunt quasi arborum comae, quaeque, ut coma honor est capitis, ita arborem ornant atque decorant. Sic Aelian. libr. II. Var. Hist. cap. XIV. κόμην πολλήν in arboribus commendari scribit. Ovid. libr. II. Amor. El. XVI. ψ. 36.

Frigidaque arboreas mulceat aura comas.

Et ita centies. Inspice, si tanti fit, quae notarunt Cl. Salm. ad Solin. p. 410. Illust. Spanhem. ad Callim. Hymn. in Dian. ψ. 41. Rivius ad Pervig. Vener. ψ. 4. Torrent. ad Horat. libr. IV. Od. VII. ψ. 2. Similiter βόστρυχος φυτῶν, *cincinnus arboris* apud Achill. Tat. Erot. libr. I. p. 53. Et πλόκαμος hederæ apud dulcissimum Anacr. carm. VI. & in Anthol. libr. III. cap. XXV. carm. 39. Unde hederæ εὐχάστῆς dicitur in Anthol. libr. IV. cap. XXX. carm. 4. Et hinc notissimum illud epitheton Poetarum ὑψίκωμος, *alticommus*, de arbore. Orpheus de Lapid. in ὑποθ. ψ. 25. Nec a Graecorum hac loquendi ratione abhorrent Latini, qui eo modo voce *crinis* utuntur, observante Buchnero ad Venant. Fortun. Hymn. de resurr. ψ. 21.
Stat.

Stat. libr. IV. Silv.V. §. 9.

*Nunc cuncta Veris frondibus annuis
Crinitur arbos.*

Quod tamen durius dictum videtur ad eum locum Barthio. Sic conjici posset legendum esse apud Martian. Capell. in Nupt. Phil. libr. I. p. 11. *Nam & Tellus floribus crinita, quippe Veris Deum conspexerat subvolare Mercurium.* In Editis legitur *lumina*; sed nullo sensu, si quid video. Verum liberum sit cuique eligendi arbitrium. Eo tamen modo locutus est Salvianus libr. VII. de Gubern. Dei p. m. 132. *omnis regio aut interfusa fluminibus aut crinita messibus fuit.* Ubi Weitz. vide. Dion. Descript. Orb. §. 1125.

*Ναὶ μὲν καὶ λειμῶνες αἰεὶ κομῶσι πετῆ-
λοις.*

*ſam vero & prata ſemper comuntur fo-
liis.*

Vitibus adſcribit *crines* Plinius libr. XVII Hiſt. Nat. cap. XXIII. *vernacula putatio de-
jectis per ramos vitium crinibus circumveſtit
arborem, crinesque ipſos uvīs.* Crines hoc loco poſitas vides pro arborum ſeu vitis ramis, qui κόμαι appellantur in Anthol. libr. I. cap. VI. carm. 4. Ubi Platanus, cui vitis de more veterum adpoſita erat, dicit. Οθ-

Θνήειη δ' ἀμφιτέθηλα κόμη.
Aliena autem circumflorui coma.

Et apud Prop. Libr. II. El. XV. ψ. II.

*Illic assidue tauros spectabis arantes,
 Et vitem docta ponere falce comas.*

Serv. ad Virg. lib. II. Aen. ψ. 629. *Comam* pro ramis per illam metaphoram, tondentur cythisi. V. etiam Antiphilum in Anthol. libr. III. cap. XIV. carm. 3. Atque ita *capillos* pro foliis dicere Arnobium observat magnus Scaliger ad Catal. Virg. p. 324. Arboribus namque apud Poetas passim *capita*, *frontes*, *brachia* aliaque corporis humani membra adscribuntur. Consule Ill. Heins. ad Claud. libr. III. de Rapt. Proserp. ψ. 346. Alia non adferemus, quia res non est hujus loci.

V. Hinc tandem *Coma* pro herbis & segete ponitur, ut in Anthol. libr. VII. carm. 5.

Δειμῶνες, τί μάταια κόμαις ἐπὶ Φαιδρᾶ
 γελᾶτε;

*Prata, quid vane comis hilariter ades
 ridetis?*

Ovid. libr. I. Am. El. X. ψ. II.

*Prima Ceres docuit turgescere semen in
 agris,*

Falce

Falce coloratas subsequitque comas.

Senec. Med. v. 720.

*Has Pindus ingens, illa Pangaei jugis
Teneram cruenta falce deposuit comam.*

Unde non ineleganter *auricomus* rus dixit Aufon. Technopaegn. de Vere. p. 488. Edit. maj. Toll. Et *prati comantis exuvias* Sidon. Apoll. libr. VIII. Epist. VIII. Ubi consulendus Savaro: nec elegantioris sexus amator frustra erit, si hac de re conferat jucundissimum scriptorem (quem nimis secure Aristenaetum vocari credit Berglerus ad Alciphronem Libr. I. Epist. I. init.) in Epistolarum libr. II. Ep. I.

VI. Transfertur quoque ad superiores flammaram partes, quae alio nomine *vortices flammae* seu *vertices* dicuntur, ut observat diligentissimus Oudendorpius ad Jul. Obseq. cap. CXII. Metaphora quidem, ut vult Servius, ab aquis deducta, ad Virg. XII. Aen. v. 673.

*Flammis inter tabulata volutus
Ad coelum undabat vortex.*

Et recte. Videatur Dion. Longinus de Sublim. cap. II. & Sil. Ital. libr. V. v. 513. Hi *comae* dicuntur apud Auctorem de morte Drusi v. 255.

*Tandem ubi complexa est silvas, alimen-
taque sumsit,*

Aethera subjectis lambit & astra comis.

Ubi Theod. Gorallus notat: *Nova sed fe-
lix translatio, qua flammae superiores par-
tes comae dicuntur, nec sane sunt passis co-
mis figura dissimiles* Non video, quor-
sum tendat haec oratio, nam novam non
esse translationem patet ex Catullo carm.
LXII. v. 77.

Viden ut faces

Splendidas quatiunt comas.

Et v. 98. quibus locis vide Statium &
Passer. Male per solutas comas interpreta-
tur La Cerda ad Virgil. libr. VII. Aen. v.
403. neque longius a Catullo abit Mani-
lius libr. I. v. 833.

*Nam modo ceu longi fluitent de vertice
crines,*

Flamma comas imitata volat.

Et hinc Juvencus Presb. IV. de Euang.
Hist. p. m. 104.

Occurrere illi votis sponsalibus omnes

*Ornatu accinctae taedarum flammicomman-
tum.*

Hanc vocis significationem jam observa-
rant

rant Viri Eruditissimi Joh. Fred. Gronovius diatr. in Stat. cap. LIII & Vossius. ad Valer. Flacc. libr. I. v. 225. *Crinitum missile flammâ* habet Statius libr. V Theb. v. 387. de quo teli genere agit D. Voss ad Caesar. libr. V. Bell. Gall. cap. XLIII. Sic quoque fulmini *comam* adscribit Statius libr. III. Theb. v. 320.

Volat ignea moles
Saeva Dei mandata ferens, coelumque
trifulca
Territat omne coma.

Crinem idem Stat. libr. VII. Theb. v. 582.

Cen duo diverso pariter si fulmina coelo
Rupta cadant, longumque trahant per nu-
bila crinem.

Ubi plura Barthius. Silius Ital. libr. I. v. 356.

Fulminis ire ritu, summis e montibus arcis
Incita, sulcatum tremula secat aera flam-
ma,
Qualis sanguineo praestringit lumina crine.

Coma etiam de Stellis usurpatur Suid in Κόμη. Barth. ad Stat. de Conf. Olybr. & Prob. v. 3. Sic Leo signum coeleste dicitur *ignicomus* a Nemes. Cyneg. v. 214.

COLORE COMARUM. CAP. I. 15.

*Seu magis ignicomis candentia terga Leonis
Cum quatit.*

Eodem sensu *crinis* saepius occurrit, ut docuerunt Comment. ad Valer. Flacc. libr. II. v. 42. Quo fere modo *caesaries* Soli adscribitur apud Mart. Cap. libr. I. de Nupt. Phil. p. 6. *Non Solis augustum caput, radiis perfusum circumactumque flammantibus, velut auratam caesariem rutili verticis imitatur.* Ejusdem radios κόμας dictos fuisse tradit Philostr. Epist. XXVI. Ηκουσα γέ μὴν ἀνδρὸς Σοφοῦ καὶ τὰς ἀκτῖνας λέγοντος κόμας Ἡλίου. *audivi virum Sapientem etiam radios appellansem comas Solis.* Σοφὸς per *Poetam* interpretari malo, cum quia poetica haec praecipue sit locutio, tum quia Σοφὸς Graecis *Poetam* significet, quoniam apud Poetas tum temporis maxima esset Historiarum & Antiquitatis cognitio, quae vulgo erant ignota. Anacr. carm. XLIII. & LIII. v. 16. & 23. Barnes. ad Anacr. carm. LXIV. & Erud. Davisius ad Max. Tyr. diss. VIII. p. 91. Hac ratione κόρσαι dicuntur famulae illae, quae in lapidibus apparent, & speciem comarum prae se ferunt. Orpheus de Lapid. vel quisquis sit hujus libelli auctor in Coryphide p. 222.

Τὸν μὲν ἐγὼ κόρση μάλ' εἰκότα Φημι βροταίη.
Hunc quidem ego capillo admodum simili-

B

lem

DISSERTATIO DE

lem dico humano.

Verfu primo ejufdem carm. dixerat κοροϊδ-
εντα λίθον, *crinitum lapidem*, & de Opallio
fcripferat p. 208. ei radios ineffe, qui ap-
pareant veluti εθειραι

VII. *Coma* praeterea ex Cl. If. Voffii
fententia notaret flagellum ex capillis con-
tortis confectum, apud Martial. libr. II.
Epigr. LXVI.

*Hoc facinus Lalage, speculo quod vide-
rat, ulta est,*

Et cecidit saevis ic̄ta Plecuſa comis.

Et fic quidem legit & interpretatur Vof-
fius ad Catull. carm. LXII. p. 224. An
vero ejus fententia probanda fit nondum
fatis conſtituo. Immo praeferrem aliorum
Interpretum expositionem, qui Lalagen
ipſi Plecuſae fecuiſſe comas exiſtimant, &
ita legunt:

*Hoc facinus Lalage ſpeculo, quo viderat,
ulta eſt,*

Et cecidit ſectis ic̄ta Plecuſa comis.

Aliam lectionem reperies apud Nob. Heinf.
ad Albin. El. I. ψ. 98.

VIII. Grammatici vocem comam &
caefariam ita diſtinguunt, comam proprie
eſſe Mulierum, caefariam vero Virorum;
&

& ita κόμην proprie de foeminis dici notat Cl. Voet ad Call. in Dian. ψ. 76. Caesariem vero Viris tribuit Servius ad Virg. libr. I. Aen. ψ. 590. *A caedendo dicta caesaries, ergo tantum virorum est.* Servii (teste Cel. Dukero ad Flor. libr. I. cap. V. §. 5.) compilerator Isidor. libr. II. Orig. cap. I. eadem verba refert. Inspici etiam potest Servius ad libr. VIII. Aen. ψ. 659. Comam enim tondere solebant Viri, unde comam tonfa dare viriles vultus dicitur apud Martial. libr. IX. Epigr. XXXVII.

At tibi si dederit vultus coma tonsa viriles,

Quis mihi, qui nectar misceat, alter erit?

Virum tonsum esse decet, mulierem non decet, verba sunt Isidori. libr. XI. Orig. cap. I. p. 1092. Hinc caesariem virilem dixisse videtur Prudent. Phichom. ψ. 358.

Mitra caesariem cohibens aurata virilem.

Livius libr. XXVIII. cap. XXXV. *Adornabat promissa caesaries, habitusque corporis, non cultus munditiis, sed virilis vere ac militaris.* Confer. Philostr. lib. II. Icon. XXXIII. Verum haec non ita ex Grammaticorum sententia observantur, nam κόμην de Viris est ap. Callim. Hymn. in Apoll. ψ. 38.

Αἱ δὲ κόμαι θυόεντα πέδω λείβουσιν ἔλαια.
*Comae vero odoriferis in terram stillant
 oleis.*

Aelian. libr. VII. Var. Hist. cap. VIII. &
 libr. XII. cap. XIV. Alexandro κόμας ad-
 scribit. Vide etiam Aristoph. Avib. ῥ.
 912. Ovid. Epist. XVII. Her. ῥ. 103.

*Equae tuis demtos humeris mihi tradis
 amictus,
 Et madidam siccas aequoris imbre co-
 mam.*

Seneca Hercul. Fur. ῥ. 893.

*Stantes sacrificus comas.
 Dilecta tege populo.*

Aliaque Veteres auctores versanti obvia
 esse poterunt. *Caesariem* de Foeminis ad-
 hibet Catullus de Coma Berenices. ῥ. 8.

*Idem me ille Conon coelesti lumine vidit
 E Beronicio vertice caesariem.*

Ovid. lib. III. Am. El. I. ῥ. 31.

*Haecenus : & movit pictis innixa cothur-
 nis
 Densum caesarie terque quaterque ca-
 put.*

Supra ῥ. 12. *comam* dixerat. Claud. libr.
 II.

II. de Rapt. Prof. ψ. 247.

*Interea volucris fertur Proserpina cursu
Caesariem diffusa noto.*

Et libr. III. ψ. 86.

*Squallebat pulcrior auro
Caesaries.*

Sic & alibi non raro loquitur Claudianus, ut & Virgilius, cujus locum jam notarunt Lexicographi.

C A P. II.

ARGUMENTUM.

I. *Coma ξανθή seu flava maxime olim fuit commendata.* II. *Quae ratio, quamobrem ξανθός & flavus idem sit ac pulcer.* III. *Eadem comae flavae est fulva & rutilans. Claudianus expos. & rutila, rufa, rubea.* IV. *Ejusdem coloris sunt capilli crocei. Κροκόπεπλος Aurora. Martianus Capella & Anthologia Emend. ut & rosei capilli. Heliodori interpres notatus.* V. *Χρῦσοι & aurei capilli pro flavis. Χρυσόκομος Bacchus. Venus cur aurea dicta. Venus a crinibus laudata. Deorum instrumenta aurea.* VI. *Capillus flagrans seu fra-*

grans. Auctor Ciris Emend. Coma succina flava est, succinum enim eum colorem praefert; flavi epitheton mellis apud Poetas. Baetica vellera flavi erant coloris

§. I. **I**Nstituti non est nostri multis & verborum & sententiarum flosculis, pluribusque ambagibus hanc rem tractare, itaque ad partem eam, quam de comis explicare constitui, statim me conferam. Prima se mihi accingenti offert *coma flava*, utpote pulcerrima & omnibus fere populis laudatissima. Neque mirum, cum *flavus color* fuerit faustitatis & laetitiae index, docente ad Tibullum libr. I. El. VIII. v. 46. & libr. II. El. II. v. 18. elegantissimo Brouckhusio. *Flavus color* qualis sit docet Gellius. libr. II. Noct. Att. cap. XXVI. *Flavus videtur ex viridi & rufo & albo concretus, sic flaventes comae &c.* Hunc igitur colorem in comis probatissimum fuisse ostendit Lucianus in Dial. Diog. & Poll. p. 264. ubi haec in mandatis dat Philosophus Polluci τοῖς καλοῖς γε καὶ ἰσχυροῖς λέγει, ὅτι παρ' ἡμῖν οὔτε ἡ ξανθὴ κόμη, οὔτε τὰ χαροπαῖα ἢ μέλανα ὄμματα, ἢ ἐρύθημα ἐπὶ τοῦ προσώπου ἐστὶ ἐσὶ. *formosis illis & robustis dic, apud nos neque flavam comam, neque caesios vel nigros oculos, nes*

nec faciei ruborem amplius esse Cui loco ad-
jungas licet Aelian. libr. XII. Var. Hist.
cap. I. p. m. 657. Ovid. libr. V. Fast. v. 609.

Aura sinus implet, flavos movet auracapillos

Sidoni, sic fueras accipienda Jovi.

Glossa ad Petron. cap. CX. *capillitium flavum commendat*. Galenum quoque existimasse flavos rubentesque capillos bonam corporis constitutionem significare notat Salmuth ad Pancirolli Res Deperditas tit. XLIV. p. 189. Sed de pulcritudine harum comarum pleni sunt omnium libri, & res est notissima, ideoque actum agere non fert animus. Qui plura scire cupiat, evolvat Barthium Advers. libr. LVIII. cap. XVII. Salas ad Petron. cap. CX. Feith. Antiq. Hom. libr. III. cap. X. Et praesertim Eleg. Brouckh. ad Tibull. libr. I. El. VI. v. 8. aliosque, quos hic coacervare fastidio foret.

II. Hic flavi capillitii honor, & pulcritudo effecit, ut apud optimos quoscunque Auctores ξανθός & flavus pro pulcro ponantur. Ξανθόν certe per καλόν exponit Hesyck. nec desunt hujus significationis apud alios exempla. Callim. Epigr. VI. v. 3.

Και ξανθὴν ἰόλειαν.

B 4

Quod

Quod Vulcanius vertit

Formosamque Iolen.

Et ita Schol. ad Call. Hymn. in Dianam
 ψ. 209. ξανθὴν explicare videtur per καλήν.
 Nec dissimili modo accipi posset Theocri-
 rus Idyll. VII. ψ. 116.

Καὶ οἰκεῦντες ξανθᾶς ἕδος αἰπὺ Διώνας.

*Et habitantes formosae aedem altam Dio-
 nes.*

Et Anthol. libr. VII. carm. 185.

Κύκνος ἐπὶ ξανθὴν μητέρα τῆς Ἑλένης.

Cygnus ad pulcram matrem Helenes.

Unde Hylas dicitur ξανθὸς apud Theocr.
 Idyll. XIII. ψ. 36. quem καλὸν vocat Anton.
 Liber. cap. XXVI. Metam. & Orpheus
 in Argon. ψ. 225. Alia vide apud Leoni-
 dam in Anthol. libr. III. cap. VI. carm. 5.
 & Pindarum Nem. Od. V. ψ. 99. Grae-
 cos imitati sunt Latini. Catull. carm. LXV.
 ψ. 95.

*Qualibus incensam jactastis mente puel-
 lam*

*Fluctibus, in flavo saepe hospite suspiran-
 tem.*

Ubi Conf. Statium. & sic Juven. Sat. VI.
 ψ. 354.

Et

Et flavam, cui det mandata, Puellam.

Ubi recte Britann. *Flavam pulcram: nam ut diximus ante (Sat. V. v. 115.) Poetae flavum pulcrum appellant.*

III. Eadem huic erit *coma fulva*. Servius namque ad Virg. libr. X. Aen. v. 562. *fulvum Camertem* per ξανθὸν explicat. Ovid. libr. XII. Met. v. 273.

Tempora perfringit fulvo protecta capillo.
Stat. libr. I. Achill. v. 161.

*Niveo natat ignis in ore
Purpureus, fulvoque nitet coma gratior
auro.*

Ovid. libr. III. ex Pont. El. II. v. 74.

Ambiat ut fulvas infula longa comas.

Videatur Junius de Pict. libr. III. cap. IX. §. 6. Et eo modo exponendus Claudian. libr. I. Laud. Stil. v. 203.

Crinigero flavescentes vertice reges.

Quibus verbis respicit ad jus Capillitii Regum Francorum; de quo adeas Bisselium & Goldastum ad Eginharti Vit. Car. Magn. cap. I. Sunt etiam praeterea *rutilae* dictae ab Ovid. libr. II. Met. v. 319.

At Phaeton rutilos flamma populante capillos

pillos

Volvitur in praeceps.

Elegantissimus hanc in rem est Aufonii locus Epistola IV. v. 42.

Sic certe crinem flavus, niveusque lacer-
tos,

Caesariem rutilam per candida colla re-
fundis.

Et Siliii Italici libr. IV. v. 200.

Occumbit Sarmens, flavum qui ponere
victor

Caesariem crinemque tibi, Gradive, vo-
vebat,

Auro certantem, & rutilum sub vertice
nodum.

Inspice Ill. Heinf. ad libr. V. Met. Ovidii v. 440. & ad Claudian. in Nupt. Honor. & Mariae. v. 242. Nec dissimiles sunt *crines rutilantes* ap. Claudian. libr. I. Laud. Stil. v. 38.

Nec fida Valenti

Dextera duxisset rutilantes crinibus alas.

Quos *rufos* appellat Senec. libr. III. de Ira cap. XXVI. *non est Aethiopsis inter suos insignitus color, nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos, utrumque decet.*

Hinc

Hinc illud decantatum Martial. libr. XIV.
Epigr. CLXXVI.

Rufi Persona Batavi.

Vide Lipsium ad Tacit. de Morib. Germ. cap. IV. & Cel. Millium. Diff. de Vitulo Aureo. §. 10. Nec insolita est haec loquendi ratio, cum genus pro specie ponatur; *rufus* enim est genus, cujus species sunt *fulvus*, *flavus*, *rutilus*, *rubidus*, *luteus*, &c. Docente Frontone apud A. Gell. libr. II. Noct. Att. cap. XXVI. Sedulo tamen cavere oportet, ne rufus & flavus capillorum color facile inter se commutetur: maxima enim inter eos existit differentia, cum hic formae decus, ille fastidiosae turpitudinis habeatur indicium. Huc etiam refero *rubeos capillos* apud Firmicum libr. IV. cap. XII. *Mars, si geniturae Dominus fuerit effectus, faciet asperos, invictos, & qui nullis rationibus subjugentur, fortes, aequales, ignotos, rubeis capillis, oculis sanguinolentis, imperiosos. Rubeos hic capillos per flavos interpretor, quod Heroes Virique bellicosi flava coma ornari soleant.*

IV Huic etiam conveniunt *capilli crocei*, quos memorat Ovid. libr. I. Art. v. 529.

Utque erat e sommis tunica velata re-
cincta,

Nuda

Nuda pedem, croceas irreligata comas.

Crocens enim color rubicundus est, ut discas ex Servio. ad Virg. Ecl. IV. v. 44. Et Paschalis de Coronis lib. III. cap. XIV. Martian. Cap. lib. II. p. 36. *ipsa species ovi interioris crocino (ita lege) circumlita interiorius rutilabat.* Ovid. libr. II. Am. El. IV. v. 43.

Seu flavent, placuit croceis Aurora capillis.

Hanc ob causam Aurora in Anthol. libr. IV. cap. XXIII. carm. 2. dicitur κροκόπεπλος, ut legendum est, non κροκόπελος, quod forte vitio Typothetarum in editione, qua utor, irrepsit, unde Martian. Cap. lib. II. de Nupt. Phil. p. 28.

*Et jam tum roseo subtexere sidera peplo
Cooperat ambrosium promens Aurora pudorem.*

Sic *crocens* Aurorae amictus apud Ovid. libr. III. Art. v. 179. Confer Emmenes. ad Virg. libr. I. Æn. v. 481. Roseis quoque capillis ornatur in Catal. Scal. p. 169.

*Aurea fulgebat roseis Aurora capillis,
Et matutino rore madebat humus.*

Roseorum crinium quoque mentio fit apud Catullum carm. LXV. v. 310.

At

At roseo niveae residebant vertice vittae.

Heliodorus libr. III. Aethiop. p. 134. Edit. Commel. Δάφνης ἀπαλοι κλώνες ἔστεφον, ῥοδοειδῆτε καὶ ἠλιῶσαν διαδέοντες. *Laurus teneri rami cingebant, rosae similem & flavam comam ligantes.* Ηλιῶσαν male vertebatur *candidam*, cum sit coma *Soli similis seu flava*, quam vocis significationem recte adstruit Barneſius ad Anacr. carm. XXIX.

V. Eodem sensu χρύσιοι πλοχμοὶ *aurei cincinni* pro *flavis* occurrunt apud Apellon. Rhod. libr. II. Argon. ψ. 678. & κόμη κατὰ χρύσος τῆ χροιά apud Achill. Tat. in Erot. libr. V. p. 307. Adde Philost. libr. II. Iconum. V. Χρυσοκόμης, *auricomus* ob flavum capillorum colorem dicitur Bacchus ab Hesiodo. Theog. ψ. 947.

Χρυσοκόμης δὲ Διώνυσος ξανθὴν Αριάδην.
*Auricomus vero Bacchus flavam Ariad-
nem.*

Vide & Athen. Deipn. libr. XIII. cap. II. p. 564. Χρυσιοβόσρυχε Γαλάτεια *aureos comae vortices habens Galatea.* Virgil. libr. VIII. Aen. ψ. 659.

Aurea caesaries ollis atque aurea vestis.

De Gallis loquitur, quos flavos habuisse capillos nemo dubitat. *Crinis simillimus au-
ro.*

ro, apud Calpurn. Ecl. VI. ψ. 14. Orph.
Argon. ψ. 1217.

Ἀπὸ κρατὸς νὰρ ἔθειραι
Πυρσαῖς ἀκτίνεσσιν ἀλίγκιοι ἠώρηντο.
*Ex capite enim crines
Igneis radiis similes pendebant.*

Et hinc forte est, quod Venerem Poetae
solenni epitheto *auream* vocarint. Homer.
Il. γ. ψ. 64.

Μή μοι δῶρ ἔρατὰ πρόφερε χρυσοῦς Ἀφρο-
δίτης.
*Ne mihi praemia exoptata exprobra au-
reae Veneris.*

Miscell. Fragm. Callim. a Spanh. collecta
IV.

Τίς δὲ χάρις, τί δὲ τερπνὸν ἄνευ χρυσοῦς
Ἀφροδίτης
*Quae vero gratia, & quae jucunditas abs-
que aurea Venere*

Alia loca invenies in Anthol. libr. IV. cap.
XVIII. carm. 34. & libr. VII. Cam. 98.
& 161. Lucian. Imag. p. 7. & 15. Ovid.
XVI. Her. ψ. 35.

*Te peto quam lecto pepigit Venus aurea
nostro.*

Et ψ. 289. libr. X. Met. ψ. 277. Virg.
libr. X. Æn. ψ. 16. At

*At non Venus aurea contra
Pauca refert.*

Ad quem locum video Taubmannum vel-
le *aureum* hoc sensu pro pulcro poni, ut
saepissime apud Poetas. Id etiam Grang.
ad Juven. Sat. VI. §. 122. aliique existi-
marunt; nec multum hac de re contendo
sed si eo sensu accipi deberet etiam alii Dii
Deaeque eodem *epitheto solenni* ornarentur,
quod tamen non ita fieri observamus. Et
praecipue quidem Venus a crinibus lau-
datur. Aufonius in Eclogis. p. 552. Edit.
Toll.

*Barba Jovi, crines Veneri decor, ergo
necesse est,
Ut nolint demi, quo sibi uterque placet.*

Nec quidquam impedit, quo minus verba
dulcissimi Sannazarii apponantur Lib. I.
Epigr. in Caecilianum:

*Si tibi per Genium fas est jurare Miner-
vae,
Per Veneris flavas, Caeciliane, comas.*

Lucianus consuli potest in Imagin. p. 5.
Neque nescius sum omnia Dearum instru-
menta, arma, ornatus, insignia vel indu-
menta *aurea* describi, quod jam docuerat
Spanhem. ad Callim. in Lavacr. Pall. §. 31.
Et

Et forte eodem modo de Venere accipi posset, sed haec examinanda relinquo.

VI. Ad flavorum praeterea capillorum classem referri posse videtur, si sana sit scriptura, *capillus flagrans* apud Auct. Ciris ψ . 168.

Non Storace idaeo fragrantēs picta capillos.

Certe Storacem etiam melleum, id est, flavum emittere liquorem erudite, ut solet, ostendit Salmasius Exerc. Plin. p. 383. & seqq. ubi tamen memoria lapsus, ut puto, nullam enim mutationis causam addit, hunc versum ita profert:

Et Storace idaeo vinctos perfusa capillos.

Verior est Nob. Heinsii emendatio in curis secundis ad Ovid. XV. Heroid. ψ . 76. legendum esse *fragrantēs capillos*, in cuius sententiam quin discessionem facturi sint Eruditi, nullus dubito. Nec dissimilis videtur *coma succina*, de qua Plinius Libr. XXXVII. Hist. Nat. cap III. *Domitius Nero in ceteris vitae suae portentis capillos quoque Conjugis suae Poppaeae in nomen adeptaverat, quodam etiam carmine succinos* (ut legit. Salmas. Exerc. Plin. p. 62) appellando, de quo crinium colore etiam agit Ovid. libr. XV. Met. ψ . 315.

Et

*Et huic Sybaris nostris conterminus
arvis*

Electro similes faciunt auroque capillos.

Confer. Salmaf. ad Solin. p. 540. Dixerat in prioribus Plinius, quosdam esse, quibus in succino *decocti mellis lenis color placeat*. Et facit cum Plinio Priscianus in Perieg. v. 281.

*Hic electra legunt alnis stillantia Celtae,
Succina quae memorant, mellis vinique
colore.*

Mellis autem colorem flavum esse, vel ex eo satis clarum fit, quod Poetae melli *flavi* epitheton addant. Ovid. libr. I. Met. v. 112. & Alcaeus in Anthol. libr. III. cap. XXV. carm. 17. Ita capilli melli adfimi-
lantur apud Appulejum libr. II. Met. p. 118. edit. quam procuravit Elmenh: & nunc ut *aurum coruscans in lenem mellis deprimitur umbram*. Vide quam appositus sit hic ad nostram sententiam confirmandam locus. Alia de colore succino habet Eruditiss. Munckerus ad Hygini Fab. CLIV. De *flavis comis* quoque est intelligendus Mar-
tial. libr. V. Epigr. XXXVIII.

*Quae crine vincit Baetici gregis vellus,
Rhenique nodos, aureamque nitellam.*

Baetica enim vellera flava erant, teste eodem Martial. libr. XII. Epigr. C.

*Baetis olivifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tinguis aquis.*

Adeundus est Salmasius Plin. Exerc. p. 224. Et A Lapide ad Cant. Cant. cap. IV. comm. i. p. 168.

C A P. III.

ARGUMENTUM.

- I. *Coma flava ex Servii aliorumque sententia propria est meretricum.* II. *Ab iis discessum, cum etiam Matronae & Virgines castae ea coma ornentur; Strophium Virginibus proprium, aliquando tamen meretricibus tribuitur. Demsterus notatus.* III. *Ex Juvenali non recte colligitur flavos capillos meretricum fuisse. Qui lupanar intrabant, caput obtegebant: Galeri flavi erant, quibus tegebant calvitiam. Iis utebantur meretrices, quae erant tonsae.* IV. *Nec favet Servio Virgilius. Servius sibi contrarius.* V. *Horatius quoque nil juvat. Πυρρὸς flavus.* VI. *Flava coma ornatur Bacchus, Cupido, Mercurius, Minerva, Ceres, Diana; flavus de segete*

gete matura. VII. Roma flavos habuit capillos. Dea fuit culta. Viridis pro flavus. Servius, Rutilius, Apocalypsis Expl. VIII. Heroes flava coma describuntur, Principibus enim Viris decor, corporis habebatur proprius. IX. Integri populi flavi fuerunt. Callimachus expos. Auro capillos ornabant. Tibullus vindic. X. Rubri capilli & supercilia erant exosi. Cavebant ne aestu Solis capilli urerentur.

§. I. **H**Aec de pulcritudine variisque appellationibus flavorum crinium. Videamus nunc quibus hos potissimum adscripsere veteres. Serv. ad Virg. libr. IV. Aen. v. 698. *Matronis nunquam flava coma dabatur, sed nigra, unde Juvenal. (Sat. VI. v. 120.)*

Sed nigrum flavo crinem abscondente galero.

Schol. Juvenal. (qui aliis Probus, aliis alius videtur, teste Brouckh. ad Tibull. libr. II. El. V. v. 45. cuique tuto fidem haberi negat Pignor. de Serv. p. m. 152.) loc. laud. *Nigro crine utebantur Matronae.* Horum auctoritatem passim secuti sunt Viri Docti. Barthius Advers. libr. LVIII. cap. XVII. Britann. ad Juven. l. laud. Pith. & Wouw.

ad Petron. CX. Dion. Gothof. ad. l. 15. §. 15. ff. de injur. aliique.

II. Non facile negarim, comam flavam saepius attributam fuisse meretricibus: nec mirum. Nam cum haec coma elegantissimi esset coloris, & pulcritudine praesertim malisque artibus placere deberent infelicissimae haec publicarum libidinum victimae, ob coloris praecipue festivitatem & elegantiam eam adsumsisse videri possent. Sed ex eo minime consequitur, quia saepe usae fuerunt flavis capillis, propterea flavos capillos Matronis nunquam datos. Immo ex disertis Scriptorum testimoniis, etiam Matronas & Virgines honestas comam flavam gestasse, demonstrari potest. Sic certe Lucretiae, quae apud omnes castitatis exemplum proponitur, flavos crines adscribit Ovidius II. Fast. v. 763.

*Forma placet, niveusque color, flavique
capilli,*

*Quique aderat nulla factus ab arte
decor.*

Valerius quoque Max. libr. II. cap. I. Ex. 5. prodit: *Matronas, quo formam suam concinniorefficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilasse.* Qui locus certe dissentientium conturbat rationes, si modo Scriptoris sententia recte perpendatur, & cum

cum Festo conferatur in voce *Rutilium*.
Rutilium rufum significat, *cujus coloris studiose etiam antiquae mulieres fuerunt. Unde traxerunt cognomina Rutilus, ut indicat frequenter Afranius. Ξανθὰς Athalantae κόμας* facit Aelianus libr. XIII. V. H. cap. I. Ξανθὴ δὲ ἦν αὐτῆς ἡ κόμη. *Flava autem erat ejus coma. Et apud Ovidium XX. Her. v. 57. Acontius Cydippae scribit:*

*Hoc flavi faciunt crines & eburnea cervix,
 Quaeque, precor, veniant in mea colla, manus.*

Putandum scilicet Acontium pro meretrice habuisse, quam pure adeo & caste amabat. Et ipsa, si ei tuto credere liceat, se virginem vocat Epist. Heroid. XXI. v. 192.

Sed meminit nostrum virginis esse torum.

Nec inelegans hac in re Senecae locus Oedipo v. 418.

*Creveras falsos imitatus artus,
 Crine flaventi simulata virgo.*

Laviniae praeterea flavos addit crines Virgilius. XII. Aeneid. v. 605.

*Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roseas laniata genas.*

Ariadnae doctissimus Catullus carm.
LXV. v. 62.

*Non flavo retinens subtilem vertice mi-
tram.*

Quem locum miror cur protulerit Demster ad Rosin. libr. V. Antiq. Rom. cap. XXXVII. p. 435. ut ex eo contrariam probaret opinionem, adducens Ariadnen tanquam prostratae pudicitiae foeminam. Aliud utique docet hic ipse versus, cum *mitram* ei adscribat Catullus, quam propriam Virginibus fuisse ipse docet Demst. ad Rosin. libr. V. cap. XXXV. p. 416. sic versu 34. Catullus meminit *Strophii*, quod etiam est Virginum. Vide Nonium in *Strophium* & Terent. Eun. Act. II. Sc. III. v. 21. Quamvis & meretricibus tribuatur. Lucian. Dial. Meretr. p. 546. & Aristenact. libr. I. Epist. XXV. Praeterea, quod omnem dubitationem tollit, apud Catullum eodem loco v. 86. hujus Ariadnes *Lectulus castus* vocatur.

III. Non multum facere ad rem videtur, quem contrariae sententiae Patroni objiciunt, Juvenalis Sat. VI. v. 120.

Sed

Sed nigrum flavo crinem abscondente galero.

Non enim Messalina galerum flavum adsumebat, quia flavus color proprius esset meretricum, sed ut tuto sub eo latere posset, nec a quovis agnosci, cum lupanar intraret. Certe id in more positum fuisse veteribus, si ganeas aliave impura loca adire vellent comam mutare galero, aut quacunq; demum alia re caput obtegere, vel ut vitarent periculum, vel ut pudori consulerent, plurimi Auctores testantur. Sic Caligulam ganeas atque adulteria capillamento celatum obiisse scribit in eius vita Suet. cap. XI. Et in Nerone. cap. XXVI. *Post crepusculum statim, arrepto pileo vel galero, popinas inibat.* Ergasilus profigati pudoris adolescentes arguit, quod aperto capite ganeas intrent apud Plaut. Capt. Act. III. Sc. 1. 15.

Ipsi de foro tam aperto capite ad lenones eunt.

Vide Comm. ad Petron. cap. VII. Lamb. ad Plaut. Mostell. Act. II. Sc. I. 1. 77. Almelov. Antiq. Sacr. p. 41. & Doct. Dougt in Anal. Sacris ad Gen. cap. XXXVIII. comm. 14. Quem locum eodem modo ex-

plicat Dion. Gothofr. ad l. 15. §. 15. ff. de injur. Et ita multis aliis in rebus eo modo se contra insidias tegere solebant, quod non raro profuisse patet ex Livio libr. XXII. cap. I. *Et mutando nunc vestem, nunc tegumenta capitis, errore etiam sese ab insidiis munierat.* Altera etiam ratio esse potest, eam hoc fecisse, ut tanto pulchrior niteret, nam, ut recte Firmicus libr. VIII. cap. VII. *appositis alienis crinibus fictam pulcritudinem mentiebantur.* Praeterea etiam galeri ut plurimum ex flavis capillis fiebant. Ovid. libr. I. Am. El. XIV. v. 45.

*Nunc tibi captivos mittet Germania crines,
Culta triumphatae munere gentis eris.*

Respicit ibi ad flavas Germanorum comas, ex quibus galeri fiebant. Valer. Flacc. libr. VI. v. 226.

*Non flava galeri
Caesaries, pictoque juvat subtegmine bra-
cae.*

Charif. libr. I. Inst. Gramm. p. 61. *Galeros masc. genere dixit Corn. Severus:*

Et flavo praetexerat ora galero.

Gellius quoque libr. II. cap. XXVI. ex
Virg.

Virg. libr. VII. Aen. v. 688. *fulvos galeros* memorat. Ratio denique, cur *galero* usa fuerit Messalina, inde deduci posset, quod apud veteres meretrices tonsis essent capillis, ut igitur melius meretricem profiteri posset, adsumsit galerum, qui erant adscititiae comae ad tegendam calvitiam. Suet. Othone cap. XII. *vulso corpore galericulo propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dignosceret.* Unde *calceus capitis* dicitur apud Martial. libr. XII. Epigr. XLV. confer Herodianum libr. IV. cap. VII. §. 6. & Dietericum Ant. Bibl. p. 565. Contra meretrix, ut Matrona videretur, crines adsumere jubetur apud Plaut. Mil. Act. III. Sc. I. v. 196.

Utique eam huc ornatam adducas Matronarum modo,

Capite comto, crines vittasque habeat.

Meretrices autem galericulis usas fuisse colligitur ex Luciano Dial. Mer. p. 526. & 544. Ὑποβλέψας ποτὲ τοὺς κροτάφους αὐτῆς, ἔντα μόνον τὰς αὐτῆς τρίχας ἔχει, τὰ δὲ ἄλλα φενάκη βατεῖα. *Adspiciens aliquando ejus tempora, ibi ingenios tantum crines habet, cetera vero densissimus erat galerus.* Meretrices, quod diximus, tonsas fuisse docet Salm. de Coma. p. 60. & 175. Faber. libr. III. Sem. cap. XXI. Casaub. ad Suet.

Aug. cap. XLV. Lips. ad Tacit. de Mor. Germ. cap. XIX. Et praecipue in adulteras id fuit observatum, quamobrem etiam maximum habebatur probrum, tondere foeminam. Savaro ad Sidon. Apoll. libr. V. Ep. XIII. Hinc Mulieres, si capilli, qui morbo aliave re defluxerant, restituèrentur, singulari modo Diis gratias agebant. Patet id ex Inscr. apud Gruter. p. MLXVII. num. 4.

MINERVAE
MEMORI. TULLI
A. SUPERIANA. RES
TITUTIONE. FACTA
SIBI. CAPILLORUM.

Quare varia contra defluvium capillorum excogitata sunt remedia, quae vide apud Celsum libr. VI. de Med. cap. I. Sed ne longius aberremus, alia ad hunc Juvenalis locum respondet Kobierzykius de Lux. Rom. libr. I. cap. VI.

IV. Nec video quid praesidii sibi quaerant diversae sententiae Antistites in loco Virg. libr. IV. Aen. v. 698.

*Nondum illi flavum Proserpina vertice
crinem
Abstulerat.*

Neque

Neque negamus, ex commento poetico rem habuisse cum Aenea Didonem. Non tamen ex eo statim sequitur, meretricem eam fuisse, verum Aeneae nuptias animo agitabat, quod vel ex ipsa Didonis morte satis clarum fit. Vide Ferrar. de Re Vest. libr. IV. cap. XX. Et Servius ad eum locum cum de flavis comis dixisset, addit & hoc: *Aut flavum, quia in Catone legitur de matronarum crinibus, flavo cinere unctitabant, ut rutilae essent.* Si jam flava coma propria fuisset meretricum, non matronas rutilasse crines dicere ausus fuisset Cato, nec est, cur Servius hoc addidisset, cum omnino sententiam suam evertat. Quidquid sit, haec cum praecedentibus non conveniunt, nec concoquere poterat Erudit. Salm. ad Tertull. Pall. p. 353.

V. Neque multum praesidii habent in Horatio libr. I. Od. V. v. 1.

*Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urguet odoribus
Grato Pyrrha sub antro,
Cui flavam religas comam
Simplex munditiis.*

Ibi enim Poëta *Pyrrhae* comam non facit *flavam*, quia esset meretrix, verum respicere videtur ad vocem *pyrrham*, id est, *flavam*. Πύρρος enim Graecis est *flavus*, *rutilus*.
Serv.

Serv. ad Virg. libr. II. Aen. v. 469. *Pyrrhus a colore comae dictus: qui latine Byrrhus dicitur, ita & Sallustius Crispus.* Sic *Byrrhia* est in Terentii fabulis. Πυρρὸς enim in Comoediis debebat esse Servus. Vide Polluc. Onom. libr. IV. cap. XIX. segm. 150. Πυρρᾶϊος servus Aristotelis apud Diog. Laertium libr. V. segm. 13. Adde Gell. libr. II. cap. XXVI. Column. ad Enn. libr. V. Ann. p. 57. Edit. Hess. Et Th. Munckerum ad Hyginum Fab. XCVII. in fine. Πυρρῶθειξ est apud Pollucem libr. IV. cap. XIX. segm. 149. Πυρρῶτριχος apud Theocrit. Idyll. VIII. v. 3.

Ἀμφω τῶγ' ἦτην πυρρῶτείχῃ.

Ambo hi erant flavis crinibus.

Sic puto respondimus adversariorum objectionibus, quae quidem firmissimae viderentur, alias, quia non sint tanti ponderis, sicco pede praeteribo.

VI. Nunc porro videamus, quibus praeterea flavos capillos adscripserit antiqitas. Neque enim si coma flava molli-
tiae & artis meretriciae indicium fuisset, causam ullam reperio, cur eam non solum Diis & Deabus, verum etiam Heroibus & quibuscunque Viris fortibus attribuerint veteres. Sic certe *aureo crine de-*

corius

corus dicitur Bacchus apud Hesiodum
Theogon. ῥ. 947.

Χρυσόκομος δὲ Διώνυσος ξανθὴν Ἀριάδην.
Auricomus vero Bacchus flavam Ariadnen.

Et Ἔρως sive Cupido apud dulciss. Anacr.
carm. VI.

Ὁ δ' Ἔρως ὁ χρυσοχαίτης
Μετὰ τοῦ καλοῦ Λυαίου.
*Ipsē amor auricomus
Una cum pulcro Lyaeo.*

Et sic in fragm. Anacr. ῥ. 1204. Χρυσόκο-
μος Ἔρως. Mercurius apud Virg. libr. IV.
Aen. ῥ. 558.

*Omnia Mercurio similis vocemque colo-
remque,
Et crines flavos, & membra decora ju-
ventae.*

Idem de Minerva (quae tamen castitatem
semper illaefam servavit, si Poëtis ulla ha-
benda est fides,) tradit Ovidius VI. Fast.
ῥ. 652.

Nunc ades o coeptis, flava Minerva, meis.
Et libr. I. Trist. El. IX. ῥ. 1.

*Est mihi, sitque precor flavae tutela Mi-
nervae.*

Et ita quidem dici putatur ob folium
oli-

olivae ex ima parte flavae, unde

Φύλλοις ἐλαιῶν

Χρυσέοισι μιχθέντα.

Foliis olearum

Aureis, id est, flavis, permixtum.

Apud Pindarum Nemeis Od. I. ψ. 25. Vide
Barth. ad Stat. libr. III. Theb. ψ. 507.
Taubm. ad Virg. libr. V. Aen. ψ. 309. Idem
de Cerere tradunt Poëtae. Ovid. libr. VI.
Met. ψ. 118.

*Et te, flava comas, frugum mitissima
mater.*

Et libr. IV. Fast. ψ. 424. Serv. ad Virg
libr. I. Georg. ψ. 96.

*Flava Ceres alto nequidquam spectat
Olympo.*

*Flava dicitur ob aristarum colorem in ma-
turitatem. & sic flava arva per maturas se-
getes explicat Idem ad libr. I. Georg ψ.
316. unde intelligendus Tibull. libr. II.
El. I. ψ. 78.*

Deponet flavas annua terra comas.

Vide etiam Anthol. libr. I. cap. XCI.
carm. 8. Notavit plura Bosch. ad Petron.
cap. CXXXV. Ξανθή quoque dicitur Dia-
na apud Anacr. carm. LX.

Ξανθή παῖ Διὸς, αἰγρίων
Δέσποιν', Ἀρτεμι, θηρῶν.

Flava

*Flava filia Jovis, agrestium
Domina, Diana, ferarum.*

Quod, quo minus de *flavis capillis* acci-
piatur, nihil obstat.

VII. *Romam* Deam *flaventibus comis*
ornatam fuisse colligi videtur ex Prudent.
libr. II. contra Symmach. §. 655. ubi lo-
quentem *Romam* inducit :

*Sub quo senium omne renascens
Deposui, vidique meam flavescere rursus
Canitiem.*

Igitur se *flavas* habuisse antea *comas* fingit :
quo videntur pertinere versus, quos ex
Mariano seu Marino Lupercaliorum Poëta
laudat Servius ad Virgilium Ecl. I. §. 20.
quos mire corruptos ita numeris suis resti-
tuit Salmas. Plin. Exerc. p. 6.

*Roma ante Romulum fuit,
Et ab ea nomen Romulus
Adquisivit
Sed Diva flava & candida
Roma Aesculapi filia
Novum nomen Latio facit,
Hanc Conditricis nomine
Ab ipso omnes Romam vocant.*

Elegantissima haec Salmasii conjectura fa-
cit,

cit, ut sine ulla haesitatione a Swarthio discedere liceat, qui libr. III. Anal. cap. X. pro certo dicebat hic scribendum esse: *Sed de Italo & Jano ita: Roma Aesculapii &c.* Saniora de hoc loco profert summus Ruttergius libr. I. Var. Lect. cap. XX. & Barthius libr. XX. Advers. cap. II. *Romam* autem pro Dea habitam fuisse, non unus nobis veterum testis superest. Lucan. libr. I. v. 198.

*Et residens celsa latialis Jupiter Alba
Vestalesque foci, summique o Numinis
instar
Roma, fave coeptis.*

Vid. Michael Ang. Causeus de Simul. Deor. tab. I. Ortelius de Deor. Cap. in *Roma*. Lips. ad Tacit. libr. IV. Ann. cap. LVI. Sidon. Apoll. carm. VII. v. 502.

*Testor, Roma, tuum nobis venerabile
Numen.*

Adde Illust. Spanh. Diss. III. de Praest & Ufu Num. p. 138. Edit. maj. qui ibidem loci illustrat locum Apocal. cap. XIII. comm. 1. *de nomine Blasphemiae*, ubi respici censet ad hunc Deae Romae cultum. Et Epist. IV. ad Morellium p. 278.

In his nummis forma sedentis Mulieris effingitur, unde est in Apocal. cap. XVIII. comm. 7. Κάθημαι Βασίλισσα, *sedeo Regina*. Videatur Cl. le Moyne in Var. Sacr. tom. II. p. 70. *Reginae* enim dicebantur *Deae*, unde *Juno Regina* apud Cicer. pro Domo cap. LVII. Virg. libr. I. Aen. v. 9. & 76. Eodem plane modo *Roma Regina* dicitur a Rutil. libr. I. Itin. v. 47.

*Exaudi Regina tui pulcerrima mundi,
Inter sidereos Roma recepta polos.*

Ita Βασιλεύουσα Ρώμη est apud Eunap. in Proaeresio p. 149. Haereo igitur, an non locus apud eundem Rutilium libr. I. v. 115.

*Erige crinales laurus, seniumque sacrati
Verticis in virides Roma refinge tomas.*

D

15-

Itidem de *flava coma* Deae *Romae* sit accipiendus, quamvis non ignorem esse, qui alio modo interpretentur. *Virides* namque *comae* sunt eaedem, quae *flavae*; Hi enim colores saepius inter se commutari solent, ut *viridis* pro *flavo*, *flavus* pro *viridi* ponatur, quod dudum ostendit Vir elegantis ingenii Jac. Tollius ad Aufonii Bussulam v. 10. sic *flavum* per *viride* vertit Servius ad libr. V. Aen. v. 309.

Flavaque caput nectetur oliva.

Ia est, viridi, ut supra, jaspide fulva. Et *fulvum* per *viride* exponit idem ad Virg. libr. IV Aen. v. 261. *Jaspide autem fulva pro viridi, ut, fulvaque caput nectentur oliva.* Sic scripsit Servius vitio memoriae pro *flavaque* &c. vel est a librariis intrusum. Inspiciatur quoque de his coloribus Vossius in Etym. V. *Flavus*.

VIII. Neque tantum de Diis Deabusque haec tradunt Veteres, verum etiam Homerus alique, suos Heroas, Principes & Viros quoscunque illustres, quorum antea fortitudinem & bene gesta laudarent, *flava coma* depingunt, non in effeminati animi signum, sed quia deus honorque corporis certa quasi lege Heroibus & Principibus esset datus, unde etiam Paris apud Ovidium jactat ex pulcritudine

ne corporis sui judicari potuisse, non se ex plebe, sed ex nobiliori quadam & illustriori familia prognatum esse Ep. XVI. Her. v. 51.

*Forma vigorque animi, quamvis de plebe
videbar,
Indicium rectae nobilitatis erant.*

Athenaeus Deipn. libr. XIII. cap. II. p. 565. & Comment. ad Nepot. Iphier. cap. III. Ulysses certe, Menelaum atque alios flavo crine decoros apud Homerum describi plerique jam notarunt. Jasonis quoque caput ξανθὸν describit Apollon. Rhod. libr. I. Argon. v. 1084. Ejusdem capilli flavi apud Ovid. XII. Her. v. 11.

*Cur mihi plus aequo flavi placuerit ca-
pilli,
Et decor & linguae gratia ficta tuae.*

Idem de Achille Claudianus libr. IV. Conf. Honor. v. 557.

*Serviretque tuis contemto Castore frenis,
Cyllarus, & flavum Xanthus sprevisset
Achillem.*

Quare etiam ξανθὸς Ἀχιλλεύς est apud Pind. Nem. Od. III. v. 75. Hinc per Achilleas comas flavae sunt intelligendae apud Mar- tial. libr. XII. Epigr. LXXXIV.

Dicet Achilleas disposuisse comas.

Menelaus ξανθὸς apud Pind. Nem. Od. VII. ῥ. 41. & Theocr. Idyll. XVIII. ῥ. 1. Idem Pind. ξανθοκόμας appellat Danaos Od. IX. Nem. ῥ. 40. Alia loca non adfero, quae apud Junium de Pictura & alibi satis magno numero videri possunt.

IX. Totis etiam populis hic comarum color videtur fuisse proprius, unde non raro ξανθοὶ seu *flavi* apud Poëtas cognominantur. Sic Germani, Batavi, Rutheni, Suevi, Britanni, aliique plurimi eo epitheto insigniuntur. Loca jam a Viris Erud. sunt allata, ut multa addere supervacanei laboris videri queat. Evolvi possunt Lipsf. ad Tacit. de Mor. Germ. cap. IV. Raderus ad Martial. libr. XIV. Epigr. XCIX. & CLXXVI. Lindenbr. ad Ammian. Marcell. libr. XV. cap. XII. init. Vir. Doct. ad Suet. Calig. cap. XLVII. Faber in Semest. libr. I. cap. XX. p. 137. Sic quoque Arimaspi (Scythiae Europaeae populus) ξανθοὶ vocantur apud Callim. in Delum. ῥ. 291.

Πρῶτάι τοι τὰ δ' ἔνεικαν ἀπὸ ξανθῶν Αριμασπῶν.

Primae tibi hos attulerunt a flavis Arimaspiis.

Quamvis Frischlinus ibi putet, ita dictos,
quod

quod capillos auro ligare solerent, ex Lu-
can. libr. III. ψ. 280.

*Hinc & Sidoniae gentes, auroque liga-
tas*

Substringens, Arimaspe, comas.

Verum ex eo hunc Callimachi locum ex-
ponendum non putem. Certe Graeci
auro solebant ornare capillos, quod patet
ex Hom. II. P. ψ. 52.

Πλοχμοί θ' οἱ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφη-
κῶντο.

*Concinnique, qui auro & argento con-
stringebantur.*

Ovid. Ep. XV. Her. ψ. 75.

*Veste tegor vili: nullum est in crinibus
aurum,*

Non Arabo noster rore capillus olet.

Et idem facere solebant Romani, de qui-
bus Ovid. libr. III. Am. El. XIII. ψ. 25.

*Virginei crines auro gemmaque premun-
tur,*

Et tegit auratos palla superba pedes.

Demster. ad Rosin. libr. V. cap. XXXV.
Nunquam tamen iis proprium *flavi* epi-
theton hanc ob causam attribuitur, quod

si ex ligata auro coma daretur, eodem jure iis attribuendum fuisset. Rectius itaque id ad ipsum capillitii colorem referimus, praesertim cum alii quoque Scythiae populi *flavo crine* describantur. De Satarchis Scythiae Europaeae populis Val. Flacc. libr. VI. Argon, v. 144.

Sua signa secuti

Exomatae, Teronique & flavi crine Satarchae.

Et de Gelonis Claudian. libr. II. in Eutrop. v. 103.

Ecce autem flavis Gradivus abusque Gelonis

Arva cruentato repetebat Thracia curru.

De Getis Isidor. libr. XIX. Orig. cap. XXIII. *Nonnullae enim gentes non solum in vestibus, sed in corpore aliqua sibi propria quasi insignia vindicant, ut videmus cirros Germanorum. . . . pertundunt Arabes aures, flavent capitibus intextis Getae, nitent Albani albertibus crinibus. Et sic Carnutos Aquitaniae populos flavos facit Tibull. libr. I. El. VIII. v. 11.*

Testis Arar, Rhodanusque celer, magnusque Garumna

Car-

*Carnuti & flavi caerulea Lympha Li-
ger.*

Neque opus est, ut ibi cum Illustr. Scalig.
fluvii legamus, quod recte observat Brouckh.

X. Ab his autem flavis comis sedulo
distinguendi sunt *rubri capilli* quod jam
monuit ad Tibull. libr. I. El. VI. v. 8.
Eleg. Brouckh. Qua in re peccaverat Pe-
trus Gyllius de Bosphoro Thracio cap. XIII.
in Thes. Gron. tom. VI. Hi enim in nullo fe-
re pretio & contemptissimi habebantur. Sic
Martial. libr. II. Epigr. XXXIII. Philae-
nim Mulierem deformem derisurus, his
verbis eam alloquitur:

Cur non basio te, Philaeni? calva es.

Cur non basio te, Philaeni? rufa es.

Cur non basio te, Philaeni? lusca es.

Te qui basiat, hic Philaeni fellat.

Et libr. XII. Epigr. XXXII.

O Juliarum dedecus Kalendarum,

Vidi, Vacerra, sarcinas tuas, vidi.

Quas non retentas pensione pro bima

Portabat uxor rufa crinibus septem.

Et eodem libro. Epigr. LIV. cujus lemma
in Zoilum, quem a deformitate improbum
judicat:

Crine ruber, niger ore, brevis pedes, lumine laesus,

Rem magnam praestas, Zoile, si bonus es.

Ex lineamentis enim faciei & corporis deformibus, hominis ingenium pravosque mores censere solebant. Lindebr. ad Ammian. Marcell. libr. XV. cap. VIII. Eodem fere modo Therpsiten virorum turpissimum describit Homer. Il. B. part. pr. v. 216. *Rufos* quoque *capillos* deformes iudicat non inelegans formarum spectator Clitipho apud Terent. Heaut. act. V. sc. V. v. 17.

Rufamne illa virginem

Caesiam, sparso ore, adunco naso?

Et his verbis turpiculam describi notavit Kuhn. ad Aelian. libr. XII. cap. I. p. 554. Eodem jure *rufa supercilia* censebantur, ut patere potest ex Alexi in Ilostasio apud Athenaeum libr. XIII. cap. III. p. 568. ubi Poëta meretricum artificiosissimos comtus & lenocinia exponens inter alia refert:

Τὰς ὀφρῦς πυρρὰς ἔχει τις, ζωγραφῶσιν
ἀσβόλω.

*Cui rubra sunt supercilia, ad vivum
pingunt fuligine.*

Catull. carm. LXVIII. v. 45.

Præ-

Praeterea addebat quendam, quem dicere nolo

Nomine, ne tollat rubra supercilia.

Et incertus Auctor in Catal. Pith. libr. II. p. 67. ubi ea, quae non laudare vult, enumerat:

Non oculos: etenim sunt luscii oculi atque patrantes,

Non barbam: rufa est. Non cilia: haud cilia.

Hinc sedulo cavisse videntur, ne comae aestu Solis urerentur, & ita rubrae fierent, unde Tibullus puero, qui pretio invitatus amorem alio transfulerat, imprecatur, ut capilli Sole adusti corrumperentur, & ita eorum pulcritudo tolleretur. Elegantissimi hujus Poetae versus reperiuntur libr. I. El. X. v. 13.

Jam mihi persolvat poenas, pulvisque decorem

Detrahet, & ventis horrida facta coma.

Uretur facies, urentur Sole capilli,

Deteret invalidos & via longa pedes.

Propert. libr. IV. El. X. v. 44.

Sin aliquam vultusque meus sciaeque Leonis

Terrent, & Libyco Sole perusta coma.
Sed de his fatis, ad alia pergimus.

C A P. IV.

ARGUMENTUM.

- I. *Nigrae comae in honore habebantur. Canticum ill. Corvi a nigredine laudantur.*
 II. *Splendor nigris comis tribuitur. Διαστίλβειν, ἐπιστίλβειν.* III. *Indecorum erat, si cani capilli nigris intermischerentur* ἡλικίῃ, *juventa.* IV. *Supercilia nigra laudabantur. Ελικόβλέφαρος & ἰοβλέφαρος dicta Venus.* V. *Nigra coma meretricibus datur. Anacreon Expl.* VI. *Et universis etiam populis. Croco se tinguebant Indi.* VII. *Eadem nigrae comae est hyacinthina. Hyacinthus rubens vel nigricans, vaccinia nigra. Hyacinthinus pro nigro. Cicero emend. Ravum mare. Purpura nigra.* VIII. *Graeci saepe κόμας ὑακινθίνας pro nigris ponunt.* IX. *Capilli hyacinthini non sunt purpurei. Anacreon expl. Comae violis comparantur.* X. *Canticum expon. Molles comae laudantur. Οὔλαι κόμαι pro plexis capillis.* XI. *Canticum*

ticum varie vertitur. Veteres plicis dividebant capillos. Festus expl. vincire de amore.

§. I. **F**lavis comis succedunt nigrae, quae fere pulcritudine iis proxima habebantur. Summopere etiam has veteribus in honore fuisse positas testis est non spernendus Vetus Cruquii Schol. ad Horat. libr. I. Od. XXXII. v. 11. *Pulcritudo in pueris saepe nigris decoratur oculis & crinibus.* Et idem Horat. Art. Poët. v. 37.

Speetandum nigris oculis, nigroque capillo.

Ovid. libr. II. Am. El. IV. v. 41.

*Seu pendent nivea pulli cervice capilli ;
Leda fuit nigra conspicienda coma.*

Sympof. in Aenigm. n. LVIII. de capillo :

*Sed sum versicolor, albus quandoque futurus,
Malo manere niger, minus ultima fata verebor.*

Πολλὴν καὶ μελαίνην κόμην commendat Aristenaetus libr. I. Ep. VII. Elegantissimus est Appuleji locus libr. II. Metam. p. 118. Edit. Elm. *Quod cum capillis color gratus & nitor splendidus illucet, & contra Solis*

Solis aciem vegetus fulgurat, vel placidus renitet, ac in contrariam gratiam variat adspectus? Et nunc ut aurum coruscans in lenem mellis deprimitur umbram, nunc corvina nigredine caerulos columbarum colli flosculos aemulatur. Cui addi potest Petron. cap. XLIII. Sed corneolus fuit, aetatem bene ferebat, niger tanquam corvus. Quae loca tanto libentius ad partes voco, quia illis eleganter illustratur Cant. cap. V. comm. 10. Caput ejus insigne aurum purgatissimum, capilli ejus crispis discriminibus, nigri ut corvus. Corvi enim nigredine sua commendantur, uti docuit J. G. Vossius libr. III. de Idolol. cap. LXXX. Et hinc μελαντέρου epitheton ei attribuitur in Anthol. libr. I. cap. XXII. carm. 8.

Εν ποτε παμφαίνοντι μελάντερος αἰθέρι νωμῶν

Σκορπίον ἐκ γαίης οἶδε θορόντα κόραξ.

Quandam in undique fulgenti aethere niger volans

Scorpium in terra vidit salientem corvus.

Et nigri apud Martial. libr. I. Epigr. LIV.

Sic niger, in ripis errat dum forte Caistri,

Inter Ledaeos ridetur corvus olores.

Adde

Adde Anthol. libr. II. cap. XLVI. carm. 17. Ex corvorum ovis nigros tinctura effici capillos scribit Aelianus Hist. Anim. libr. I. cap. XLVIII. Et Graecis *κοραξός* *corvinus* pro nigro ponitur. Salmas. ad Tertull. Pall. p. 215. Latinorum praeterea *corvus* derivari volunt a Graecorum *κόραξ*, quae vox *corvum* notat, *κόραξ* à *κόρος*, quod est *niger*. Vel a *ערב*, quo nomine Hebraeis *corvi* appellantur a Rad. *ערב*, quod notat *obtenebrari*, *obscurari*; haec est Cl. Perizonii sententia ad Sanctii Minerv. libr. I. cap. X. n. 5. Vide admirandae Eruditionis exemplar Sam. Bochartum part. II. Hier. libr. II. cap. X. (qui Appulejum etiam ad partes vocat) & Muncker. ad Anton. Liber. cap. XX. Hoc modo libentius exponere eum locum malim, quam cum Joanne de Pineda libr. VI. de Rebus Salomonis cap. IV. facere, qui de *flavis comis* intelligit. Hunc tamen sequitur a Lapide a Cantic. h. l. p. 249.

II. Observatu autem non indignum videtur, Appulejum *nitorem splendidum* &c. in comis agnoscere. Nigris enim capillis proprie *splendor* & *nitor* adscribitur, unde de *corvo* Phaedr. libr. I. fab. XIII. v. 6.

O qui tuarum, corve, pennarum est nitor,

Quan-

Quantum decoris corpore & vultu geris.

Sic de capillis occurrit in Anthol. libr. VII. carm. 201.

Εἰ δὲ τικαὶ πλοκάμοισι διαστίλβουσιν ἀκαν-
θαι.

*Sic vero quid & capillis splendent acn-
lei.*

Eadem vox hac significatione occurrit carm. 175. Ἐπιστίλβειν utitur de hoc comarum splendore Lucian. Amor. p. 892. Unde εὐβόστρυχον αἴγλην bene cirratum splendorem in Anthol. libr. VII. carm. 81. de comis nigris exponere malim.

III. Cum hic itaque color tanto opere probaretur, inuentum habitum fuit, si canities nigros laederet capillos, ita ut cani illis intermischerentur, de quo saepe Poëtae, ut Anacr. fragm. CLXXVI.

Εὐτέ μοι λευκαὶ μελαίναις
Λαμεμίζονται τρίχες.
*Quando mihi albi nigris
Intermiscbuntur capilli.*

Anthol. libr. VII. carm. 94.

Ἐρίφθω, πολλὴ γὰρ ἐπίγεται ἀντὶ μελαί-
νης

Θρίξ, ἥδη συνετῆς ἀγγελος ἡλικίης.

*Abjectus est, canis enim instat pro ni-
gro*

^{gro}
Capillus, jam prudentis nuncius aetatis.
 Tibull. libr. III. El. V. v. 15.

Et nondum cani nigros laesere capillos.
 Et sic quoque Ovid. libr. IV. Trist. Eleg. VIII. v. 1.

*Jam mea cygneas imitantur tempora plu-
 mas,
 Inficit & nigras alba senecta comas.*
 Nec dissimilia sunt illa Propertii libr. III.
 El. III. v. 45.

*Atque ubi jam Venerem gravis intercepe-
 rit annus,
 Sparsert & nigras alba senecta co-
 mas.*

Haec enim res indicio erat juveniles jam praeteriisse annos, & senectutem instare. Juvenum namque proprius est *niger capillus*, unde שחרות Hebraeis *juventa est*, a Rad. שחר, *niger est, denigratus est*. Eccl. cap. XI. comm. 10. Vide Mercerum ad Cantic. cap. V. p. 159. & שחר de *nigris crinibus* adhibetur Levit. cap. XIII. comm. 31. & 37. Unde Zachar. cap. VI. comm. 2. & 6. de *nigris Equorum capillis* intelligendus est.

IV. Eodem modo supercilia nigra probata fuisse multis testimoniis confirmari potest; pauca videamus. Inter ceteras enim formae elegantias laudantur Οφρῦες ὑπὸ λευκῷ τῷ μετώπῳ μέλαιναι, *supercilia sub candida fronte nigricantia*, apud Philostr. libr. II. Icon. IX. Anacreon in ornatissima illa Amicae suae Pictura carm. XXVIII. memorat :

Βλεφάρων ἴτον κελαινὴν.

Palpebrarum ordinem nigrum.

Hesiodus in scuto Herc. ὕ. 7. Gallus in Lyrico :

*Pande Puella stellatos oculos,
Flexaque super nigra cilia,
Pande Puella genas roseas
Perfusa rubro purpurae Tyriae.*

Et praesertim commendabantur Virgines, si earum comae essent flavae & supercilia nigra, ut apud Achill. Tatium. libr. I. Erot. p. 17. κόμη ξανθή, τὸ ξανθὸν οὖλον. οφρῦς μέλαινα, τὸ μέλαν ἀκρατον. *Coma flava & crispa; supercilia absque tinctura nigricantia.* Cornel. Gallus, seu, quod alii malint, Maximianus Eleg. I. ὕ. 93.

Aurea caesaries, demissaque, lactea cervix,

Val.

Vultibus ingenuis visa sedere magis.

*Nigra supercilia, & frons libera, lumi-
na nigra,*

Urebant animum saepe notata meum.

Hinc quidam Venerem solenni epitheto Graccis dici volunt *ἐλικοβλέφαρον*, cui *nigrae sunt palpebrae*. Homer. Hymn. II. in Vener. ψ. 19. Hesiod. Theog. ψ. 16. Eodem epitheto insignitur Alcmene apud Pind. Pyth. Od. IV. ψ. 305. ubi vertitur: *rotunda habens supercilia*. Sed verior est Celeb. Graevii sententia in Lect. Hesiod. cap. XX. qui de *mobili oculorum petulantia* ex Petron. cap. CXXVI. exponit, cui addi meretur Eustat. ad Hom. II. A. p. 42. quamvis Venerem *ιοβλέφαρον*, *palpebras violaceas*, id est *nigras*, *habentem* describat Lucian. pro Imag. p. 30.

V. Haec coma saepe dabatur Matronis & castis Virginibus, ut testatur Serv. & Vet. Schol. Juven. locis laud. Veruntamen non videtur his solis propria fuisse. Certe Amicae suae capillos nigros adpingi jubet Anacr. carm. XXVIII.

Γράφε μοι τρίχας τοπρώτον

Ἀπαλὰς τε καὶ μελαίνας.

Pinge mihi comas in primis

Mollesque & nigras.

E

Hanc

Hanc autem Amicam per totum fere carmen meretricio habitu describit, ut facile colligas castam virginem non fuisse, praecipue ex ψ. 31. hujus Odae, ubi ita :

Διαφαινέτω δὲ σαρκῶν

Ολίγον, τὸ σῶμ' ἐλέγχον.

Perlucet vero carniū

Aliquota pars, corpus ostendens.

Mulierēs enim meretrices, & quaecunq̄e famam non curarent, vēstes pellucidas gerebant, ita ut omnia corporis membra inspici possent. De quo vestium genere consule Brouckh. ad Prop. libr. II. El. I. ψ. 5. Bayfium de Re Vest. cap. VI. & Cl. Bos in Animad. cap. XIX. Eo modo *nudas meretrices* intelligendas esse apud Petron. cap. VII. censet Salas. Vid. Ampliff. Cupe- rum libr. I. Obs. cap. VII. Graev. Lect. Hesiod. cap. IX. Cl. Burmann. ad Petron. cap. XCII. & Festum in *crepus*. Nigros quoque capillos puero amato tribuit Horat. libr. I. Od. XXXII. ψ. 11.

Et Lycum nigris oculis, nigroque

Crine decorum.

Conferatur de hoc colore Ciofan. ad Ovid. libr. II. Am. El. IV. ψ. 41. Faber & Barnes. ad Anacr. l. I. Junius de Pict. Almeloventius Epist. ad Virum Rev. Doutr. In Biblioth. Brem.

COLORE COMARUM. CAP. IV. 67

Brem. Part. II. Fasc. II. p. 244. & , si
tanti fit, Alardus ad Val. Flacc. libr. VI. §. 144.

VI. Universas etiam gentes eo comarum
colore fuisse tradunt Veteres. De Mauris
Claudian. libr. III. In Laud. Stilic. §. 18.

Illinc flavente Sicambri

*Caesarie , nigris hinc Mauri crinibus
irent.*

Aegyptios, Arabas & Indos *μελαίνας τρίχας*
habere scribit Galen. libr. II. de Temper.
cap. V. Confer Spanhem. ad Callim.
Hymn. in Cerer. §. 11. De Indis Solin.
Polyh. cap. LII. *Indis omnibus promissa
caesaries non sine fuce caerulei aut crocei co-
loris.* Salmaf. *coeruleum* colorem recte per
nigrum explicat. Per *croceum* autem
flavus est intelligendus, quam in rem mul-
ta adfert Ill. Spanh. ad Callim. in Apoll.
§. 83. Croco enim tingere & mutare so-
lebant capillos Indi. Testis Lucan. libr.
III. Pharf. §. 237.

*Quique bibunt tenera dulces ab arundinis
succos,*

*Et qui tingentes croceo medicamine cri-
nem,*

*Fluxa coloratis adstringunt carbasa gem-
mis.*

In Catal. Vet. Poët. Scal. libr. I. p. 190.

*Medus pila geret, pharetras Romana ju-
ventus,*

Fulgebit rutilis India nigra comis.

Ita quidem emendat Nobil. Heins. ad Ovid.
libr. V. Met. v. 440. cum vulgo legeretur
nitidis crocis, vel nitidis comis.

VII. Cum nigra autem coma conve-
nire videtur ea, quam Scriptores vulgo
Hyacinthinam appellare solent, quia hyacin-
thi colorem prae se ferret. Varii autem
coloris fuerunt hyacinthi. *Rubens* vocatur
a Virg. Ecl. III. v. 63.

*Munera sunt lauri & suave rubens hya-
cinthus.*

Ex quo loco V. D. putarunt, *hyacinthi-
nam colorem* eundem esse ac purpureum,
qui rubri coloris esset. Virgilium sequitur
Nemesian. Bucol. Ecl. II. v. 44. ubi in-
ter ceteras Amatorum ineptias haec occur-
runt:

Mihi lilia nigra videntur

*Pallentesque rosae, nec dulce rubens hya-
cinthus,*

*Nullos nec myrtus, nec laurus spirat odo-
res.*

Adjungi posset Eleg. locus ex Anthol. libr.
VII. carm. 50.

Ἰνδῶν δ' ὑάκινθος ἔχει χάριν αἰθιοπος αἴγλης.
Indica vero Hyacinthus habet gratiam ru-
bentis splendoris.

Ubi lapis ejusdem nominis intelligendus est. Talem de hoc colore sententiam fovet Bynaëus de Calc. Hebr. libr. I. cap. III. Potius tamen illis adfensum praebeo, qui per *hyacinthinum colorem* intelligunt colorem caeruleum seu nigrum. Hoc ut faciam, multa me invitant, & ea non levia veterum Scriptorum testimonia. Hyacinthinum per nigrum colorem exponit Philostr. Epist. LXVII. Εἰ δὲ ὑακίνθινον, τῷ μέλανι λυπεῖς. *Si vero hyacinthinum, atro colore tristem reddes.* Eadem ratione Narcissum, qui flavescens erat, & hyacinthum idem Auctor inter se opponit Epist. XXVII. Ὑάκινθος μὲν οὖν λευκῷ μειρακίῳ, πρέπει δὲ Νάρκισσος μέλανι. *Hyacinthus nempe candido adolescentulo, convenit vero Narcissus nigro.* Adde quae ad Philost. in vita Apollonii libr. III. cap. V. observavit Olearius. Sic & Hyacinthus lapis nigro fuit colore, quod patebit, si locus mox laud. ex Anthol. conferratur cum Isidor. libr. XVI. Orig. cap. IX. *Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur, hic in Aethiopia invenitur, caeruleum co-*

lorem habens. Nec putandum Indicam & Aethiopicam Hyacinthum diversas fuisse, cum in duabus regionibus memorentur; Nam observari debet veteres Aethiopiam etiam Indiam appellasse, quod egregie docuit Vir dignitate & recondita Eruditione conspicuus Gisb. Cuperus libr. IV. Obs. cap. VII. & J. Olderman de vestib. Byssinis P. M. §. 14. p. 20. Sic quoque vaccinia (quae eadem hyacinthis esse volunt Gramm. ut Gloss. Vet. *Vaccinium*, ἀγχοῦσα, ὑάκινθος. Philarg. ad Virg. libr. IV. Georg. ψ. 183. Unde Salmaf. ad Sol. p. 865. & 903. aliisque locis reprehendit Plinium, quod *hyacinthos* & *vaccinia* diversa esse statuerat) a Virgilio *nigra* appellantur *a colore floris ex purpura nigricantis*. Vide Salm. ad Solin. p. 908. & Claudian. libr. II. de Rapt. Prof. ψ. 92.

*Sanguineo splendore rosas, vaccinia nigro
Induit, & dulci violas ferrugine pingit.*

Hinc μέλας ὑάκινθος apud Graecos, quos laudat Salmaf. in Homon. cap. XXII. Sic Isidor. libr. XVII. Orig. cap. XIX. *Hyacinthus est radice & flore violae similis*. Πορφύρεην ὑάκινθον reperies in Anthol. libr. VII. carm. 6.

Πλέξω καὶ κρόκον ἡδὺν, ἐπιπλήξω δ' ὑάκινθον

θου

Πορφυρέην.

*Nectam etiam crocum suavem, subnectam
vero hyacinthum*

Purpuream.

Quamvis aliquando color hyacinthinus & purpura inter se opponantur, & ita quasi diversi adducantur, ut a Glossatore in Petron. cap. XXX. in fine: *In dibapha enim purpura & coccinis aut hyacinthinis discumbant.* Velum tabernaculi his coloribus erat distinctum. Exod. cap. XXVI. comm. 31. Eodem modo *caeruleus* & *purpureus* a Servio ad Virg. libr. III. Æn. v. 64. *Cato ait, deposita veste purpurea, foeminas usas caerulea, cum lugerent, veteres sane caeruleum nigrum accipiebant.* Cic. libr. IV. Acad. Quaest. cap. LIII. *Sentiet mare illud quidem nunc Favonio nascente purpureum* (Suid in πορφυρέος. Passer. ad Prop. libr. II. El. XXVI. p. 352.) *videtur idem huic nostro videbitur, nec tamen assentietur, quia nobismetipsis modo caeruleum videbatur, modo ravum.* Ita legendum videtur, non *flavum*, cum Nonio Marc. Voce *Ravum*, Bentejo ad Horat. Epod. XVI: v. 33. Et Nobil. Nic. Heins. ad Ovid. libr. I. Am. El. XII. v. 20. *Aureum* vocat. Virg. libr. VIII. Aen. v. 671. ὑπέρθρον Achill. Tat. libr. I. Erot. p. 70.

flavum Servius ad Virg. libr. V. Aen. v. 2. Erat namque purpura, quae ad nigrum, erat, quae ad rubrum colorem accederet. De his purpurae generibus est apud Plin. lib. IX. Hist. cap. XXXIX. *Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit, me, inquit, juvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat, nec multo post rubra Tarentina.* Hinc μελαμπόρφυρον ιμάτιον ap. Poll. libr. IV. cap. XVIII. segm. 119. Columnam inspicere ad Ennium libr. XIV. Ann. p. 104. Ex his certe locis patere videtur hyacinthinum illum colorem non esse referendum ad purpuram rubram, verum potius ad nigricantem. Rhodiginum consule libr. XXVII. Ant. Lect. cap. XXVI.

VIII. Sed quid externa circumspicere auxilia opus est, cum de ipsis hyacinthinis comis disertum habeamus Luciani testimonium in Amorib. p. 894. Καὶ δαψιλεῖς μὲν ἀπὸ τῶν βοστρύχων τῆς κεφαλῆς ἕλικες, ὑακίνθοις τὸ καλὸν ἀνθοῦσιν ὁμοία πορφύροντες. *Et longi cinnorum capitis annuli, perinde ac hyacinthi pulcre florentes nigricantes.* Et Longi Pastor. libr. IV. p. m. 127. Οὐραῖς, ὡς ὑακίντω μὲν τὴν κόμην ὁμοίαν ἔχει. *Vides ut hyacintho quidem comam similem habeat.* Hallucinatur hic loci Petrus Moll, cum de Hyacintho Amyclae filio agi existimet, quamvis & ille ὑακινθίνην habuerit κόμην
teste

teste Philostr. libr. I. Icon. XXIV. Sed ex hoc etiam Longi loco clarissime patet, de nigris capillis intelligendum esse *colorem hyacinthinum*, cum idem libr. I. p. 19. Daphnidi, de quo loco laudato agitur, τὴν κόμην μέλαινα, *nigram comam*, adscribat. Indorum *capillos hyacinthinos* esse tradit Dionysius in Descr. Orbis ψ. 1112.

Εἰδομένας δ' ὑακίνθῳ

Πιοτάτας φορέουσιν ἐπὶ κράτεσφιν ἐθείρας.

Similesque hyacintho

Pinguissimos gerunt in capite capillos.

Aristen. libr. I. Epist. I. Ἡ δὲ κόμη φυσικῶς ἐνουλισμένη ὑακίνθῳ ἀνθει, καθ' Ὁμηρον, ἐμφερής. *Coma autem natura crispa hyacintho flori, ut ait Homerus, similis.* Ita enim Homer. Od. Z. ψ. 231,

Οὐλας ἦκε κόμας ὑακινθίνῳ ἀνθει ὁμοίας.

Crispas dimisit comas hyacinthino flori similes.

Et Od. Ψ. ψ. 167 Unde apud Aristenatur pro ὑακίνθῳ legere malim ὑακινθίνῳ: ipsa etenim Homeri verba adfert. Ita Philost. libr. II. Icon. XI. Αἱ δὲ ἀνθοῦσι τὰς χαίτας, ἐκπεφυκόσιν ὑακινθίνοισ ὁμοίως ἀνθεσιν. *Illae vero nitent comas, flores hyacinthinos referentes, jam plene florentes.* Lucian in Rhetor.

Praec. p. 315. Ολίγας μὲν ἔτι, οὐλας δὲ, καὶ
 ὑακινθίνας τὰς τρίχας εὐθετίζοντα. *Raras qui-*
dem adhuc, crispas vero & hyacinthinas co-
mas componentem. De Stratonice Seleuci

uxore, quae, cum calva esset, Poëtis ta-
 men praemium proposuerat, qui optime
 ejus capillos laudaret, scribit Idem de Imagin.

p. 18. Ηκουε τῶν καταράτων Ποιητῶν ὑακιν-
 θίνας τὰς τρίχας αὐτῆς λεγόντων, καὶ οὐλους
 τινὰς πλοκάμους ἀναπλεκόντων. *Audivit exe-*
crandos Poëtas dicentes Hyacinthinas ejus co-
mas & crispas quosdam concinnos neētentes.

De his comis, qui plura cognoscere velit,

adeat Viros majores, quam ut a Juvene
 satis pro meritis laudari possint, Hieron.

in Ezechiel. cap. XVI. num. 10. Salm. ad

Tertull. Pall. p. 214. & in Solin. p. 133.

701. & 860. Casaub. ad Persium. Sat. I.

ψ. 31. & Bochart. Hieroz. Part. post. libr.

V. cap. V.

IX. Si vero de purpureo colore intelli-
 gendi essent capilli hyacinthini, quo refer-
 ri deberent ingenue ignorare me confiteor,

nisi *purpureum* per pulcrum explicare ve-
 lis, ut passim apud Poëtas. Adeas Sitz-

mannum ad Boëthium Conf. Phil. libr. I.

Metr. VI. & Torrent. ad Horat. libr. IV.

Od. I. ψ. 10. Vel etiam ad fabulosam Nisi

comam referre, de qua Ovid. libr. I. Art.

ψ. 331. & Tibull. libr. I. EL IV. ψ. 57.

quae

quae videtur propius ad flavum colorem, accessisse, cum Auctor Ciris ψ. 121. eam *roseum crinem* appellet. Sed hae fabulae & tamen quod sciam, soli tantum in historia fabulosa Niso adscribuntur. Sed forte quis objicere posset locum Sili VII. ψ. 446.

Ast alius nivea comebat fronte capillos

Purpureos, alius vestis religabat amictus.

Verum hunc locum mala interpunctatione laborare, & *purpureos* non ad *capillos*, sed ad *amictus* referendos esse post Nob. Heinsium ad eum locum ostendit unicus hujus Poëtae Interpres Drakenborchius. Similis est quoque Anacreontis locus carm. XXVIII.

Ἰπὸ πορφυραῖσι χαίταις
 Ἐλεφάντινον μέτωπον.

*Sub violaceis (seu nigris
 ut Faber) capillis*

Eburneam frontem.

Ubi non adsentior Erudit. Barnesio, hoc modo explicanti ea verba: *Purpureas comas dixit eadem ratione, qua mox ψ. 429. τὰ μὲν μελάινας, τὰ δ' ἠλιώσας.* Has ipse ad l. l. per *Myrteas* exponit. Sed omnino *comae*

comae nigrae intelligendae sunt, nam eidem Amicae suae adpingi voluerat κόμας μελάινας eod. carm. ψ. 7. Quare non ineleganter vertitur *violaceis capillis*, nam sic comae & alibi violis aequantur. Longus in Pastor. libr. III. p. 86. Καὶ τὴν κόμην ἐφίλησεν, ὡς τῶν Ἴων κρείττονα. *Et comam osculata est, ut violis pulcriorem.* Et ita Μουσαὶ ἰοπλόκαμοι dicuntur apud Pindarum Pyth. Od. I. ψ. 2. & ἰοβόστρυχοι Isthm. Od. VII. ψ. 33. Claudian. de Nupt. Hon. & Mar. ψ. 265.

*Non labra rosae, non colla pruinae
Non crines aequant violae, non lumina
flammae.*

Et hoc de *nigris capillis* intelligi oportere patet ex eo, quod apud Virg. Ecl. X. ψ. 39. & libr. IV. Georg. ψ. 275. *nigrae violae*, & in Anthol. libr. VII. carm. 126. Κυαναυγὲς Ἴων *caerulea viola* dicatur. Nemesian. Ecl. II. ψ. 41.

Pallidior buxo, violaeque simillimus atrae.

Ut legit Erud. Vlitius, quamvis rectius vulgatam defendi existimem. Ita ἰοειδῆς per μέλας explicare videtur Eufstadius ad Homer. II. A. p. 783.

X. De his πορφυραῖσι χάρταις, quarum meminit Anacreon, non dubito, quin intelligi

telligi debeat locus in Cant. sect. VII. comm. 5. *Quod in capite tuo impositum est tibi simile est coccineo, & coma capitis tui similis est purpurae.* Latina versio, Belgae ceterique fere habent *vitta capitis*, melius LXX. *πλόκιον κεφαλῆς*, *coma capitis*. Aptius certe videtur *coma*, cum in tota hac descriptione non vestes & indumenta, sed ipse corporis habitus & apta membrorum dispositio memorentur. Et satis insolens esset laudandi genus, si quis alicujus virginis vestes celebraret, quae ipsa formae pulcritudine & morum elegantia proprias sibi haberet laudes. Res tamen non caret exemplo. Ita e profanis Scriptoribus Euripides in Hecuba. ὕ. 463.

Ἀρτέμιδος τε Θεῆς
 Χρυσέαν ἄμπυκα
 Τόζα τ' εὐλογήσω.
*Dianaequae Deae
 Auream vittam
 Arcusque celebrabo.*

Propensior tamen sum, ut per *comam* vertatur, praecipue praeuntibus Viris eruditis, inter quos nomen profitentur cum aliis Lucas Brugensis, Mercerus & Grotius in notis, qui ita scribit: *Coma capitis tui sicut purpura. Sic apud Poëtas purpurea Nisi coma.* Ego, uti ejus versioni accedo,
 fic

fic de *coma Nisi purpurea*, quae ad flavum colorem accedebat, adsentiri non possum, cum omnino de nigra intelligendum putem, uti jam de purpura nigricante superius vidimus, & ipsa se *Sponsa nigram* vocat Cant. cap. I. comm. 3. Ceterum הלל, quae vox in textu Hebraeo invenitur, notat proprie *rarum* seu *tenuis filum*, & לל, *tenuis*, ut de capillis tenuibus, quos *molles* dicunt Latini, accipienda erit sententia. Scite igitur per πλόκιος verterunt οι LXX. quae vox deducitur a πλέκειν, & notat illud quod facile convolvi potest. *Molles* autem *comae* maxime commendari Veteribus solebant. Tibull. libr. I. El. IX. v. 9.

Quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos,

Saepeque mutatas disposuisse comas.

Horat. Art. Poët. v. 33. Statius IX. Theb. v. 375. Αβροχάιτας κοῦρος *molli caesarie puer* laudatur apud Anacr. carm. VI. De hac coma posset quoque explicari Hom. Od. Ψ. v. 158. ubi οὔλας κόμας memorat, id est, *molles*. Suid. in hac voce. Vulgo *crispas* vertitur. & fortasse rectius, certe Schol. Parv. ad Hom. Od. Z. v. 231. & Hesych. οὔλας vertunt συνεστραμέναις. Ali-
ter Schol. Call. in Delum v. 302. οὔλος
ἐθεῖ-

ἐθέραις, id est, ὀλόκληρῳ ταῖς θριξί, τουτέστι, λαμπρὸς ταῖς ἀκτίσιν, probante Vulcanio, & Spanh. ad Call. Jovem. ψ. 52. De flexis tamen capillis exponit Salm. ad Capit. in Pertin. cap. XII. Cui adde Alciph. libr. III. Ep. I. & LV. Polluc. libr. IV. cap. XIX. segm. 134.

XI. Antequam vero hunc e Cantico locum missum faciam, verba quae in eodem versu sequantur, quoniam etiam ad ornatum capillorum pertinere existimem, brevi percurram. Sequitur autem מלך כרהטים אסור, *Rex vinctus est in ambulacris*. Ita plerique vertunt, ut indicetur Regem perpetuo morari in ambulacris ante aedes suas, ut Sponsam videret. Sed si haec interpretatio recipiatur, statui deberet, Sponsam se semper ante aedes Regis ostentare, ut videretur, quod an satis Virgini conveniens sit, admodum dubito. כרהטים Prima significatione notant *canales*, quam retinet Cl. Michael ad Cant. p. 696. ut *os, gustur, labra, nares & ubera* significantur. Sed ad hae corporis partes eo nomine recte laudentur, quod canales sint, quodque per eas aqua, sive quacunque honestiori appellatione exprimere mavis, transeat, aliis dijudicandum relinquo. Ego quidem pollicem non premo.

mo. Verum refero potius ad *plectas* seu *ordines capillorum*. Olim enim foeminae *plectas capillorum* inter se convolvere, & ad verticem capitis seu quocunque alio loco colligare solebant, ut certis ordinibus & quasi canalibus distinguerentur. Hic ornandi modus clarius ex nummis percipitur, in quibus expressae sunt hae capillorum distinctiones.

EO respicit Juvenal. Sat. VI. v. 501.

*Tanta est quaerendi cura decoris,
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagi-
bus altum
Aedificat caput.*

Neque ab hoc ornandi genere alienos existisse Judaeos colligo ex Judic. sect. XVI. comm. 13. *si attexueris septem cincinnos.* (per

σειρῶς

respon̄s multo rectius vertuntur (LXX.) *capitis mei ad jugum textoris*. Hebraea vox deducitur a חלף, *transiit, permeavit*, unde חלוף, *transitus*, & hinc מחלפות *crinium plectae*, adeoque optime cum voce רהטים convenit; canales enim transitus sunt aquarum. Neque satis commode per *cinncinos* vertitur, qui sunt capilli in ordines flexi, potius dici deberet, *crinium ordines* vel simpliciter *crines*. Quo sensu *senos crines* per *senas crinium plectas* seu ordines explicamus apud Fest. in *Senis Crinibus*: *Senis crinibus nubentes ornantur, quod hic ornatus vetustissimus fuit*. Cum Dion. Goth. ad eum locum, Lipsio ad Tac. libr. III. Ann. exc. i. Taubm. ad Plaut. Most. Act. I. Sc. III. v. 69. & Salmaf. ad Solin. p. 339. A quo tamen more suo in diversa abit If. Vossius ad Melam libr. I. cap. IX. lin. 110. Praeterea hanc vocis רהטים explicationem firmari puto e Cant. cap. I. comm. 10. ubi est: *Decorae sunt genae tuae בטורים*, in *ordinibus*: ubi intellico capillorum spiras in capite dispositas, quam expositionem juvat Syriacus Interpres, uti docet Michael ad Cant. p. 600. Hae etiam crinium plectae per vocem צמה exprimi videntur Cant. cap. IV. comm. 1. & 3. cap. VI. comm. 7. Jesaiae cap. XLVII.

comm. 2. per πλέγματα in Epist. I. ad Timoth. cap. II. comm. 9. & ἐμπλοκὴν τριχῶν. Epist. I. Petr. sect. III. comm. 3. Ea ratione est Jesaiæ cap. III. comm. 24. מְשֵׁה מְקִשָּׁה, *opus pexum*, quod de hac crinium dispositione intelligo. Hæ enim crinium plectæ elegantissimi ornatus habebantur, quo tempore lætitiæ uterentur, ideoque recte calvitiei opponitur, quoniam in captivitate tonsæ essent mulieres. Sava-ro ad Sidon. Apoll. libr. II. Ep. II. & Brouckh. ad Prop. libr. IV. El. IX. v. 38. Itaque priorem Cantici locum ita explico, Regem amare ordines capillorum & compositos crinium comtus. In eundem fere sensum hunc locum accepisse videtur Theodoretus ad Cant. p. 1078. Edit. Sirmondi, & Pagninus in Thes. Ling. Sanctæ scribit in hac voce. *R. Jonah: ligatus in fistulis (aut canalibus) id est, in comis capillorum ejus, similibus fistulis.* Varia collegit A Lapide ad Cant. p. 307. אֶסּוּר autem recte explicari posse de eo, qui alicujus rei desiderio capitur monet Michael ad Cant. p. 696. Ita *vincire & vinctus* Latini passim Amori tribuunt. Tibull. libr. I. El. I. v. 55.

*Me retinent vinctum formosæ vincla
Puellæ,*

Ubi

Ubi alia Brouckh. & Tibull. libr. I. El.
V. ψ. 47.

*Vidi ego qui juvenem seros sprevisset amo-
res,*

*Post Veneris vinclis subdere colla se-
nem.*

Piërius ad Virg. libr. VIII. Aen. ψ. 394.
Devinctus legitur, quod amoris proprium est,
& vinculum in Mysticis significationibus
amorem denotat. Atque ita huic explica-
tioni eleganter convenit Epigramma in An-
thol. libr. VII. carm. 39.

Χρυσῆς εἰρύσσασα μίαν τρίχα Δωρὶς εἰδέ-
ρης,

Οἷα δορυκλήτοις δῆσεν ἐμὰς παλάμας.

Αὐτὰρ ἐγὼ τοπρὶν μὲν ἐκάγχασα, δεσμὰ
τινάξαι

Δωρίδος ἡμερτῆς εὐμαρὲς οἴομενος.

*Aureum extrahens unum pilum Doris co-
mae,*

Ut bello captas ligavit meas manus.

*Sed ego prius quidem risi, vincula per-
fringere*

Doridis amabilis facile ratus.

Porro de his crinium plectis confer. Casp.
Barthol. de Inaur. Vet. p. 9. Salm. de Co-
ma. p. 570. Et Hennin. ad Juven. Sat. VI.
ψ. 502. Quamvis ille plurima ab hac re alie-

na adferat. Sed e diverticulo in viam redeamus.

CAP. V.

ARGUMENTUM.

- I. Κυάνεαι κόμαι. Κυάνεος est niger. II. Caeruleae comae cujus sint coloris. Caeruleus pro nigricante, quod sequentibus paragraphis probatur. III. Quoniam nocti caeruleae epitheton additur, quae ceteroquin dicitur atra, furva &c. IV. Quia Plutonis equi caerulei, omnia enim, quae ad inferos pertinent, nigro colore describuntur: Parcae Deae infernales. Cymba Charontis nigra. Ovid. ill. Seneca Emend. V. Eadem ratione Mors caerulea & nigra. Albin Expl. Gorallus notatus. VI. Caeruleus idem quod ferrugineus. Ferrugineus pro nigro. Virg. expos. Thyestes refut. VII. Neptunus Κυανοχαίτης & caeruleus dicitur. Caerulea coma Diis Marinis tribuitur. VIII. Caerulea coma de nigro colore accipi debet, quia aqua nigra dicitur, Ποδὶς epitheton fluctuum & capillo-

*pillorum. Λευκάνειν mare dicitur ventus.
Heliod. expos.*

§. I. **C**ONveniunt Hyacinthinae co-
mae, de quibus egimus, cum
κυανέαις. Sic *κυάνεος* per μέλας variis locis
exponit Erudit. Salm. in Plin. Exerc. quem
tamen praecipue consule p. 93. & 133. Ma-
gium adde libr. III. Misc. cap. XIV. &
Munck. ad Anton. Liber. cap. XX. p. 167.
Quod etiam colligas licet e Servio ad Virg.
libr. IV. Aen. v. 146.

*Cretesque Dryopesque fremunt, pictique
Agathyrsi.*

*Picti autem non stigmata habentes, sicut gens
in Britannia, sed pulcri, hoc est, cyanea co-
ma placentes. Cum ex Ammiano Marc.
ostendat Turneb. libr. XXIV. Adv. cap.
XXVI. & Salm. ad Sol. p. 133. Agathyr-
fos caeruleos seu nigros habuisse crines.
Hac significatione vox κυάνεος saepissime
apud Graecos Scriptores reperitur, qua de
re ne quis dubitet, pauca loca apponam.
Ita enim κυάνεος νέφος θανάτου, nigrae nubes
mortis est in Anthol. libr. III. cap. V. carm.
22. Quod per *nigrum* vertendum esse, ex
eo colligitur, quoniam cap. XXXII. ejusd.
libri carm. II. μέλας κυάνεος θάνατος con-
jugatur, & libr. VI. cap. XXVI. carm.*

12. μέλας θάνατος occurrat. De Serpenti-
bus ex auro factis scribit Heliod. libr. III.
Aethiop. p. 133. Οἱ δὲ ἦσαν τὴν μὲν ὕλην
χρυσοῖ, τὴν δὲ χροίαν κυάνεοι. Ο γὰρ χρυσὸς
ὑπὸ τῆς τέχνης ἐμελάνετο. *Erant autem ma-
teria aurei, colore vero caerulei. Aurum
enim arte denigrabatur.* Vide Eust. ad Ho-
mer. Od. II. p. 272. & Hesychium in hac
voce. His comis Ulysssem ornavit Miner-
va apud Homer. Od. II. ψ. 176. Et He-
ctoris capilli eodem modo describuntur
apud Eund. II. x. ψ. 401.

Ἀμφὶ δὲ χεῖται

Κυάνεαι πίναντο.

Circum autem comae

Cyaneae admovebantur.

Et Bacchi in Hymn. Bacchi seu Latronum
ψ. 4.

Καλαὶ δὲ περισσεύοντο ἔθειραι
Κυάνεαι.

*Pulcri vero concutiebantur crines
Cyanei.*

Anthol. libr. VII. carm. 93. Ita Κυανόφρυς
apud Theocr. Idyll. IV. ψ. 59. & XVII.
ψ. 53. est *habens nigra supercilia.* Quod
Idyll. XX. ψ. 24.

Ἐπ' ὀφρύσι λάμπε μελάναις.

Sub superciliis splendebat nigris

II. Κυανέαις autem eadem esse videntur *Caeruleae Comae*. *Caeruleus* enim hac in re color nullus alius, nisi valde me fallat ratio, erit, quam niger seu nigricans. Serv. ad Virg. libr. VII. Aen. ῥ. 198. *caerulum est viride cum nigro, ut est mare*. Quo modo Curtius libr. III. cap. III. §. 19. *Hoc caerulea fascia albo distincta circumibat*. de purpura nigricante accipi potest. Consule Doctissimum Virgilii Interpretem La Cerdam ad libr. V. Aen. ῥ. 10. Columnam ad Ennii fragm. p. 284. Edit. Cl. Hesselii, Turn. Adv. libr. XIV. cap. IV. Noris. ad Cynotaph. Pisan. Diff. III. cap. V. p. 391. Cuper. Apoth. Hom. p. 52. Ex quibus aliisque explicari possunt loca, quae attulit Auctor Artis Crit. Part. II. sect. II. cap. I. num. 5 & 6. Nec asymbolus venit Servius ad Virg. libr. V. Aen. ῥ. 122.

*Centauro invehitur magna, Scyllaque
Cloanthus
Caerulea.*

*Aut nigra aut alta carina, omne enim altum
nigrum est*. Hinc μέλαινος est epitheton navis apud Dionys. Descript. Orb. ῥ. 709. Orpheum. Argon. ῥ. 265. & 480. Pro quo est κυανόπρωρος apud eundem ῥ. 1201. *nigram habens proram*. & sic κυανέμβολοι

πρωραι sunt prorae nigro colore tinctae apud Aristoph. in Ranis ψ . 1353. & Equis ψ . 551. Nam ita malo, quamvis alii vertant, *Rostra mare secantia.*

III. *Caeruleum* autem hunc colorem saepe pro nigro apud Latinos Scriptores poni aliis etiam exemplis probare non erit perdifficile. Tibullus purissimi oris Poëta nocti *caeruleae* epitheton tribuit libr. III. El. IV. ψ . 17.

*Fam nox aetherium nigris emensa quadri-
gis
Mundum, caeruleas laverat amne ro-
tas.*

Jure suo summum Latiae Musae Decus Brouckh. hic loci *caeruleum* per nigrum exponit, & alia hanc in rem adfert Poëtarum loca, cujus explicationem firmat Ovid. libr. XV. Met. ψ . 187.

*Et jubar hoc nitidum nigrae succedere
nocti.*

Et German. Arat. Phaenom. in Capricor-
no ψ . 292.

*Et cum terrores auget nox atra mari-
nos.*

Sic quoque Ovidius V. Met. ψ . 72. Sil.
Ital.

Ital. libr. V. §. 36. & 127. *Furva nox* apud Martian. Cap. lib. VI. de Nupt. Phil. p. 191. *Fusca* apud Nob. Heinsium ad Claud. in Rufin. libr. II. §. 325.

IV. Haec vocis *caerulei* significatio praeterca firmatur ex Ovid. libr. IV. Fast. §. 446.

*Hanc vidit & visam Patruus velociter
aufert,*

Regnaque caeruleis in sua portat equis.

Agit ibi de Plutone Inferorum Deo, cui *caeruleos* equos adscribit, quos *κτανότριχας ἵππους* dixerat Orpheus Argon. §. 1192. Cuilibet autem, qui modo in Veterum scriptis non omnino hospes, satis compertum est, omnia, quae ad Inferos pertinent, nigro colore effingi. Sic Plutoni nigrae pecudes sacrificabantur. Tibull. libr. III. El. V. §. 33. Sil. Ital. libr. I. §. 119. Val. Max. libr. II. cap. IV. ex. 5. unde Statius IV. Theb. §. 449. est explicandus, qui de Inferorum sacris scribit:

*Tum fera caeruleis intexit cornua ser-
tis.*

Ipsè Pluto *Ater*, apud Virg. libr. VI. Aen. §. 127. *Niger*, apud Ovid. II. Her. §. 72. & Silium VIII. §. 116. *Αἶδην μέλανα* vocat Diog. Laërt. libr. V. segm. 79. & *κνά-*

veas dicuntur Parcae apud Hesiod. Scuto Herc. ψ . 249. & in Anthol. libr. III. cap. V. carm. 25. Parcas autem Inferorum Deabus annumeratas esse monuerunt Viri Docti ad Lycoph. Cass. ψ . 1137. & Brouckh. ad Tibull. libr. III. El. III. ψ . 35. Ita Charontis cymba *caerulea* dicitur apud Virg. libr. VI. Aen. ψ . 410.

Caeruleam advertit puppim, ripaeque propinquat.

Ubi conferri potest La Cerda, & Seneca in Herc. Oetaeo ψ . 1963.

*Non me gementis stagna Cocyti tenent,
Non puppis umbras furva transvexit meas.*

Ita lege cum Nobil. Heinsio ad Ovid. libr. III. Met. ψ . 273. cum vulgo *curva* vel *fulva*, quod etiam in duobus MSS. inveni, legatur. Atque ita hanc puppim *καυρένυ* vocat Antipater in Anthol. libr. III. cap. XXXIII. carm. 16. Alia mittimus, ne in re notiori longiores simus.

V. Auctor de morte Drusi, qui falso Albinovanus dicitur, ψ . 93.

Lumina caerulea jam jam natantia morte,

Lumina fraternas jam subitura manus.

Ubi

Ubi Gorallus haec notat : *Caerulea mors dicitur, ut ab Horatio pallida, quod caeruleos, hoc est, lividos vultus mortuorum reddat.* Idem observavit Erud. Clericus in Arte Crit. Part. II. sect. II. cap. I. §. 6. Verum liceat mihi aliam ac Vir Doct. sententiam amplecti. Certe eleganter Horatius, quem imitatus videtur Seneca Herc. Fur. v. 554. mortem dixit *pallidam*, quod pallentes homines faciat; unde *pallida regna Ditis* apud Lucan. libr. I. v. 455. & passim. Non autem eadem mors potest dici homines *caeruleos*, id est, nigros facere. Nam *caeruleus* & *pallidus* opposita mihi videntur. Tutius igitur, mea quidem sententia, hoc epitheton ad ipsam mortem retulisset, praeeunte Horatio libr. I. Od. XXVIII. v. 13.

*Nervos atque cutem morti concesserat
atrae.*

Tibull. libr. I. El. III. v. 3.

*Me tenet ignotis aegrum Phaeacia ter-
ris,*

*Abstineas avidas Mors, precor, atra ma-
nus.*

Abstineas Mors atra, precor.

Inspice eundem libr. I. El. XI. v. 33. &
Orph,

Orph. de Lapid. p. 216. Mors enim erat inter Deos infernales, & hinc *atris alis circumvolare* dicitur apud Horat. libr. II. Sat. I. v. 58. & *Tenebris adoperta caput a* Tibull. libr. I. El. I. v. 84. Postea vidi eo nomine Gorallum jam castigasse egregium Litterarum Humanarum Vindicem Burmannum ad Val. Flacc. libr. III. Arg. v. 400.

VI. De *caeruleo* colore alibi Brouckh. ad Tibull. libr. I. El. IV. v. 37. tradit, esse e rubro & nigro mixtum, cum eundem esse ferrugineo ostendat ex Phil. libr. IV. Georg. v. 183. & Nonio. *Ferrugineum* autem idem esse ac marinum seu nigricantem docet Plaut. Mil. Glor. Act. IV. sc. IV. v. 43.

Palliolum habeas ferrugineum, nam is collos thalassicus est.

Non fatis accurate Bayfius de Re Vest. cap. II. *Ferrugineus est color ferro ardenti haud absimilis.* Nam potius nigrum fuisse vel ad nigrum proxime accessisse docet ad eundem Virg. locum Servius: *ferruginei, id est, nigri coloris.* Vide ibidem alios Interpretes. Hinc in Eclipsi Solem *obscura ferrugine* caput texisse scribit Virg. libr. I. Georg. v. 467.

Cum

*Cum caput obscura nitidum ferrugine te-
xit.*

Ubi Serv. *Ferrugo est purpura nigrior.* Ut in Gloss. *Ferrugo, πορφύρα μέλαινα.* Virgilium vero de colore nigro accipi debere ex eo constat, quod Prop. libr. III. El. III. ψ. 56. Soli deficienti *atratos* adscribat *equos* Hinc Apocal. cap. VI. comm. 12. dicitur *ὁ ἥλιος ἐγένετο μέλας.* Et ita Equis Plutonis aurigantis addit habenas *obscura ferrugine tinctas* Ovid. libr. V. Met. ψ. 404. Eodem modo *atra ferrugo* est apud Ovid. libr. XV. Met. 789.

*Caerulus & vultum ferrugine Lucifer
atra
Sparsus erat.*

Hoc quoque in uno e suis MSS. reperisse se testatur Brouckh. apud Tibull. libr. I. El. IV. ψ. 37.

*Quamvis praetexens nigra ferrugine Coe-
lum.*

Cum vulgo *picta* legeretur. Plura de hoc colore disputat J. G. Vossius in Etym. Voce *Ferrum.* H. Vossius ad Catull. p. 217. Passer. Prael. ad Cat. p. 55. Quare non adsentior Thylesio, qui satis erudite de coloribus scripsit, cap. VI. existimanti, fer-

rugineum, si ita adhibeatur, pro funesto, tristi poni. Sic a Virg. libr. IV. Georg. v. 183. *Hyacinthos dici ferrugineos, quia puerum casu interfectum Apollo diu luxit.* Sed faniora ad Virgilium proferunt La Cerdam secuti Taubm. & Emmen. *Cymbam Charontis ferrugineam* apud Virg. libr. VI. Aen. v. 303. eodem modo explicat: *Quoniam ea una loco sandapilae mortuos omnes vespillo indefessus transuectat.* Verum non litat, neque enim cogitabat omnia Inferorum nigra describi. Haud rectius Virgilii locum libr. VI. v. 410. explicat Cerda, qui ideo *cymbam Charontis caeruleam* dici existimat, quod *caeruleus color detur undis & mari.*

VII. Sic fatis probavimus colorem *κυανέου* & *caeruleum*, si non omnino nigrum, saltem non multum a nigro diversum fuisse. Hujus coloris comae adscribi solent Diis Marinis, unde Neptunus apud Graecos Poëtas *κυανοχάιτης*, id est, *caerulea caesarie ornatus* audit. Agathias in Anthol. libr. IV. cap. XV. *carm. 3.* Orpheus Argon. vs. 343. Eustat. ad Hom. II. A. p. 109. & II. B. p. 268. ubi addit hanc ob causam Neptuno etiam *θάυρους μέλανας θύεσθαι*, *nigros immolari tauros.* Suid. *κυανοχάιτης, μελανόθριξ, πορφύροθριξ, ὁ Ποσειδῶν.* *Nigram, seu purpuream comam habens, Neptunus.*
Homer.

Homer., Il. N. v. 563. & O. vf. 174. Hymn.
in Nept. vf. 8. Hesiod. Theog. vf. 278.
& ita *Caeruleus* dicitur ab Ouidio libr. I.
Met. vf. 272.

Sed illum

Caeruleus frater iuuit auxiliaribus un-
dis.

Prop. libr. III. Eleg. V. vf. 15.

Ab miser, Alcyonum scopulis adfigar
acutis.

In me caeruleo fuscina sumta Deo est.

Neque solum haec coma datur Neptuno,
sed & aliis quibuscunque Maris Fluvio-
rumque Diis. Sic Nerei Filiam Pano-
pen, mortuo Achille, crines soluisse scri-
bit Auctor de Morte Drusi. vf. 435.

Illi caeruleum Panope Matertera crinem
Solvit, & indignas fletibus auxit a-
guas.

De Tigride Ovid. libr. I. Art. vf. 223. Ubi
Amatoribus consilia dat Virginibus suis ex-
plicandi depictas tabulas, quae in trium-
pho traducerentur:

Hic est Euphrates, praecinctus arundine
frontem:

Cui

Cui coma dependet caerulea, Tigris erit.

De Cyane in stagnum nominis sui mutata Ovid. libr. V. Met. vs. 432.

*Primaque de tota tenuissima quaeque li-
quescunt,
Caerulei crines digitique.*

Huc referendus etiam est Pindarus Olymp. Od. VI. vs. 50. ubi Pitana Nympha dicitur Neptuno peperisse

Παῖδ' ἰοβόρουρον Εὐάδναν.

Filiam violaceis comis Euadnen.

Quod de nigris capillis intelligendum esse docuimus supra. p. 76. Alectus crines caeruleos facit Virgil. libr. VII. Aen. vs. 346.

*Huic Dea caeruleis unum de crinibus
anguem
Conjicit.*

Ejus enim crines anguibus intermixti erant, qui apud Poëtas caerulei & atrii dicuntur. Claud. libr. I. in Ruf. vs. 119. Ovid. libr. X. Met. vs. 349. Hinc Horat. libr. IV. Od. ult. vs. ult. emendat ingeniosissimus Bentlejus, improbante tamen Erud. Cuningamio Anim. in Bentl. cap. XI. p. 159. Omnia de-

denique, quæ ad mare pertinent *caerulea* describere Veteres. E multis vide Stat. ad Tibull. libr. I. El. VII. & Schegk ad Vell. Paterc. libr. II. cap. LXXXIII.

VIII. Hoc modo potissimum vertendum esse *caeruleum maris colorem* per colorem nigricantem colligi etiam potest ex Festo in *Aquilus color*: *Aquilus color est fuscus & subniger. . . . Aquilus autem color ab aqua est nominatus, nam cum Antiqui duos omnino naturales nossent album & nigrum, intervenerit autem is quoque, qui ita neutri similis est, ut tamen ab utroque proprietatem trahat, potissimum ab aqua eum denominarunt, cujus incertus est color.* Adeas ibi moneo Litteratorum Principem Jos. Scaligerum, Casaub. & Torrent. ad Suet. Aug. cap. LXXIX. Munck. ad Anton. Liber. cap. XX. Salm. ad Trebell. Poll. Trig. Tyr. cap. XXX. Inde μέλαν ὕδωρ est apud Theocrit. Id. XIII. ψ. 49.

Κατήριπε δ' ἐς μέλαν ὕδωρ.

Cecidit vero in nigram aquam.

Et *mare nigrum* apud Caton. in Diris ψ. 55.

Nigro multa mari dicunt portenta natare.

Similia Orpheus de Lapid. in Galact. ψ. 21.

G

Horat.

Horat. libr. III. Od. XXVII. ψ. 23. Eustat. ad Il. Δ. p. 783. & Passer. ad Prop. lib. III. El. VI. p. 446. *Caeruleus Pontus a cana nive* hanc ob causam distinguitur in Cat. Pith. libr. II. p. 50.

*Sub tanto subitae sonuerunt pondere clas-
ses,
Caeruleus cana sub nive Pontus erat.*

Non nego tamen *πολιόν*, *album*, *canum*, etiam de fluctibus maris adhiberi, ut in Pindaro Olymp. I. ψ. 115. Dion. Descript. Orb. ψ. 879. & Anthol. libr. I. cap. LVI. carm. 1. & VII. carm. 138. *Πολιόν κύμα Πόντου*, *canus fluctus Ponti*, cum *πολιός* de canis etiam capillis ponatur. Ut apud Aristoph. Equit. ψ. 517. Lucian. Herc. Gall. p. 365. Anthol. libr. VII. carm. 140. & 146. Alia habet Duportus prael. in Theoph. cap. II. p. 211. Sed hoc intelligendum censeo, non de toto mari, sed de summitate fluctuum, quod discrimen inter colorem maris & fluctuum agnoscit Alciphron libr. I. Ep. I. Atque ita *κύματα* vel *θάλασσαν λευκαίνειν* dicitur ventus in Anthol. libr. I. cap. LVI. carm. 11. & apud Orph. ψ. 457. Eo sensu *canum mare* dixerunt Latini. Serv. ad Virg. libr. VIII. Aen. ψ. 672. & Bulaeus ad Val. Flacc. libr. III. ψ. 32. Cani capilli hac significatione spumanti mari comparantur

tur ab Eunapio Vit. Phil. p. 123. Διὰ
 πλῆθος πολιῶν τριχῶν ἀφρίζουσα θαλάσση προσ-
 εμφερῆς καὶ ὑπαργυρίζουσα. *Ob multitudi-*
nem canorum crinium spumanti mari similis,
& argenti instar albicans. Neque me mo-
 vet, quod Thetis Dea marina dicatur
 χρυσοδέχεια, *Auricoma* apud Heliod. libr.
 III. Aethiop. p. 129.

Τὰν Θέτιν αἰείδω, χρυσοδέχεια Θέτι.
Thetin canto, auricoma Theti.

Nam idem erit ac καλλιδέχεια, *pulcricoma*.
 χρύσεος enim Graecis passim pro pulcro po-
 nitur. Orph. de Lapid. Prooem. ψ. 35.
 Videatur Brunnerus ad Palaeph. Incred.
 cap. XIX. & Marcilius ad Aur. Carm. Pyth.
 p. 6.

C A P. VI.

ARGUMENTUM.

I. *Coma Myrtea quae fuerit.* Horat. expo-
 nitur. II. *De myrtea coma varians le-*
etio in Tibullo. III. *Apollo an habuerit*
myrteam comam. Ovidius expl. IV. *De*
myrtea coma alia adferuntur. ὑπόξανθος,

ὑπόπυρρος, *subflavus*. V. *Euphranor* ce-
marum Pictor celeberrimus.

§. I. **H**Aec sunt, quae de colore nigro
potissimum dicenda haberem,
paucis nunc inquirendum duxi in eum co-
marum colorem, quem *myrteum* appellant
Veteres. Colorem hunc inter flavum &
nigrum medium fuisse indicat Porphyrio
ad Horat. libr. III. Od. XIV. vs. 22. *Co-
lorem myrteum* (sic enim legendum, non,
ut est in editis, *myrrheum*) *in crinibus ho-
die quoque dicunt, qui medius est inter fla-
vum & nigrum*. In ipso quoque Horatii lo-
co vulgo aliter legitur, nec de vera lectio-
ne convenire potuit inter Doctos :

*Dic & argutae properet Neaerae
Myrrheum nodo cohibere crinem.*

Sic Torrent. aliique edidere, qui *Myrrheum*
exponunt per *myrrha delibutum*. Et ita
hunc locum laudat Brouckh. ad Prop. libr.
III. El. XII. vs. 28. De re ipsa Ovid. libr.
III. Met. vs. 555.

Sed madidus myrrha crinis.

Et Scacchi Myroth. libr. I. cap. LII. *Myr-
reum* edidit Angliae decus Bentlejus, & ita
se in pluribus MSS. invenisse testatur, prae-
sertim in integerrimo codice Graeviano,
quem

quem optimum etiam cenſet Cl. Burm. ad Petron. cap. XII. & Brouckh. ad Prop. libr. III. El. XII. vſ. 28. Si autem eam lectionem recipiamus, forte de odoramento, quod ex lapide murra fiebat, intelligi debet Horat. Hoc unguentum memorat Pompon. l. 21. §. 1. ff. de aur. arg. leg. *Unguentis legatis non tantum ea legata videntur, quibus unguimur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis: qualia ſunt commagena, glaucina, crina, roſa, murra.* Non equidem ignoro pro *murra* Viros Doctos legendum cenſere e *myrrha*. Sed receptam lectionem retinere tutius videtur, cum ea commodiſſimo ſenſu explicari & intelligi poſſit. Vide etiam Brouckh. ad Prop. libr. III. El. VIII. vſ. 22. Tandem nuperrime *myrteum* in contextum Horatii recepit Cuninchamius, qui certe ſibi propitium habet Porphyr. & plures alios Codices. Si quis tamen aliam lectionem praeferre velit, non magnopere pugnamus.

II. Eodem fere modo variant libri in Tibull. libr. III. El. IV. vſ. 27.

*Intonſi crines longa cervice fluebant,
Stillabat ſyrio myrrhea rore coma.*

Ad hunc enim locum Ill. Scaliger, ut & Statius, *myrtea* in ſuis libris legi teſtantur, & veram hanc eſſe lectionem jam

viderat ad Horat. l. l. Chabotus; & Cl. Salmasius ad Solin. p. 747. eamque receperunt Viri Cel. Graevius & Brouckh. Improbavit tamen Spanhem. ad Callim. Hymn. in Apoll. v. 38. At certe Elegantiis Tibullianis magis convenire videtur, si legatur *myrtea*, quam *myrrhea*. Nam in eodem versu dixerat, *syrio rore stillare comam*. Adeoque supervacaneum videri posset addere myrrha delibutam fuisse.

§. III. Tanto magis sese mihi approbat haec lectio, cum putem ostendi posse, Apollinis, de quo Tibull. agit, comam fuisse inter nigram & flavam, adeo, ut judicari vix posset, utrum potius flava an nigra dicenda foret. Hoc docuit me Athenaeus libr. XIII. Deipn. cap. VIII. ubi scribit, a Pictoribus Apollinis comam pingi nigram, a Poëtis vero ut auream, id est, flavam describi; adeoque non omnino ab re videtur cogitare Apollinis comam myrteam fuisse: praesertim, cum sententiam meam aliquo modo confirmare videatur Ovid. libr. I. Am. El. XIV. v. 9.

Nec tamen ater erat, nec erat tamen aureus illis,

Sed quamvis neuter mixtus uterque color.

His versibus Poëta myrteam Amicae suae

comam describit, quam deinde cum Apollinis confert ψ. 31.

Formosae periere comae; quas vellet Apollo,

Quas vellet capiti Bacchus inesse suo.

Si autem putasset Apollinis comam esse flavam, ridiculum se praeuisset Ovidius, si huic comae praeferri voluisset myrteos Amicae suae crines, cum jam ψ. 9. non obscure indicasset flavum capillum myrteo praeferri. Possit tamen de longitudine capillorum accipi, qua fuit insignis Apollo & Bacchus. Quod autem de Pictoribus scribit Athenaeus, deficientibus antiquorum tabulis alia auctoritate probare non possum. Attamen Ælian. libr. I. V. H. cap. XX. ejus imaginem χρυσοῦς βοστρέχους habuisse prodit. Apud Poetas ejus coma passim *aurea* describitur Ovid. libr. XI. Met. ψ. 165. Hinc χρυσοκόμης dicitur apud Pind. Olymp. Od. VI. ψ. 71. χρυσοχαίτας apud Eund. Pyth. Od. II. ψ. 29. quod per *Auricomum* Latini vertunt, docente Ill. Heinio ad Val. Flacc. libr. IV. ψ. 94. (*auricomum* autem & *flavum* nihil differre patet ex collatis locis Sil. Ital. libr. III. ψ. 608. & Lucan. libr. I. ψ. 402.) Virgil. libr. IX. Aen. ψ. 651. de Apolline scribit:

Et crinis flavos & saeva sonoribus arma.

Ita ibi plerique Codices, & antiquum, quod consului, exemplar membranaceum. *Albos* legunt alii praeëunte Pierio. *Ravos* maluisse videtur Nob. Heinfius, quod colligo ex nota ejus ad Sil. Ital. libr. V. §. 220. Non ineleganter igitur observat Torrent. ad Horat. libr. IV. Od. VI. §. 25.;

*Doct̄or argutae fidicen Thaleiae,
Phoebe, qui Xantho lavas amne crines.*

Eo respexisse Poëtam, quod *Xanthum flumen* dici voluerint *Etymologi* παρὰ τὸ ξανθὰς τρίχας ποιεῖν τοῖς λουομένοις ἐκῆισι, quod in eo loti flavi fiant capilli. De qua *Etym.* vide & *Doct.* La Cerdam ad Virg. libr. III. *Aen.* §. 350.

IV. Sed ne vagemur extra oleas, Bathyllo amasio suo, interius nigras, exterius flavas comas adpingi jubet *Anacr.* *carm.* XXIX.

*Διπαρὰς κόμας ποίησον,
Τὰ μὲν ἔνδοθεν μελαίνας,
Τὰ δ' ἐς ἄκρον ἠλιῶσας.
Nitidas comas facito,
Interius quidem nigricantes,
Exterius autem rutilantes.*

Quales, quaeso, hae aliae sunt, quam myrteae

teae comae? Et ita recte hunc locum explicat Barnesius. Huc refero Eunapium in Vit. Phil. p. 27. ubi nescio quae divina de Jamblichō referens, inter alia narrat, in balneo imagunculam ex aqua extraxisse, cujus Αἱ κόμαι μελάντεραί τε καὶ ἡλιῶσαι κατεκέχυντο. *Comae magis nigricantes & aurei confundebantur.* Hic autem color a Graecis ὑπόξανθος dici videtur. Sic Isaacius Porphyrogenitus in Charact. Graec. & Troj. apud Rutgers. in Var. Lect. libr. V. cap. XX. Patroclum describit ὑπόξανθον, & ibid. Nestorem ὑπόπυρρον vocat: Confer Pollucem Onom. libr. IV. cap. XIX. segm. 137. Quod Latini *subflavum* verterent. Suet. Aug. cap. LXXIX. *Capillum leniter inflexum & subflavum, supercilia conjuncta.* De Christo scribit Nicephorus libr. I. Hist. Eccl. cap. XL. *Caesariem habuit subflavam, ac non admodum, leniter quodammodo ad crispas declinantem, supercilia nigra.* Adeas. Brouckh. ad Tibull. libr. I. El. VI. v. 8. Porro de colore myrteo ejusque pulcritudine evolve Turneb. Adv. libr. XIX. cap. VII. Salm. ad Tertull. Pall. p. 180. Salas & Erhard. ad Petr. cap. XXI. Addi merentur Viri Docti ad Anacr. Tibull. & Horatium locis laudatis, ibique praecipue, qui ea, qua est liberalitate, plurima collegit, Dacerius.

V. Antequam autem ad alia transeam, in transcursu notandum, olim Euphranorem peritissimum habitum fuisse in depingendis comarum coloribus. Hinc est, quod apud Lucian. legimus in Imagin. p. 6. Ο μὲν Εὐφράνωρ χρωσάτω τὴν κόμην, οἴαν τῆς Ἡρας ἔγραψεν. *Euphranor quidem faciat colorem comae, qualem Junonis pinxit.* De eo vide Plin. libr. XXXV. Hist. Nat. cap. XI.

C A P. VII.

ARGUMENTUM.

- I. Varii tincturae modi. Lavabant crines aqua. Schol. Juv. tent. II. Tinctura capillorum antiquis non probata. Statius expl. Ingenuus est naturalis, non arte factus. Siccus pro unguento non delibutus. III. Flavio colore tinguebant crines, croco vel cinere. IV. Cortice nucis flavos reddebant capillos. Meurs. & Duportus not. V. Scoe aurea flavas comas faciebant. VI. Quod dicitur rutilare crines. Sen. Emend. VII. Cinerarii rutilarunt capillos. An fuerint inter muliebria ministeria. VIII. Nigro etiam colore comas tinguebant. IX.
- Ex

Ex tinctura defluuium capillorum oritur. Canos colorabant. X. Canities enim erat indecora, quare canos etiam evellere solebant. XI. Cani tamen capilli dicuntur venerandi, honorati &c. XII. Capilli unguento illiti nitidi dicuntur.

§. I. **E**T haec quidem dicenda videbantur de colore comarum, nunc de tinctura earum videamus. Si cui minus placeret nativus capillorum color, eos colore, qui magis in deliciis haberetur, tingere solebat, ut hisce fucis & lenociniis populo placeret. Varia autem erant tincturae genera. Solebant enim aliquando simpliciter comam aqua vel fluvio lavare, ut puram & a fordibus purgatam redderent, aliquando medicamentis imbuere, nec raro auream Scobem inspergere. Lavare & aqua abluere solitos fuisse veteres capillos clarum fit ex Polyaeo libr. VIII. Strat. cap. XXXVII. ροδογούνη λοιομένη τὰς τρίχας ἐρρύπτετο. *Rhodogune lavans crines abstergerebat*, ex quo capite & alia ad hanc rem spectantia peti possunt. Huc respicit Statius I. Achill. ψ. 178.

*Protinus ille subit, rapido, quae proxima,
saltu*

Flumina, fumantesque genas, crinemque
no.

novavit.

Et de Furiarum crinibus Id. libr. I. Theb.
 §. 88.

*Inamoenum forte sedebat
 Cocyton juxta, resolutaque vertice cri-
 nes,
 Lambere sulphureas permiserat anguibus
 undas.*

De Apolline Horat. libr. III. Od. IV.
 §. 61.

*Qui rore puro Castaliae lavit
 Crines solutos.*

Praecipue id receptum fuit in Nuptiis, un-
 de *adpersae comae* de nupta apud Prop.
 libr. IV. El. XI. §. 33.

*Mox ubi jam facibus cessit praetexta ma-
 ritis,
 Vinxit & adpersas altera vitta co-
 mas.*

Sic leges rectius cum Lips. ad Tacit. libr. III.
 Ann. exc. i. Hoc autem erat Ornatricum
 munus. Vet. Schol. Juven. ad Sat. VI. §. 491.
*Ornatrices igitur componentes rarum ac par-
 vum (forte paulum) aquae solent mittere,
 ac veluti $\psi\epsilon\kappa\acute{\alpha}\zeta\epsilon\iota\nu$. V. Barth. ad Stat. libr.
 I. Theb. §. 697. Demster. ad Rosin. libr.*

V.

V. cap. XXV. p. 412. Voss. ad Catull. p. 267.

II. Et sic quidem apud seculum prius plerumque fieri solebat. Verum invalescente luxu, ut fit, quibusvis lenociniis tinguere & ornare comas coeperunt. Antiquitas talia respuebat & vitio vertebat. Hinc etenim male audit Paris, quod solus inter Heroas unguentis imbuerit capillos, teste Athen. quem ad partes vocat Torrent. cum hanc ob causam Paridem *comtum* dici ostendat ab Horat. libr. IV. Od. IX. ♀. 13.

*Non sola comtos arsit adulteri
Crines, & aurum vestibus illitum
Mirata.*

Et hinc non ineleganter Iarbas apud Virg. libr. IV. Aen. ♀. 215.

*Et nunc ille Paris cum semiviro comi-
tatu,
Maeonia mentum mitra crinemque ma-
dentem
Subnixus, rapto potitur.*

Recte ibi Serv. per *crinem madentem unguentatum* intelligit. Et unguentatum per mollem exponit Statius ad Catull. in Nupt. Manl. ♀. 139. Sic inter effoeminati animi signa quoque *madentem comam*, & *compositum capillum* enumerat Cicer. Orat. post Redit.

Redit. in Sen. cap. VI. Adde Rigaltium ad Artemid. Oneir. libr. I. cap. LXXVII. Adeo etiam nimius comarum cultus improbatus fuit, & in vituperium versus, ut inhonestum haberetur nitide ornatis capillis saepius in publicum prodire, quo pertinent elegantiores Ovidii versus libr. IV. Fast. v. 307. ubi de Claudia, cui dubia fuerat pudicitiae fama, scribit:

*Casta quidem, sed non & credita: rumor
iniquus*

*Laeserat, & falsi criminis acta rea
est.*

*Cultus, & ornatis varie prodisse capil-
lis*

*Obfuit, ad rigidos promptaque lingua
Senes.*

Hinc ingenui crines apud Stat. libr. II. Silv. I. v. 41. dicti videntur illi, qui nullo fuce essent ornati:

*O ubi purpureo suffusus sanguine candor,
Sidereique orbes, radiataque lumina coelo,
Et castigatae collecta modestia frontis,
Ingenuique super crines.*

Locum integrum adscripsi, ne quis cum Junio de Pict. libr. III. cap. IX. intelligeret: crines flavo colore infectos, quoniam haec temporum & sumtuum impensa non nisi ingenuorum esset
pro-

propria. Sed quis credat puerum, quem a modestia commendat Poëta, tinctura flavas fecisse comas. Verum *ingenuos crines* dicit illos, qui nullo fucō ornati sunt, & qui naturalem præterunt colorem. *ingenuus* enim est naturalis, non arte factus, observante Grang. ad Juven. Sat. III. v. 20.

Nec ingenuum violarent marmora topium.

Et sic *ingenui fontes* apud Aufon. Mosell. v. 65. sunt fontes non opere facti, nec machinis adsciti, sed a natura prolati, ut recte explicat Barthius. Scalig. ad Aufon. de Clar. Urb. carm. III. Salm. ad Solin p. 408. Simili sensu *colorem verum* dixit Terent. Eun. Act. II. Sc. III. v. 26. ubi recte Donat. *Quia non de cura est ac de fucō, id est, naturalis, non fucatus.* Quamvis etiam hic Statii locus optime ita intelligi posset, ut *ingenui crines* adscitiis comis opponantur. Ceterum inunctis capillis quoque depingitur Veritas, apud Martial. libr. X. Epigr. LXXII.

*Per quem de stygia domo reducta est
Siccis rustica Veritas capillis.*

Sicci capilli hic sunt crines unguento non delibuti, ut *sicci ignes*, in quibus nulla unguenta injiciuntur apud Lucan. libr. VIII. v. 735.

Quae

Quae lacerum corpus siccos effundat in ignes.

Adde Grang. ad Juven. Sat. IX. v. 12. Eodem modo Palladem, per quam Mentem, Prudentiam & Virtutem significabant oleo delibutam, Venerem vero, quae eadem ac Voluptas habebatur, unguento perfusam fuisse scribit Athenaeus libr. XV. Deipnos. cap. X. Videantur alia apud Illustr. Spanhem. ad Callim. Hymn. in Apoll. vs. 38.

III. Subsequentibus autem temporibus summa cura in id incubuerunt, ut, si minus propria placeret coma, eam varia colorum tinctura mutarent, & sic majorem sibi gratiam conciliarent. Omnia hic medicamenta, quae ad tingendos capillos excogitata sunt, enumerare longum foret, nec magnopere ad nos pertinent. Quare potius ipsis, a quibus haec accepimus, Medicorum filiis remittimus. Qui velit noscere, in Plinio passim obvia habebit. Consultat etiam Rhodigin. libr. XVIII. Ant. Lect. cap. X. Breviter nos in rem inquiremus. Praecipue tincturam adhibebant ad flavas reddendas comas. Patet ex Lucian.

Amor. p. 901. Αἱ μὲν γὰρ Φαρμακίαις ἐρυθραίνειν δυναμένοις πρὸς Ἡλίου μεσημβρίαν, τοὺς πλοκάμους, ἴσα ταῖς τῶν ἐρίων χροιαῖς, ξανθῶ μεταβάπτουσιν ἄνθει, τὴν ἰδίαν κατακρίνουσαι φύσιν. *Illae quidem medicamentis*

rube-

rubefaciendi ad Solis meridiem vim habentibus, capillos perinde, ut lanarum coloribus, flavo inficiunt colore, propriam damnantes naturam. Ibi flavam tincturam diserte praefert nigrae, quod ex seqq. verbis clarius patere potest. Per *ξανθὸν ἄνθος* autem intelligi puto *crocum*. Croco enim solitos fuisse tingere capillos scribit Tertull. de Cult. Foem. cap. VI. *Video quasdam capillos croco vertere.* Qua de re etiam superius monuimus. Nec tantum crocum adhibebant, sed & cinerem, ex quo lixivium faciebant, quod *sapo Gallicus* appellatur. Plin. libr. XXVIII. Hist. Nat. cap. XII. *Prodest & sapo. Gallorum hoc inventum rutilandis capillis: Fit ex sevo & cinere.* De eo videtur accipiendus Martial. libr. VIII. Epigr. XXXIII.

*Fortior intortos servat vesica capillos,
Et mutat Lätias spuma Batava comas.*

De simili tinctura Ovidius III. Art. §. 163.

*Foemina canitiem germanis inficit herbis,
Et melior vero quaeritur arte color.*

Ubi tamen male Micyllus haec ad colorem nigricantem refert, quem errorem cum eo

H

erra-

erravit Erudit. Kobierz. de *Luxu Roman.* lib. I. cap. VI. Alia Scriptorum, quorum testimoniis res haec clarior fieret, adducere possem, nisi mihi otium hic fecissent Lippius ad Tacit. de Mor. Germ. cap. IV. Heinf. ad Ovid. libr. III. Met. v. 440. Vossius ad Catull. p. 142. Rheinesius in Inscr. Cl. I. num. LXXXIX. Periz. ad Aelian. libr. IX. cap. IX. Aliique, quos memorare longum foret.

IV. Flavedinem capillorum praeterea sibi conciliabant Mulieres *cortice nucis*, uti colligitur ex Tibull. libr. I. El. IX. v. 43.

*Tum studium formae: comatum mutatur,
ut annos*

Dissimulet, viridi cortice tincta nucis.

Viridis enim idem est ac flavus, quod superius me probasse puto. Et ita *viridi* hoc loco explicandum esse docet nos Plin. libr. XV. H. N. cap. XXII. *Tinguuntur cortice earum lanae, & rufatur capillus prodeuntibus nuculis, id compertum infectis tractatu manibus.* Quem locum jam ad Tibull. adduxerat Eleg. Brouckh. Non libenter igitur cum illis facerem, qui putant cortice nucis tinctas esse comas, ut nigrae fierent, inter quos est Meurs. in Mantiff. ad *Luxum Rom.* cap. XXI. Et Duportus ad Theophrasti

phraſti Char. cap. II. p. 212. Idque oſtendi
exiſtimant e verſu 45. ejuſdem Elegiae :

*Tollere tunc albos cura eſt a ſtirpe capil-
los.*

Sed, quid eo probent, nullus video. Nam
albi crines aequè poſſunt, ni fallor, inter
miſceri flavis capillis, quam nigris. Nec
in tota Elegia nigrorum capillorum fit
mentio. His tincturae generibus addi me-
retur Theocriti Schol. ad Idyll. II. v. 88.

Θάψος γάρ ἐς ξύλον τι, ὃ καλεῖται ſκυθάριον,
ἤγουν ſκυθικὸν ξύλον, ὡς Φησικαὶ Σαπφῶ. Του-
τῷ δὲ τὰ ἔρια βάπτουσι, καὶ ποιοῦσι μῆλινα,
καὶ τὰς τρίχας ξανθίζουσι. *Thapsus enim eſt
lignum, quod vocatur ſcytharium, ſeu lignum
ſcythicum, ut dicit etiam Sappho. Illo vero la-
nas tinguunt, & luteas faciunt, & capillis
flavum colorem conciliant.*

V. Inter reliquos etiam ornatus, quos
nimia excogitavit labente Rep. Romano-
rum luxuries, non infimum locum obti-
net, ſolitos fuiſſe crines ſcobe aurea inſper-
gere, ut aureum acciperent colorem. Tre-
bell. Poll. in Salon. Gall. cap. III. *Gallie-
nus cum ſuis ſemper flavum crinem condi-
dit.* Ubi plura notant Viri Docti. Com-
modus dicitur a Lampr. in Ejus Vita cap.
XVII. *Tantam habuiſſe curam capillorum fla-
vorum, ut capiti auri ramenta inſpergeret,*

quo magis coma illuminata flavesceret. Quod de eodem hoc Imperatore refert Herodian. libr. I. cap. VII. §. 9. Κόμη τε φύσει ξανθὴ καὶ οὐλή, ὡς, εἶποτε Φοιτῶν δι' Ἡλίου; τοσοῦτον ἐκλάμπειν αὐτῷ πυραεῖδες τι; ὡς τοὺς μὲν οἶεσθαι ῥινημα χρυσοῦ προϊόντι ἐπιπάσσεσθαι. Et coma natura flava & crispa, ut, si quando in Sole ambularet, illa splenderet veluti ignis, adeo ut putaretur, exeunti scobe aurea inspergi Confer cum hoc loco Josephum libr. VIII. Ant. cap. II. Martian. Capell. de Nupt. Phil. libr. I. p. 20. Ipsius vero Divi auro tinctam caesariem comasque crederes bracteatas. Gallus seu Maximianus Poëta in Catal. Pithoei p. 550.

*Anne coma ex auro flava esse tibi Gentia?
an auri*

Ex ipsa magis est bractea flava coma.

Eo referunt Eruditi Valerii Flacci versus libr. VI. ῥ. 709.

Et gravidæ maduere comæ, quas flore Sabæo

Nutrierat, liquidoque Parens signaverat auro.

Ubi omnino conferendi sunt Viri Cl. Voffrus & Burmannus,

VI. Qui autem eo modo flavos sibi redderent

derent crines, dicebantur eos *rutilare*. Tacit. libr. IV. Hist. cap. LX. *Propexum rutilatumque crinem patrata demum caede Legionum deposuit*. Suet. Cal. cap. XLVII. *Coëgit non tantum rutilare, sed & sermonens germanicum addiscere*. Sic Livius libr. XXXVIII. cap. XVII. Gallis adscribit, *procera corpora, promissam & rutilatam comam, vasta scuta*. &c. Hanc quoque vocem, quamvis paulo alio sensu, Ovid. restituit Nic. Heinsius libr. III. Fast. v. 403.

*Cum croceis rutilare comis Trithonia Con-
jux
Coeperit.*

Et sic apud Senec. in Herc. Fur. v. 948.

*Ingenti minax
Stat ore, & ignes efflat, & rutilat ju-
bam
Cervice jactans.*

Sic ante Lipsium legebatur, quod defendit Gronovius, & duo, quos olim inspexi, MSS. Quamvis idem Gronov. ad Sen. Troad. v. 468. legere malit *jacta*. Notat autem de hac voce ad loc. laud. Vir. Celeb. (cujus ego manes semper summa veneratone profecutus sum) *rutilare de capillis idem esse quod crispare*. Verum liceat dissentire.

Aliud enim probat idem ille locus, quem e Catone (vel potius Val. Max. libr. II. cap. I. ex. 5. Quamvis non dissimilia referat e Catone Serv. ad Virg. libr. IV. Aen. v. 648.) *crinem cinere rutilare*. Quod omnino de tinctura intelligi debet, ut inspecto loco patebit.

VII. Ad rutilandos autem capillos adhibitos fuisse, & ab hoc ministerio dictos *Cinerarios*, ab inspergendo scilicet cinere, censet Isaacus Vossius ad Catull. in Nupt. Manl. v. 135.

*Nunc tuum Cinerarius
Tondet os.*

Neque diversa sequi videtur. Joh. Fred. Gronovius ad Plauti Mil. Glor. Act. IV. Sc. II. v. 10. *Sed & capillos mulieres rutilabant cinere, unde Ciniflones & Cinerarii*. Vide etiam Statium ad Catulli l. l. Haec tamen non omnibus aequè probatur sententia; alii enim putant ob id *Cinerarios* fuisse dictos, quod flando in cinerem calamistros calefacerent, praecunte Varr. de L. L. libr. IV. p. 22. *Calamistri, quod his calefactis in cinere capillus ornatur. Qui ea ministrabat, a cinere Cinerarius est appellatus*. Varronis sententiam probat Acro ad Horat. libr. I. Sat. II. v. 98. Sed haec loca ab aliis ad nauseam usque sunt trita. Eorum

rum auctoritatem secuti sunt Viri Doctissimi. Pignor. de Serv. p. 398. Torrent. ad l. l. & quicumque fere de Cinerariis scripserunt. Hae autem sententiae ita conciliari posse videntur, *Cinerarios* & ab inspergendo cinere & a flando in cinerem esse dictos, habita ratione diversi muneris, cum utramque rem curare potuerint, calami-
strum calefacere, & capillos cinere rutilare. Et certe *Cinerarios* & *Ciniflones* ab inspergendo cinere etiam dictos esse, ut credam, adducit Servius, qui ad libr. XII. Aen. Virg. v. 611. scribit: *Etiam ille pulvis, quo utantur Puellae, cinis vocatur, unde etiam & Ciniflones dicti sunt. Cinis ibi illud erit, quo crines flavos reddebant Puellae: jam dicit Servius, ab hoc cinere, quo flavi tinguebantur capilli, dictos esse Ciniflones, quod huic muneri essent praepositi. Interim facere cum illis non possum, qui Cinerarium putant fuisse semper inter muliebria ministeria, cum tamen mascul. genere esseratur, nec novum foret Viros etiam ad crines adhibitos fuisse. Sic enim Tonsores memorantur apud Grut. Insc. p. MCXVII. num. 8.*

V. φ. F.

T. SALLUSTIUS. T. L. PUSSO
TONSOR.

H 4

Aequē

Aeque ac *Tonstrices* apud eundem p. **DXCIV.**
num. 4.

SEXTIAE. L. TERTIAE
TONSTRICI
SEXTIA. XANTA
SCR. LIBRARIA

EM. OL. II.

Simili ratione βαφεὺς *tinctor comarum* appellatur in Anthol. libr. II. cap. IX. carm. 15. Inspiciendi sunt V. D. ad Petron. Sat. cap. CXXVIII. init. Bernart. ad Stat. libr. I. Silv. p. m. 71. Petrus Moll ad Longi Pastor. p. 21. & Ill. Spanhem. ad Call. Lav. Pall. ψ. 21.

VIII. Neque solum flavum colorem medicamentis sibi conciliare solebant, sed etiam nigrum. Hoc tincturae genus inventionem suam debet Medae, teste Palaeph. de Incred. cap. XLIV. Μήδεια πρώτη ποιούτον άνθος εὔρε, δυνάμενον καὶ λευκάς ποιῆσαι τὰς τρίχας, καὶ μέλαινας. Vertit Corn. Tolius. *Medea prima ejusmodi florem invenit, qui & albos reddere capillos & nigros posset.* Vide ad h. l. Paullum Patrem & Polluc. libr. II. cap. III. Segm. 35. Eo colore comas tinxisse Foeminas docet Lucian. in Amor. p. 901. Οπάσαις δὲ ἀρκεῖν ἢ μέλαινας χεῖτη νομίζεται, τὴν γεγαρηκότων πλοῦτον εἰς τάν

ταύτην ἀναλίσκουσιν. *Quibus vero sufficere nigra coma videtur, maritorum opes in hanc consumunt.* Nec Viri, qui malis artibus Foeminarum favorem sibi conciliare non erubescerent, ab ea abhorruisse videntur; talem nobis depingit Aufon. Epigr. XVII.

Canus rogabat Laidis noctem Myron:

Tulit repulsam protinus.

Causamque sensit: & caput fuligine

Fucavit atra candidum.

Ubi Toll. Et Martialis libr. IV. Epigr. XXXVI.

Cana est barba tibi, nigra est coma, tinguere barbam

Non potes, haec causa est, sed potes, Ole, comam.

Serenus Samonicus de Medic. cap. V.

Quos pudet aetatis longae, quos sancta senectus

*Offendit, cupiunt properos abscondere canos
Et nigrum crinem fucō simulare doloſo.*

Elegantissimus quoque hanc in rem est locus Aristoph. in Eccles. ψ. 730.

Νῆ Δία μέλαινα γ' οὐδ' ἂν εἰ τὸ φάρμακον

κον

H 5

Εψδυσ

ΕΨῶσ' ἔτυχες, ᾧ Λυσικράτης μελαίνε-
ται.

*Per fovem nigra sane, adeo ut non fores
nigrior, etiamsi pharmacum*

*Coxisses, quo Lysicrates comam deni-
grat.*

Ibi vide Vet. Schol. & Interpretes. Suid. in Λυσικράτης & Philostrat. in Vita Apollonii libr. I. cap. XIII. Casaub. ad Theoph. Char. cap. II. Et Raderum ad Mart. libr. III. Epigr. XLIII. Quin etiam supercilia nigro colore tinguebant. Artem. Oneir. libr. I. cap. XXVII. Αὐται γὰρ ὑπὲρ εὐμορφίας καὶ μέλανι χρίονται τὰς ὀφθάλμους. *Hæc enim ob formæ pulcritudinem etiam fuligine unguunt supercilia.* Alia adfert Rigaltius. Neque solum probrosis foeminis aut mollibus Viris in usu fuerunt hæc fucandi artes, verum etiam Matronis, tradente Valerio Max. libr. II. cap. I. ex 5. *Et quo formam suam concinniores efficerent, summa cum diligentia capillos suos cinere rutilarunt.* Praecipue etiam pathici colorare solebant capillos, ut observat Barthius libr. IV. Adv. cap. III. Quibus propterea saepe accidebat, ut ob nimios motus sudore efflueret omnis fucus e capillis, & ita dolus aperiretur. Qua de re Salas ad Petron. cap. XXIII.

IX. Pluribus olim non probatus fuit hic tinguendi mos, certe Propertius minatur Puellae suae, plurima apud Inferos pati illas, quae medicamentis comas ornarent libr. II. El. XIV. v. 31.

*Illi sub terris fiunt mala multa Puellae,
Quae mentita suas vertit inepta comas.*

Et exinde defluvium capillorum oriri solebat. Ovid. libr. I. Am. El. XIV. v. 1.

*Dicebam, medicare tuos desiste capillos,
Tinguere quam possis jam tibi nulla coma est.*

Nicias in Anthol. libr. II. cap. IX. carm. 15.

Τὴν κεφαλὴν βάπτων τις, ἀπώλεσε τὰς τρίχας αὐτάς.

Caput tinguens quidam, perdidit comas ipsas.

Cui adde Achmetis Oneirocr. cap. XXXIV. Et hanc ob causam mulieres contemptui habet Menelaus quidam apud Achill. Tatium in Erot. libr. II. p. 49. Solebant autem praecipue canos tinguere, ut senectutem dissimularent, & juvenes adhuc esse viderentur. Lucian. Dial. Meret. p. 544. & Aelian. libr. VII. H. V. cap. XX. τὰ μὲν

μὲν ἄλλα ἀλαζῶν , ἠδεῖτο δὲ ἐπὶ τῷ γήρα ,
καὶ διὰ ταῦτα τὴν τρίχα πολιὰν οὔσαν ἐπειρά-
το βαφῇ ἀφανίζειν. *Cetera quidem ostenta-
tor , pudebat vero eum senectutis , & pro-
pter id capillos canos conabatur tinctura tegere.*
Vide Ib. Kuhn. Tibull. lib. I. El. IX. ψ.
41.

*Heu sero revocatur amor , seroque juven-
tas ,*

Cum vetus infecit cana senecta caput.

*Tum studium formae , coma tum muta-
tur , ut annos*

Dissimulet viridi cortice tincta nucis.

Vide Anthol. libr. II. cap. IX. & Achmetis
Oneirocr. cap. XXXVII. & seq. Rader.
ad Mart. libr. XIV. Epigr. XXVII. Ezech.
Spanhem. ad Call. Hymn. in Apoll. ψ. 14.
Duport. ad Theoph. cap. II. p. 212.

X. Veteribus enim maxime opprobrio
exposita erat Canities, praesertim in re a-
moris, unde Anacreon ita alloquitur Puellam
carm. XXXIV.

Μὴ με φύγῃς ὀρώσα

τὴν πολιὰν ἔθειραν.

Ne me fugias videns

Hanc canam comam.

Quem confer. carm. LVI. & Anthol. libr. II.
cap. XLVII. carm. 13. & libr. VII. carm.

71. Tibull. libr. I. El. IX. ψ. 29.

Munera ne poscas , det munera canus

Amator

Ut foveas molli frigida membra sinu.

Ideo ἀναφροδίτου senectutem appellat Aristonæus libr. I. Epist. XVIII. Et alibi canit Tibullus : *Carior est auro juvenis &c.* Prop. libr. II. Ep. XIV. ψ. 7.

Quid si jam canis aetas mea curreret annis ,

Et faceret scissas languida ruga genas.

Sic malim legere cum acutissimo Bentlejo ad Horat. libr. II. Od. V. ψ. 13. Ut igitur canitiem quocumque possent modo effugerent , soliti fuerunt orientes canos evelere. Aristoph. Equit. ψ. 904.

Εγὼ δὲ τὰς πολιὰς γέ σου κλέγων , νέον ποιήσω.

Ego vero canos tuos legens , juvenem faciam.

Clarum quoque id fit ex historia Juliae apud Macrobi. libr. II. Sat. cap. V. *Julia mature habere coeperat canos , quos legere secreto solebat.* Et ex Elegantissimo fabularum Scriptore Phaedro libr. II. Fab. II.

Cum

*Cum se putaret fingi cura Mulierum,
Calvus repente factus est, nam funditus
Canos Puella, nigros Anus evellerat.*

Nic. Heins. ad Ovid. libr. II. Art. v. 666.
Stat. ad Tibull. libr. III. El. IX. v. 45.

*Tollere tunc albos cura est a stirpe capil-
los.*

Ad eam autem rem adhibebant *volfellas*.
Plaut. Curcul. Act. IV. Sc. IV. v. 21. Ubi
inter cetera instrumenta, ad ornandas co-
mas comparata, etiam enumerantur *Vol-
sellae*:

*At ita me Volfellae, pecten, speculum,
calamistrum meum
Bene me amassint.*

Vide Salm. ad Tertull. de Pall. p. 271.

XI. Quod autem paulo ante diximus,
canos capillos fuisse despectos, non ubi-
que obtinuit, nam saepe *venerandi* dicun-
tur, ob aetatem scilicet & reverentiam.
Sic Senec. Herc. Fur. v. 1248. *Honorati*
apud Ovid. libr. VIII. Met. v. 8. Et in
Anthol. libr. I. cap. XVI. carm. 7. Unde
honorem canis tribuit Valer. Max. lib. II.
cap. I. ex 10. *Honor Capitis* appellantur a
Plin. in Paneg. cap. IV. *Sancta Canities* oc-
currit apud Claud. Epigr. de Piorum Fra-
trum Statius v. 29. Consule Delrium ad
Senec.

Senec. Herc. Oetaeo ψ. 925. part. post. ex quibus illustrari potest locus Levit. XIX. comm. 32.

XII. Plurima hic jam addi possent de unguentorum generibus variis, sed cum haec sit a proposito aliena magis materia, & in ea se jam plures exercuerint, sicco pede transeo. Tantum illud addam, comas, quae unguentis illitae essent, *nitidas* appellari, quod me docuit Celeb. Burmannus ad Petron. cap. CIX. De tali coma loquitur Anacr. carm. XXIX.

Λιπαράς κόμας ποίησον.

Nitidas comas facito.

Quamvis, ut puto, Doctiss. Barnesius *λιπαράς* non recte per *puras, pulcras* explicet, neque ita explicandus, quem ad partes vocat, Homerus Od. O. ψ. 331. melius enim a Schol. parvo *λιπαροί* explicantur *ἡλειμμένοι*. Vide & Anthol. libr. III. cap. XXV. carm. 51. Sic quoque Ovidius XXI. Her. ψ. 165.

*Projicit ipse suas deducta fronte coronas,
Spissaque de nitidis tergit amoma comis*

Et libr. II. Tr. ψ. 171.

*Ausoniumque ducem solitis circumvolat
armis,*

armis,

Ponat & in nitida laurea ferta comā.

Vide etiam libr. I. Art. Am. §. 733. Prop.
libr. III. El. VIII. §. 14. Lambinum ad
Horat. libr. I. Od. IV. §. 9. & libr. I. Ep.
XIV. §. 32. Quibus adjungendus Brouckh.
ad Tibull. libr. II. El. V. §. 7.

F I N I S.

D I S.

DISSERTATIO

DE

CIVITATE ROMANA

APOSTOLI

PAULI.

THE
MUSEUM
OF THE
CITY OF
NEW YORK

DISSERTATIONIS

DE

CIVITATE ROMANA APOSTOLI

PAULI

CAPUT I.

ARGUMENTUM.

I. *Materia proponitur.* II. *Paulum Civem fuisse volunt Eruditi, quod Tarsus esset Municipium seu Colonia.* III. *Nam Coloniae habuerunt jus Civitatis.* IV. *Ut Municipia: Sed, an Tarsus fuerit Colonia seu Municipium, dubitatur.* V. *Quod ex eo non patet, quia fuit Libera Urbs.* VI. *Urbes liberae quae fuerint.* VII. *Ex quo constat, eas plurimum diversas fuisse a Municipiis seu Coloniis.* VIII. *Nec juvat V. D. quod Tarsus Immunitatem vectigalium habuerit, immo potius eorum sententiam evertit.* IX. *Praeterea Socii vocantur Tarsenses, quo nomine nunquam Cives Municipiorum insigniuntur.* X. *Neque prodest, quod Juliopolis appellata sit*

Tarsus. XI. Nihil juvat Chrysostomus. XII. Neque e nummo male inspecto probatur. XIII. Nec recte ex eo argumentatur, quia Metropolis fuit, ergo & Colonia. Caesar tent. XIV. Baronii, XV. & Prosperi error.

§. I. Nter obscurissimas & gravissimas, si vera fateri liceat, quaestiones non infimum locum obtinere videntur illa, qua disquiritur, quonam modo, quove jure Paulus Apostolus Civis Romanus esse potuerit, quidve voluerit, quando se, cum verbera ei pararentur, Civem Romanum professus sit. Quaestio sane intricata & pluribus impedita difficultatibus: quae causa fuit, quamobrem acutissima hujus & prioris seculi ingenia multum operae & laboris in hac consumserint. Varias sunt Virorum Eruditorum sententiae, quas hac Dissertatione paulo latius excutere est animus, & de ea re, si tantos Viros interstrepere liceat, iudicium meum exponere.

II. Vulgatissima olim & nullis fere non recepta sententia fuit, Paulum Civem eo jure exstitisse, quod in Urbe Tarso natus jure *Municipii* seu *Coloniae Romanae* Civitate gavissus fuerit. Hanc sententiam pro-

professi sunt Vir summus Dan. Heinſius in Exerc. ad Acta Apoſt. cap. XXII. Beza & Camer. ad eundem loc. Dion. Gothofr. ad l. i. §. i. de Cenſibus. Dougtæus in Anal. ad N. T. exc. LXII. Steph. Morinus de Cogn. Laced. & Hebr. Diſſ. IV. p. 150. Cellar. Diſſ. de Amoen. Hiſtor. §. 3. qui tamen ſententiam ſuam poſtea mutavit, ut etiam Cl. Witſius in Melet. Leid. Sect. I. §. 6.

III. *Colonias & Municipia* Civitate Romana donatas, & Municipii ſeu Coloniae Cives fuiſſe Cives Romanos negari non poſteſt, cum ex Antiquis hac de re paſſim teſtimonia proferri poſſint. De Coloniais eſt apud Livium libr. XXII. cap. XIV. *Ne Civium quidem horum pudet, quos Sinneſſam Colonos Patres noſtri miſerunt, ut ab Samnite hoſte tuta haec ora eſſet.* Cic. pro Balbo cap. VIII. & Hirtius in B. Alex. cap. XLIII. §. 3. *Adeoque eſt a barbaris contemptus, ut Salonam ſe recipiens in oppidum maritimum, quod Cives Romani fortiffimi fideliffimique incolebant, in agmine dimicare ſit coactus.* Salonam autem Coloniam Romanorum fuiſſe docuit Sigon. de Ant. Jur. Prov. libr. I. cap. VII. Sed probe diſtinguendum eſt inter Colonias Romanas, Latinas & Italicas. Duas ex his memorat Aſconius ad Cic. Orat. in Piſ. initio: *Duo porro genera ea-*

*rum Coloniarum, quae a Populo Romano deductae sunt, fuerunt. Erant enim aliae, quibus jus Italiae dabatur, aliae item, quae Latinorum essent. De earum differentia, quia hic non est agendi locus, videri merentur Cujac. libr. X. Obs. cap. XXXV. Abramus ad Cic. pro Balbo cap. XXI. Petitus libr. II. Obs. cap. IV. & Norisius in Epochis Syromac. Diss. IV. §. 2. p. 428. In Colonias tamen Latinas etiam aliquando proficiscebantur Cives Romani, qui eo facto videntur Civitatem Romanam amisisse. Colligitur id ex Cic. pro Caec. cap. XXXIII. in fine: *Quemadmodum, si Civitas adimi non possit, in Colonias Latinas saepe nostri Cives profecti sunt. Aut sua voluntate, aut legis multa profecti sunt &c.* Vide etiam Spanhem. in Orb. Rom. Exerc. I. cap. VIII. p. 64.*

IV. Nec majoris erit difficultatis ostendere, *Municipia* etiam jus Civitatis habuisse. Dum in his, quae notiora sunt, longior esse nolim, unum, ex quo id patere possit, proferam locum e Cicer. pro Mil. cap. X. *Interim cum sciret Clodius iter solenne, legitimum, necessarium Miloni esse Lanuvium ad Flaminem prodendum, quod erat Dictator Lanuvii Milo, Roma profectus est. Civis autem Romanus erat Milo, qui eo maxime tempore Consulatum Romae*
pete-

petebat. Sed *Lanuvium* Municipium ei erat Patria, & ibi erat Civis, eoque jure Civis Romanus. Appian. libr. II. Civ. p. 725. Edit. Toll. Lanuvium vero civitate donatam fuisse ipse Cicero docet Orat. pro Balbo cap. XIII. Atque ita Cives e Municipiis saepe etiam habebant jus petendorum honorum, quale exemplum de Consulatu quoque exstat in Cicer. Orat. pro Mur. cap. XL. qui Murena ex eodem Municipio Lanuvio originem ducebat, ut ex capite seq. ejusdem Orat. colligere licet. Adde praeterea Orat. pro Sulla cap. VII. & VIII. Et hoc erat non leve inter *Municipia* discrimen, ut alia haberent jus suffragii, alia non, id quod innuit Livius libr. XXXVIII. cap. XXXVI. De *Formianis Fundanisque Municipibus & Arpinatibus C. Valerius Tappus Trib. Pl.* promulgavit, uti *illis suffragii latio (nam ante sine suffragio habuerant Civitatem) esset.* Neque levior est inter *Municipia* ipsa & *Colonias* differentia, adeo ut *Municipia* potiori jure plerumque ac *Coloniae* censeantur. In hisce diutius exspatiari, nec animus fert nec ipsa patitur materia. Videatur Paulus Manutius de Civit. Rom. tom. I. Ant. Graev. p. 20. & 30. *Varia discrimina passim reperiri possunt apud eos, qui de Civitate Romana scripserunt, qui-*

bus adde l. 27. §. 1. ff. ad Munic. Ill. Spanhem. de Ufu Numism. Diff. IX. p. 652. edit. maj. & Eruditiss. Cortium ad Sall. Catil. cap. XVII. §. 4. Inter ea vero non ultimum locum obtinet id, permiffum fuiffe Municipiis, moribus fuis vivere, & ex fuis legibus, fuisque Magistratibus jus dicere, ut recte Norifius in Epochis Syromac. Diff. III. cap. IX. p. 325. Unde paffim exftat in Corpore Juris *Municipalium Legum* mentio, quod obferuat cum aliis Spanh. ad Julian. Orat. p. 38. Cum Romanae Coloniae etiam leges Romanas accipere debuerint. Spanh. de Num. Diff. IX. p. 580. & feqq. Quare Municipia & Colonias non raro inter fe diftinguunt Antiqui Scriptores. Cic. pro Domo cap. XII. & XXVIII. & Phil. XII. cap. III. Sall. Catil. cap. LXI. Livius libr. XXXIV. cap. VII. & Appian. libr. I. Bell. Civ. p. 608. Atque ideo populum R. in tres partes dividit Cicero ad Quir. post Red. cap. VI. *Salutem Vobis, Municipiis, Coloniisque omnibus commendavit.* Quocum confer. cap. XII. & XV. Non dubitandum igitur, quin Municipia & Coloniae jus Civitatis Romanae habuerint, quare tantum supererit evincere, Tarsenfes jus illud Municipii feu Coloniae habuiffe. Varie hic fe torquent Eruditi,

diti, sed nullus adhuc ab iis prolatus est locus, ex quo patere possit hujus rei veritas. Totus in eo est Vir stupendae Eruditionis Dan. Heinsius loc. laud. sed liceat ejus aliorumque argumenta paulo latius excutere.

V. Primum, quod profert Argumentum Vir Incomparabilis, ex eo deducit, quoniam Tarsus fuit ἐλεύθερα seu libera Civitas. Libertate enim (non jure Civitatis, quod de suo largiuntur Viri Eruditi) donati erant Tarsenses ab Antonio Triumviro, ut eos, variis in bello civili cladibus afflictos, erigeret aliquo modo & recrearet. Testis est Appian. libr. V. Bell. Civ. p. 1077. Λαοδικέας δὲ καὶ Ταρσέας ἐλευθέρους ἀφίει. *Laodiceanses vero ac Tarsenses liberos reliquit.* Eisdem postea jus illud retinuisse patet ex Plin. libr. V. Hist. Nat. cap. XXVII. cui libera urbs dicitur: *Cydnus Tarsum liberam urbem paulo a mari secans.* In nummis Antonini Caracallae legimus ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΕΛΕΥΘ. ΤΑΡΧ. Quod est, *Senatus liberae Tarfi.* Spanh. in Orb. Rom. Diss. II. cap. XII. p. 359. & II. XVI. p. 418.

Hic nummus exprimitur apud Morellium in Specim. Rei Numm. tab. IV. Verum haec Urbis Tarsi libertas nullo modo Eruditorum sententiam firmare potest; immo tantum abest, ut e contrario eam potius evertere videatur. Quare ut rectius hoc argumentum refelli possit, operae erit pretium, altius hanc rem repetere, & de liberis populis aliqua ad hujus rei illustrationem in medium proferre.

VI. De liberis populis, quae nobis supersunt, ut pleraque de Civitate Romana, satis sunt intricata. Clariorem his lucem attulit Vir extra omnem aleam eruditissimus, & in cujus verba ego tantum non jurare soleo Ezech. Spanhemius in Orb. Rom. Diss. II. cap. X. *Liber quis sit populus* tradit Ictus Proculus in l. 7. ff. de Capt. & Postl.
Rev,

REV. Liber populus is est, qui nullius alterius populi potestati est subiectus, sive is foederatus est, item sive aequo foedere in amicitiam venit, sive foedere comprehensum est, ut is populus alterius populi majestatem committere observaret, hoc enim adjicitur, ut intelligatur alterum populum superiorem esse: non ut intelligatur, alterum non esse liberum. Liberae igitur Civitates erant, quae suis utebantur legibus, suos habebant Magistratus, suas terras possessionesque retinebant, quique, quamvis a Romanis non essent in Provinciae formam redactae, imperium tamen Majestatemque Populi Romani agnoscere debebant, & iis contra hostes auxilia mittere. Legibus suis usas fuisse liberas civitates colligitur ex Polyb. in Excerpt. Leg. IX. p. 1110. Edit. Gron. ὥστε ἀπαντας Ἑλληνας ἐλευθέρους ἀφορολογήτους, ἀφορολογήτους γενέσθαι, νόμοις χρωμένους τοῖς ἰδίοις. Ut omnes Graecos liberos, sine praesidiis, immunes fierent, legibus suis viventes. Et Livio libr. XXXIII. cap. XXXII. Cui cum Cicer. Orat. III. In Verr. cap. VI. adde Spanhem. Obs. ad Julian. Imp. Orat. p. 37. Suos habuisse Magistratus erudite ostendit Spanh. de Usu Num. Diff. IX. p. 676. & 691. Hinc etiam sine licitoribus libera & foederata oppida adibat Germanicus apud Suet. Calig. cap. III. §. 6. Neque Praefules Romani ullam fere in liberis Urbibus habebant

bant jurisdictionem. Cic. de Prov. Conf. cap. III. *Omitto jurisdictionem in libera civitate contra leges senatusque consulta: caedes relinquo, libidines praetereo.* Eos autem, quibus jus liberae Civitatis concessum fuit, suos agros suasque possessiones retinuisse colligitur ex Cicer. Libro II. in Verr. cap. XXXVII. *Cum Senatus Populusque Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem & agros, legesque suas reddidisset.* Quamvis tributa pendere debuerint, nisi singulari beneficio iis *immunitas* daretur. *Immunitas* enim, seu, ut Graeci ἀτέλεια, Appian. B. C. lib. I. p. 668. erat privilegium a *libertate* diversum; unde saepius distinguuntur. Hirt. Bell. Afric. cap. VII. *Inde movit & pervenit ad oppidum Leptin liberam civitatem & immunem.* Cic. libr. III. in Verr. cap. VI. *Quinque praeterea sine foedere immunes civitates ac liberae.* Ad quem modum *Immunitatem & libertatem* jungit idem pro Font. cap. VIII. Confer Cicer. V. in Verr. cap. XXI. & Spanh. de Ufu Numism. Diss. IX. p. 676. Idem hoc *immunitatis* beneficium in Tarsenses fuit collatum teste Appian. loc. laud. cum eos factos scribat ἐλευθέρους καὶ ἀτελεῖς φόρων, *liberos & immunes collationum.* Ex his clare satis apparet, in liberas civitates non ut in victam ac debellatam gentem, sed

sed ut in amicam potius consuluisse Romanos. Unde maxima est differentia inter liberas Civitates, & eas, quae in Provinciae formam redactae erant. Hujus distinctionis clara sunt vestigia in Eutrop. libr. VII. cap. XIX. *Achaiam, Lyciam, Rhodum Byzanthium, Samum, quae liberae ante hoc tempus fuerant, item Thraciam, Ciliciam Tracheam, Comagenem, quae sub Regibus amicis erat, in Provinciarum formam redegit.* Et in Cic. pro Balb. cap. IV. *Quem Provinciae nostrae, quem liberi populi, quem Reges, quem exterarum gentes castiorem &c. viderunt.* Hanc libertatem exprimunt Graeci per κείσθαι ἐν τῇ πίστει Romanorum, *esse in fide.* Polyb. libr. III. Hist. cap. XV. Et διατηρεῖν τὴν πίστιν, *servare fidem.* eod. libr. cap. XC. in fine. Sic Latini, *recipere in fidem.* Hirtius B. Alex. cap. LXV. Et *accipere in fidem.* Eutrop. libr. V. cap. VII. Alio sensu *dare se eis τῶν Ῥωμαίων πίστιν*, pro *arbitrio Romanorum*, qui bello superiores erant, *se permittere* accipiebant Romani apud Polyb. in Excerpt. leg. XIII. p. 1115. Debebant autem hi ita in fidem Romanorum recepti copiis suis & comitatibus Romanos adjuvare, quare hanc societatem Graeci exprimunt per συμμαχίαν, ut apud Polyb. Excerpt. Leg. CIX. Dion. Cass. XL. p. 154. Edit. Steph. & passim. De

commeatibus est apud eundem Dionem. libr. XL. p. 152. Εἴτε τι παρὰ τῶν πόρρωθεν συμμάχων ἐκομίζετο αὐτοῖς, διήρπασον. *Sive, quod undique a liberis civitatibus iis supportabatur, diripiebant.* Cui addi potest Cicero pro Balbo cap. XVII.

VII. Ex his puto satis apparebit, liberarum Civitates à Municipiis seu Coloniais plurimum differre, quod clarius insuper colligitur ex l. 7. pr. ff. de Capt. & Postl. *Non dubito, quin foederati & liberi nobis externi sint, nec inter nos atque eos postliminium esse.* Ut legit Cujac. libr. XI. Obs. cap. XXIII. Docet Ictus postliminii jus non esse inter Romanos & liberos, quoniam externi sint, & idem jus civitatis non habeant. Firmatur haec de liberis civitatibus sententia etiam ex Cicer. pro Balb. cap. VIII. *In eo magna contentio Heracliensium & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis Civitatibus foederis sui libertatem Civitati (sc. Romanae) anteferreret.* Suet. Ner. cap. XXIV. *Provinciam universam libertate donavit, simulque iudices Civitate Romana & pecunia grandi.* Si igitur liberae gentes & Municipia seu Coloniae tantum inter sese differant, nemo erit, qui non videat, ex libertate hac Tarsensibus data nihil minus sequi, quam Municipium vel Coloniam effectam esse Tarsum. Contrarium tutius statuitur, non po-

potuisse simul *Liberos* & *Municipes* seu *Colonos* Romanorum esse, cum haec essent privilegia, quae in unam urbem simul conferri non poterant, si enim jus Municipii acciperent, amittebant jus liberae Civitatis, id quod colligi potest ex Cicer. loco modo laud.

VIII. Vidimus supra ex Appiano Tarsenses *immunes* & a vectigalibus levatos fuisse. Eandem rem testatur etiam Lucianus in Macr. p. 473. Edit. Graev: Ἀθηνόδοτος Σάνδωνος, Ταρσεύς, Στωϊκός, ὃς καὶ διδάσκαλος ἐγένετο Καίσαρος Σεβαστοῦ Θεοῦ, ὃφ' οὗ ἡ Ταρσεῶν Πόλις καὶ φόρων ἐκουφίσθη, *Athenodorus Sandonis, Tarsensis, Stoicus, qui etiam praeceptor fuit Divi Augusti Caesaris, a quo Tarsensium Civitas etiam vectigalibus levata fuit.* Quem etiam locum in aciem collocant hujus sententiae Patroni, quasi ex eo sequi deberet, accepisse Civitatem Romanam Tarsenses, cum vectigalium immunitas iis tribueretur, plane ac si Immunitas & Civitas conjuncta essent beneficia. Verum si haec consequentia procederet, admodum absurde statuendum foret, neque *Municipes* neque *Colonos*, neque ipsos aliquando *Cives Romanos* jus Civitatis habuisse. Constat enim *Municipes, Colonos* ipsosque olim *Cives Romanos* debuisse tributa pendere, si non singulari decreto

immunitas iis concessa fuisset. Quicumque igitur tributa pendebant non essent Cives Romani, qui autem remissionem vectigalium acceperant, ea re inter cives numerarentur. Quod, quam ridiculum sit, nemo non videt. Si quis contrariam sententiam valentioribus argumentis pervincere conaretur, *Tarsum* non fuisse *Municipium*, jure merito haec loca ad partes vocaret. Qui enim alicujus merita enarrare & extollere cupit, quod facit Appianus & Lucianus l. l. inepte fecerit, si missis majoribus minora solummodo referat beneficia, dicere tantum *Immunitatem* esse ab Augusto concessam, si *jus Civitatis* acceperant. Cui accedit *Immunitatem* ac *Civitatem*, tanquam multum inter se diversa privilegia, distinguere a Suet. Aug. cap. XL. §. 7. Et *Liviae* pro quodam tributario Gallo roganti *Civitatem* negavit, *Immunitatem* obtulit, affirmans, se facilius passurum fisco detrahi aliquid, quam *Civitatis Romanae* vulgari honorem. Hinc *immune Municipium* est apud Cicer. libr. V. in *Verr.* cap. XXII.

IX. Addi hic meretur Cassium *Tarsenses Socios* vocare apud Cicer. libr. XII. ad *Famil. Ep. XIII.* *Dolabellam* ut *Tarsenses*, *pessimi Socii*, ita *Laudiceni*, multo amentiores, ultro arcesserunt. Si autem *Tarsenses* fuerunt *Municipes Romani*, cur eos *Socios* vocat

vocat, cum praesertim *Municipia* & *Socios* distinguere videatur Livius libr. XXVI. cap. XXIV. *Jam inde a Majoribus traditum morem Romanis colendi Socios, ex quibus alios in Civitatem atque aequum secum jus accepissent, alios in ea fortuna haberent, ut Sosii esse quam Cives mallent.* Per eos, quos in Civitatem & aequum jus acceperant intelligo *Municipes* aliosque, qui Civitatem Romanam adepti erant, quos quibusdam in rebus deteriori jure fuisse ac *Socios* constat etiam ex eo, quod *Sociorum* saepe plurimi Civitatem oblatam accipere recusarint, quale est exemplum apud Cicer. pro Balbo cap. VIII. Praeterea quis unquam audivit *Municipiorum* *Cives* in exercitu Romano vocari *Socios*, cum *Socii* sint illi, qui ex *Civitatibus* *Italicis* conscribuntur, unde passim a *Civibus*, inter quos *Municipes* collocabantur, distinctos reperies *Socios*, ita Livius libr. XL. cap. XVIII. & XXVI. libr. XLIV. cap. XXI. Polyb. libr. III. Hist. cap. LXXXV. p. 327. & alibi.

X. *Julio*polis Tarsus dicta est teste Dion. Cass. libr. XLVII. p. 390. Edit. Steph. Οὕτω γὰρ προσφιλῶς τῷ Καίσαρι τῷ πρώτῳ, καὶ δι' ἐκεῖνον καὶ τῷ δευτέρῳ οἱ Ταρσεῖς εἶχον, ὥστε καὶ Ἰουλιόπολιν σφᾶς ἀπ' αὐτοῦ μετανομάσαι. Tantopere enim *Caesari* primo & pro-

pter eum etiam secundo Tarsenses studebant, ut etiam ab eo Juliopolin nominarint. Vide Erud. Norisium in Epochis Syrom. Diff. III. §. 2. p. 273. Rationem hujus appellationis ex eo deducunt, quasi Caesar eo Coloniam deduxisset, & sic Tarsenses Cives Romanos effecisset. Sed hanc ipsam urbem non solum Juliopolin, verum etiam Hadrianam, Severianam, Alexandrinam, Antoninam, Macrinianam, &c. a totidem Imperatoribus dictam fuisse reperies apud Spanhem. de Usu Num. Diff. III. p. 201. (Edit. min. cum ea in Editione nuperrima, ut alia plurima, ab ipso Auctore sint praetermissa.) In Orb. Rom. Exerc. II. cap. XI. p. 345. & in Epistola ad Morellium V. p. 299. An ergo omnes hi Imperatores Coloniam Tarsum deduxerunt, & ita eos jure Civitatis donarunt? Non puto, praesertim cum ipse Dio aliam hujus denominationis rationem dare videatur, quia Caesaris partibus studerent, eique faverent. Nec novum est, Civitates quasdam de nomine Romanorum Principum esse dictas, ut eorum favorem & gratiam captarent, licet ab iis Civitatem Romanam non impetrassent. Illustrat hoc Eutrop. libr. VII. cap. X. *Tanto autem amore etiam apud Barbaros fuit, ut Reges Populi Romani Amici in honorem ejus conderent civitates, quas*
Caes.

Caesarias nominarent. Sic quoque Parentes principis alicujus honoris causa nomine ejus Liberos solebant insignire. Docuit id Ligtfootus ad Lucae cap. I. comm. 54. p. 494. Veteres legimus Regiones, Urbes, fluviosque Regum aliorumque Virorum, quorum merita exstarent, nominibus insignivisse. Consule Litteratissimi Relandi Diff. de Mari Rubro §. 15. Praeterea, si a Caesare Colonia esset deducta, non ipsi sibi nomen imponere debuissent, sed is, qui huic Coloniae erat praefectus. Non est igitur causa, cur miretur Vir incomparabilis Dan. Heinsius l. l. quare Ulpianus, cum in l. i. §. 11. ff. de Censibus Ciliciae aliarumque Regionum Colonias enarraret, *Juliopolin* hanc omiserit. Nam si vel maxime *Juliopolis* fuisset Colonia Romana, tamen omnino in d. l. ab Ulpiano omitti debebat, cum ibi tantum agat, *de Colonis, quae jus Italicum habebant.*

XI. Pervenimus nunc ad Dionis Chrysostomi testimonium, quod apud Viros Eruditos maximi momenti & ponderis habetur. Ille itaque Orat. XXXIV. p. 415. his verbis Tarsenses alloquitur. *Καὶ κείνος ὑμῖν παρέσχε χώραν, νόμους, τιμὴν, ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ τῆς τε θαλάσσης τῆς κατ' αὐτήν.* *Et ille vobis dedit agros, leges, honorem, imperium fluvii & maris vicini.* Haec

ita explicat Vir Summus, quem honoris causa saepius nomino, Dan Heinsius: *Agrum: liberum videlicet, ac sic immunem. Leges: quae de Libertate, municipiis conferri solitae. Honorem: ipsum Civitatis nempe jus; eximium in primis ac praeclarum, quod אֶתְנַתְּוּהוּ Romanitatem, Syrus dixit. Ad ea reponit Ill. Spanh. in Orb. Rom. p. 141. & totidem fere verbis Cellarius, cui Spanhemii responsio haec, ut & alia de Civitate Pauli admodum placuerunt, Diff. de Civ. Rom. Pauli §. 23. Neque enim honore, quo inter alia adfectam ab Augusto dicit Tarsum Dio, Romanae Civitatis beneficium innuitur; sed primatus gentis, seu metropoleos dignitas, qua ornata fuit eadem Tarsus. Et confer Diff. II. cap. XII. p. 358. Possumus & per τιμὴν quoscunque alios honores & beneficia intelligere, quae huic Urbi concedere Augustus potuit. Quod autem Chrysof. dicit παρέσχειν χώραν καὶ τιμὴν, dare agros & honorem per προσάγειν καὶ χώραν προσνέμειν, praeferre, honorem dare, & terras tribuere exprimit Polyb. Excerpt. Leg. XXXVI. p. 1172. Χίους δὲ, καὶ Σμυρναίους, ἔτι δ' Ερυθραίους, ἔντε τοῖς ἄλλοις προῆγον, καὶ χώραν προσένειμαν. Chiis vero & Smyrnaeis, praeterea etiam Erythraeis & in aliis rebus honorem habuit, & agros attribuit.*

tribuit. Hic Chiis aliisque honor habebatur, cum tamen jus Civitatis illis non attribueretur. Similiter Spartianus in Hadr. cap. XIII. *Multum beneficiorum Provinciis Africanis attribuit*, quo tamen non declaratur, Civitatem dedisse his Provinciis, sed privati adfecisse beneficiis.

XII. His adjungimus, Ill. Spanh. de usu Num. p. 785. Edit. Min. Tarsensis Coloniae Romanae jus vindicare conari ex nummo, in quo haec legerentur. ΚΟΛ. ΕΛΕΥΘ. ΤΑΡΧ. *Colonia Libera Tarsus*. Sed bonum factum! cum ipse postea suam revocarit sententiam, quasi id scripsisset inductus fide Patini. Obstat enim omnis antiquitatis ratio, namque in praecedentibus ostendimus, Tarsum fuisse Liberam Civitatem, quae legibus suis vivebat, simul igitur Colonia Romana esse non poterat, cum olim Coloniae legibus Romanis uterentur. At legendum est ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΕΛΕΥΘ. ΤΑΡΧ. *Senatus Liberae Tarsi*, quod jam superius monuimus, ideoque Spanh. in Edit. Numism. noviss. haec omnia delevit.

XIII. Pro hac sententia desumi etiam posset argumentum ex eo, quod Tarsus fuerit Metropolis, & Ciliciae primaria Urbs; Unde in nummis ΚΟΙΝΟΝ ΚΙΛΙΚΙΗΣ ΤΑΡΧΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ *Commune Ciliciae Tarsi Metropoleos* Spanh. Epist. I.

ad Morell. p. 84. *Mater Urbium* dicitur Solino cap. XXXVIII. & Ammian. Marc. libr. XIV. cap. VIII. tradit: *Tarsum Urbem perspicabilem nobilitare Ciliciam, quae Cydno amne exultat. Ciliciam dicit, quae Cydno amne exultat*, quia in duas partes erat divisa, hinc duas habebat Metropoles, de qua re agit Spanh. de Numism. Diff. IX. p. 595. & Noris. de Epochis Syrom Diff. IV. cap. I. p. 358. Praeterea de Tarso scribit Auctor Bell. Alex. cap. LXVI. *Cujus Provinciae (Ciliciae) civitates omnes evocat Tarsum, quod oppidum fere totius Ciliciae nobilissimum fortissimumque est. An legendum potius? firmissimumque est. Ut Caes. libr. V. Bell. Gall. cap. XX. Firmissima earum regionum Civitas.* Davis. ad Caes. libr. I. Bell. Gall. cap. III. Frustra enim esse mihi videtur Erud. Borrichius Cog. L. L. p. 108. & 109. cum probare contra Vossium conetur, recte dici *arx fortissima, urbs fortissima*. Locus, qui unice ejus firmaret sententiam e Cicer. Orat. XII. Phil. cap. III. vitiose adducitur, cum ibi non reperiatur *urbi fortissimae conanti*, sed *fortissime* adverbialiter & recte quidem. Poëtam Anonymum & sequioris aevi non curamus, qui haec ita posuit, ut per *fortior* & *fortissima* quandam versui conciliaret elegantiam, purioris Latinitatis detri-

detrimento. Has autem voces non raro a librariis inter se confusas fuisse docent Heinsius ad Ovid. libr. III. Fast. v. 279. Gron. ad Liv. libr. XXIII. cap. XXV. & Wasse ad Sallust. Jug. cap. XXX. p. 312. Sed ad rem. Primariam igitur Tarsum fuisse Ciliciae civitatem docet Noris. Epoch. Diff. IV. cap. I. p. 368. Quare τῆς Κιλικίας ὀφθαλμὸς dicitur in Historia Pauli ex antiq. membranis a Boeclero edita, quae in Bibl. Crit. praefixa est Epistolae ad Rom. Cum itaque Tarsus urbs fuerit Metropolis suspicari quis possit, etiam Tarsum Coloniam deductam esse, seu Municipium effectum. Constat enim omnes fere Metropoles fuisse Colonias, utilissimo Romanorum consilio, ut ope primariae hujus urbis minores in fide & obsequio continerent. Agit de hac re Spanhem. de Numism. Diff. II. p. 106. *Frequenter enim sub Romanorum Imperio primariae gentis urbes ac Metropoles, eadem & Coloniae, sicut conjunctam passim nosti utramque loci praerogativam in nummis ejusdem Macedoniae. &c.* Quem etiam consule Diff. IX. p. 602. Tale exemplum occurrit in Act. Apost. cap. XVI. comm. 12. Εκείθεν τε εἰς Φιλίππους, ἣτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις, Κολώνια. *Indeque Philippus, quae prima est hujus partis Macedoniae Ci-*

vitas, Colonia. Quod de Urbe Philippis tradit etiam Ictus in l. 8. §. 8. ff. de Censibus & elegantioris Litteraturae Cultor eximius Le Moyne in Var. Sacr. tom. II. p. 64. Quamvis Urbs haec ab aliis Thraciae adscribatur, quibuscum facit Pomp. Melà libr. II. cap. II. lin. 113. De aliis primariis Urbibus idem refert Dio Cass. libr. XLIII. p. 270. Appian. libr. I. Bell. Civ. p. 604. & 683. Edit. Toll. & Cicer. pro Flacco cap. XXVII. Alia loca collegit Bernecc ad Just. libr. XLIII. cap. III. in fine. Sed hoc non multum prodesse Viris Doctis potest, cum in variis regionibus plurimae etiam extiterint Metropoles, quae tamen Coloniae Romanorum non fuerunt.

XIV. Ridiculus est error Baronii, Viri ceteroquin admirandae Eruditionis, in Hist. Eccles. ad hunc locum p. 580. cum ex versione vulgata, ubi *πολίτης* per *Municipem* vertitur, jus Municipii Tarsensis demonstrare conatus est. Sed optime eum ipse refellit Heinsius, docens, *Municipem* nihil aliud eo sensu notare, quam *civem*, de qua vocis significatione videri etiam meretur Celeb. Dukerus in Latin. Ict. p. 49.

XV. Sic puto fatis contra Virum Eruditissimum Heinsium probavimus, *Tarsum*
ne-

neque *Coloniam* neque Romanorum fuisse *Municipium*. Non necesse igitur erit pluribus refellere Prosperum de Prom. & Praed. Part. II. Sect. XI. cujus verba adponam : *Itaque eo anno professionis illius, quae facta est praeside Cyrenio, natus est Christus Dominus. In qua descriptione venit et Paulus. Sic enim intelligendum est, quod Tribuno Lysiae dixit, Ego autem natus sum Romanus. Omnes enim pretio comparabant hujus nominis dignitatem. Hic vero Judaeus cum dixit, natum se esse Romanum, clarius ostendit, in illa se descriptione venisse, nato jam praecursore et praecone domini regis et judicis, a quo tempus gratiae sumsit initium. Haec ejus verba cum Dougltaeo in Anal. Sacr. etiam protulit dicto l. Hein-fius, qui non injuria miratur, talia tanto Viro excidere potuisse.*

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

- I. Grotii, Spanhemii, Gronovii aliorumque sententia proponitur, qui donatam vel emtam esse existimant. II. Clericus de manumissione refellitur. III. Civitas Romana saepe fuit vendita, saepe etiam dona-

ta. IV. Sed hae sententiae refelluntur;
 I. quod non licuerit in duabus Civitati-
 bus esse Civis, ut Paulus erat Tarfi nempe
 & Romae. ff. expl. V. Unde mutare &
 Civitatem dicuntur illi, qui in Romanam
 se conferunt. VI. Ex quo fonte deducen-
 da est exilii ratio apud Romanos. VII.
 Zegerus refellitur, qui alio modo explicat
 verba Οὐκ ἀσήμευ Πόλεως Πολίτης. Οὐκ
 ἀσημος quid notet. Πρώτη pro Metropoli.
 Acta Apost. Ill.

§. I. **N**Eque Coloniae neque Munici-
 pii jus habuisse Tarsenses, su-
 pra, ni fallor, satis ostendimus, quod in-
 telligens Vir Summus Grotius ad Act. cap.
 XXII. comm. 28. in aliam omnino sen-
 tentiam abiit. Putat enim, aliquem Majorum
 Pauli bellis civilibus, quae inter Cae-
 sarem Augustum & Antonium intercessere,
 jus illud sibi comparasse. Timide satis Gro-
 tium sequitur Illustr. Spanh. in Orbe Rom.
 Diff. I. cap. XVI. p. 148. scribens: quo-
 cunque titulo aut jure id Majores ejus essent
 adepti. Cum p. 140. clare satis ostende-
 rat, existimare se emtione accepisse jus Ci-
 vitatis Pauli Parentes. Emtionem omnino
 rejicit Cellarius, premens, ut ipse testatur,
 vestigia Spanhemii, in Diff. de Paulo Ci-
 ve Rom. §. 25. ubi existimat, non bene
 cum

cum honestate & integritate Pauli Majorum constare posse, utpote qui ab omni ambitione & lucro alieni fuerunt. Sed quae nova Cellarium inceserit religio, nullus video. Nam de eorum integritate rara hodie exstare monumenta autumo, nec, quis tantus hominem honestum & integrum remorari scrupulus poterit, ne jus Civitatis in quacunque demum urbe emere liceat, percipere queo. Haec tamen ratio est, cur Cl. Cellarius potius in Grotii sententia acquiescere voluerit, & donatam Majoribus existimare. Cui opinioni etiam calculum suum adjicit Vir Solidiss. Salomon van Til in Opere Anal. Epist. ad Rom. init. ubi inter alia haec refert: *Spanhemium* *his argumentis refutasse, Tarsum fuisse Coloni-* *am, ut de falsitate istius supputationis am-* *plius dubitandum non sit.* Tandem Cl. Jac. Gron. ad Josephi Decr. pro Jud. p. 42. omnes dissentientium rationes turbare conatur, ostendendo, ex nulla alia re, quam ex emtione Civitatem Romanam sibi paravisse Pauli Parentes, ubi id satis ample persequitur.

II. Contumeliose nimis sentire videtur Erud. Clericus ad Act. cap. XXII. v. 25. Pauli Patrem Romae servisse servitutem, ex qua manumissus libertatem sibi comparasset. Sed, quamvis alios in diversa abi-
re

re norim, Paulus tamen nobis ex abjecta adeo familia prognatus non videtur, Vir inter Judaeos notissimus, cuique suppressendorum Christianorum commissa fuit cura, quam sane non fit verosimile ignobili Viro creditam esse provinciam. Quod si verum est, non statuerem facile, Pauli Patrem Romae servitutis jugum subiisse, cum nobiliores fere & potentiores a Romanis in servitutem redigi non solerent. Liv. libr. I. cap. XXXIX. *Cum inter reliquas captivas cognita esset, ob unicam nobilitatem ab Regina Romana prohibitam ferunt servitio.* Et si vel maxime Romae serviissent Pauli Parentes, & manumissione liberi essent facti, eaque re Cives Romani, tamen illud jus amisissent, quoniam jure postliminii in Patria iterum recepti erant. l. 5. §. 3. ff. de Capt. & Postl. Eandem tamen Clerici, quamvis tacito ejus nomine, sententiam proponit Sigismundus quidam Lappeus Diff. de Apostoli Pauli ad Jus Romanae Civit. provocatione, edita Marburgi Anno 1717. Qui cum Heinsii sententiam magna verborum ostentatione & animi confidentia refellere aggressus esset, & Spanhemii ferculum satis liberaliter adposuisset, tandem illos *Anticyram* navigare jubet. Sed, quin eos praevertent, nullus dubito, quod si aliter se habeat,

por-

porcum Laribus immolare suadeo, ut parcius haec tantis Viris objicere discat.

III. Varias hic proposuimus Virorum Eruditorum sententias, quorum certe firmiores essent Copiae, ni ipsi inter se Duces dissentirent; donatam censet Grotius, emtam Gronovius, & non obscure Spanhemius, Manumissione acceptam Clericus. Sed duas potissimum priores conjecturas, si liceat, paulo latius inspiciamus: Neque quis me audaciae incuset, si ea, quae adhuc ab omnibus, quantum sciam, probata sunt, examinare & condemnare audeam. Cum aliis persuadere non valeam, tentasse tamen juvabit. Civitatem Romanam saepius donatam, saepius venditam fuisse negari non potest. A primis enim Urbis incunabulis ad Romanam Civitatem aditus peregrinis patuit; quod sapientissimo saepe fecerunt instituto, ut ita Urbs incolis abundaret, quamobrem etiam hanc Romanorum consuetudinem laudibus effert Dion. Halic. in Excerpt. Peir. p. 528. Sic primus Urbis Conditor eodem die & hostes & victos & Cives vidit Sabinos. Flor. libr. I. cap. I. deinde sub Coss. Livius libr. II. cap. XVI. *Pro magna re suadere dixit, ut ex singulis populis Latinorum binis senatoribus, si Patres censuissent, Civitas daretur.* Et libr. XXVII. cap. V.

Mu-

Mutines etiam Civis Romanus factus: rogatione ab Tribuno Pl. ex auctoritate Patrum ad plebem lata. Val. Max. libr. V. cap. II. ex. 8. Duas etiam Camertium Cohortes mira virtute vim Cimbrorum sustinentes, in ipsa acie adversus conditionem foederis Civitate donavit. Videatur quoque elegans fragmentum Polybii apud Strab. libr. VI. Geogr. p. 439. Gruter. in Inscr. p. DLXXIII. num. i.

IPSIS LIBERIS. POSTERISQUE. CIVITATEM. DEDIT. ET CONUBIUM. CUM. UXORIBUS. QUAS. TUM. HABUISSENT. CUM. ESSET. CIVITAS. IS. DATA.

Vide ib. num. 2. & 3. Erat hoc fere in potestate Praesidum Provinciarum, & eorum, penes quos summum erat imperium, ut, quem vellent, Civitate Romana donare possent. Cicer. libr. II. in Verr. cap. VII. *Hic est Dio, Judices, nunc beneficio Q. Metelli Civis Romanus factus.* Metellus Praetor tum fuerat Siciliae, ut patet in eadem Orat. cap. III. Macrobius libr. II Sat. cap. III. *Cum donasset Pompejus transfugam Civitate*

Civitate Romana: Hominem bellum inquit (Cicero) Gallis promittit Civitatem alienam, qui nobis nostram non potest reddere. Vel etiam totus Populus Romanus id faciebat. Vell. Pat. libr. II. cap. XVI. §. 3. Cujus pietati plenam Populus Romanus gratiam retulit, ipsum viritum Civitate donando. Frequens admodum posterioribus temporibus fuit, cum ad ipsum etiam imperium peregrinis aditus daretur; cumque in Curiam reciperentur, teste Suet. in Caesare cap. LXXIII §. 8. Qua de re canit Rutil. libr. I. Itin. v. 13.

*Religiosa patet peregrinae Curia Lau-
di.*

*Nec putat externos, quos decet esse
suos.*

Postea constitutione Antonini Caracallae omnes, qui in Orbe Romano erant, Cives Romani effecti sunt. l. 17. ff. de Statu Hom. Ex quo intelligi debet Claudian. libr. III. in Laud. Stil. v. 150.

*Haec est, in gremium victos quae sola
recepit,*

*Humanumque genus communi nomine fo-
vit*

*Matris, non dominae ritu, civesque vo-
cavit,*

Quos

*Quos domuit, nexuque pio longinqua re-
vinxit.*

Confer Savaron. ad Sidon. Apoll. libr. I. Ep. VI. Hoc etiam ceteris populis in usu fuit, ut ii, qui rem bene & e Rep. gesserant, Civitate donarentur. Huc pertinet Annibalis illa cohortatio ad milites, cum in acie staret apud Cic. pro Balb. cap. XXII. ex Ennio :

*Hostem qui feriet, erit mihi Karthaginen-
sis,
Quisquis erit, cujatis.*

De Atheniensibus, qui ab hoc more non omnino alieni exstiterunt, videndus est Meursius in Fortuna Att. cap. V. Et Ubbo Emmius in descr. Reip. Athen. p. 464. Edit. Gron. Th. tom. IV. Et in App. de Reb. Athen. p. 607. Nicol. Damascenus in Excerpt. Peir. p. 422. Nec tantum hoc inter homines obtinebat, sed inter ipsos etiam Deos, quod false ridet Cic. libr. III. de Nat. Deor. cap. V. *Romulum nostri, aliosque complures, quos quasi novos & adscriptitios Cives in Coelum receptos putant.* Adjungi his poterit Rupertus ad Flor. libr. I. cap. V. §. 1. Venditione praeterea accepisse exteros civitatem clarum fit ex eo, quod dicit χιλίαρχος ille in Act. Apost. cap. XXII. ὧ. 28. Εγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν

τὴν Πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. *Ego multa pecunia Civitatem hanc comparavi.* Et sic existimandum est de plerisque saltem Judaeis, qui in Asia agebant, Civesque Romani erant, quorum passim mentio fit in Josephi Decr. Asiat. & Rom. ut p. 6. 8. 10. &c. Hi tamen Judaei optimo jure Cives Romani non erant, cum is, qui eo jure Civis esse volebat, inter cetera etiam Romanorum sacra sequi debuerit, quod tamen neque in Municipiis obtinuit, quibus eadem de causa optimo jure non concessa fuit Civitas. Sigon. de Jure C. R. libr. I. cap. VIII. Hinc *Municipalia Sacra*, teste Festo in ea voce, *vocabantur, quae ab initio habuerunt ante Civitatem Romanam acceptam, quae observare eos voluerunt Pontifices, & ex eo more facere, quo adsuessent antiquitus.*

IV. Vidimus saepissime datam fuisse Civitatem, aliquando etiam venditam, adeoque fieri potuisse, ut Pauli Parentes vel donatione vel emtione exstiterint Cives Romani. Verum, ut mittam, Spanhemium, Gronovium aliosque, aequae ac eos, quorum exploserunt sententiam, fide dignum testem, vel probabilem saltem causam non attulisse, ex quibus ostendant, Pauli Patrem Civitatem Romanam pecunia sibi comparasse, vel etiam a Romanis

L

dono

dono accepisse (Graecorum enim, quae proferunt, Scholiis tuto fides haberi non potest.) Ut haec, inquam, mittam, firmissimum, nisi omnino frustra sim, contra eorum sententiam praebent argumentum ipsa Pauli verba Actor. cap. XXI. comm. 39. Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος· Εγὼ ἄνθρωπος μὲν εἶμι Ἰουδαῖος Ταρσεύς τῆς Κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης. *Dixit vero Paulus: Ego quidem homo sum Judaeus, Tarsensis, Ciliciae non ignobilis civitatis civis.* Testatur hic loci Paulus, Civem se esse cujusdam in Cilicia Urbis, per quam Tarsum intelligendam esse, quivis facile videt, unde passim Tarsensis vocatur Paulus. Ut in Act. Apost. cap. IX. comm. 11. Natus enim erat Paulus Tarfi. Act. cap. XXII. comm. 3. Et ibi fuit Civis, non, ut tradit Hieron. de Script. Eccl. cap. V. ex oppido Gischala originem duxit, quo a Romanis capto, cum Parentibus Tarsum commigravit. Recte id refellit Baron. in Ann. Eccl. ad Ann. Ch. XXXVI. p. 263. Si ergo Tarfi, seu, quod idem est, cujusdam Ciliciae Urbis Civis fuerit Paulus, quo quaeso modo Civitatem Romanam sibi vindicare potuit: Legibus enim Romanis aliquis Romae & in alia simul urbe Civis esse non poterat, nisi in Municipiis, cum eo jure, quod esset Civis illius Municipii etiam

etiam esset Civis Romanus. Exemplo res fiet clarior. Attico Civi Romano, cum Athenis ageret, oblatum fuit illius Civitatis jus, quo tamen uti noluit, eam ob rationem, quoniam, si Atheniensium Civitatem acciperet, perderet Romanam, ex ea Juris Civilis Romanorum Regula: *Amitte Civitatem Romanam, alia adscita.* Apud Corn. Nep. Att. cap. III. De hac lege ita scribit Cicero pro Balbo cap. XI. *Duarum Civitatum Civis esse nostro Jure Civili nemo potest, non esse hujus Civitatis Civis, qui se alii Civitati dicarit, potest.* Adde l. 5. §. 3. ff. de Capt. & Postlim. *Captivus autem si a nobis manumissus fuerit, & pervenerit ad suos, ita demum postliminio reversus intelligitur, si malit eos sequi, quam in nostra Civitate manere.* Notanter dicit *in nostra Civitate manere*, quod non simpliciter significat habitationem in aliqua urbe retinere, sed Civitas hic est *jus Civitatis*, cujus locutionis exempla apud Latinos passim sunt obvia. Captivus enim ille, manumissione Civis Romanus erat effectus, quod jus amittebat, si se iterum ad suos contulisset. Quo referenda sunt verba sequentia: *Et ideo in quodam interprete Menandro, qui, posteaquam apud nos manumissus erat, missus est ad suos, non est visa necessaria lex, quae lata est de illo, ut maneret*

Civis Romanus. Nam sive animus ei fuisset remanendi apud suos, desineret esse Civis: Sive animus fuisset revertendi, maneret Civis: & ideo lex esset supervacua. Dicit Pomponius, non necessariam fuisse legem, nam si hic Menander, ex servo factus Civis Romanus, voluisset apud suos manere, ipso jure amisisset Civitatem Romanam, quoniam duarum Civitatum Civis esse non posset: Si autem ei Romam revertendi animus esset, non necesse erat, ullam hac de re legem ferri, quoniam esset & maneret Civis Romanus. Sic de militibus Romanis, quos Gabinius Alexandriam adduxerat, & apud Ptolemaeum Regem reliquerat (Caesar libr. III. Civ. cap. CIII. §. 5.) quique ibi remanserant, & cum Aegyptiis sese conjunxerant, jamque pro Aegyptiis sese gerebant, scribit Caesar libr. III. Civil. cap. CX. §. 2. *Hae constabant ex Gabinianis militibus, qui jam in consuetudinem Alexandrinae vitae, atque licentiae venerant & nomen disciplinamque Populi R. dedicerant, uxoresque duxerant, ex quibus plerique liberos habebant.* Hi enim cum se in Alexandrinam urbem contulissent, & nomen moresque patrios reliquissent, Romanam Civitatem amiserant. Erant enim in hac urbe, ut inferius scribit Caesar, *capitis*

pitis damnatis, exsulibus fugitivisque omnibus certus receptus.

V. Illi itaque, qui in Civitatem Romanam recepti erant, suam Civitatem relinquere debebant, nec juris quidquam in Civitate, in qua nati erant, retinere poterant. Hinc *mutare Civitatem* dicitur is, qui in Romanam transit apud Cicer. pro Balbo cap. XIII. *Quibus ex Civitatibus nec coacti essent Civitatem mutare, si qui noluissent: nec, si qui essent Civitatem nostram beneficio P. R. consecuti violatum foedus eorum videretur.* Et cap. XXIII. *Multi in Civitatem recepti ex liberis foederatisque populis sunt liberati: nemo unquam est de Civitate accusatus, quod aut populus fundus factus non esset, aut quod foedere Civitatis mutandae jus impediretur.* Eadem locutio occurrit cap. XVIII. Et eo modo *Civitatem suam relinquere.* Idem pro Balb. cap. XIV. *Ignosco tibi, si neque Poenorum jura calles, reliqueras enim Civitatem tuam, neque nostras potuisti leges inspicere.* Erat enim Balbi accusator, de quo Cicero agit, Civis Romanus, qui Civitatem Gaditanam, quae erat Colonia Poenorum, reliquerat, ut patet ex cap. X. ejusd. Orat. Huc referri meretur locus Livii libr. XXIII. cap. XXXI. ubi trecenti Equites Campani, qui cum Romanis in Sicilia meruerant, nec urbi

puae, quae in fide Romanorum non manserat, suppetias tulerant, ita querentes inducuntur: *Quod, quorum hominum essent, scire se ipsi negabant, vetere patria relicta, in eam, in quam redierant, nondum adsciti.* Sic quoque verbo *transire* usi sunt hac in re Latini. Tacitus II. Ann. cap. XXIV. *Tum solida domi quies, cum Transpadani in Civitatem recepti, cum specie deductarum per orbem terrae legionum, additis provincialium validissimis, fesso imperio subventum est. Non poenitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes Viros ex Gallia Narbonensi transivisse.* Simili ratione fuisse alicujus urbis *Civis* dicitur is, qui in Romanam transivit. Sic Ennius in *Fragm.* p. 144.

Nunc sumus Romanei, qui fuimus ante Rudenei.

Ennium ipsum de se hunc versum protulisse conjicit verisimiliter Lipsius libr. V. *Ant. Lect.* cap. II. Conferenda de hac antiquitate est tota Ciceronis Oratio pro Balbo & posterior pars Orationis pro Caecina, quas qui unquam inspexerit, dubitare hac de re nullo modo poterit: plurima ex iis, ut & ex aliis, ad hanc rem spectantia attulerunt Hottom. ad *Cicer.* pro Arch. cap. III. Perionius de *Graec. & Rom. Mag.* libr. I. p. 2776. tom. VI. *Ant. Gron. Go-*

vca-

veanus Var. Lect. Jur. Civ. cap. VI. Salm.
 Obl. ad Jus Att. & Rom. cap. XXVI.
 Sigon. de Jure Civium Rom. libr. I. cap.
 II. & ad Nepotem Att, cap. III. Bosius.
 Et ipse hoc docuerat Spanh. in Orbe Rom.
 Exerc. I. cap. V. Sub posterioribus tamen
 Principibus licuit in quavis alia urbe Civi-
 tatem habere, (non tamen, ut videtur,
 sine speciali Principis permisso.) Conferat-
 tur Rupertus in vere aureo Enchiridio ad
 Pompon. libr. I. cap. I. Scribit ad Plinium Tra-
 janus libr. X. Ep. XXIII. *Civitatem Alexan-
 drinam secundum institutionem Principum
 non temere dare proposui: sed cum Harpo-
 crati Fratraliptae tuo jam Civitatem Roma-
 nam impetraveris, huic quoque petitioni tuae
 negare non sustineo. Sed haec ita ageban-
 tur iis temporibus, cum disciplina Roma-
 norum in pejus rueret, nec amplius mo-
 ribus antiquis staret Respublica.*

VI. Ex hac consuetudine illustrari de-
 bet exsilium apud Romanos; nam cum
 invito adimere Civitatem non liceret, (Cic.
 pro Domo cap. XXIX.) tantum ei, quem
 ejicere ex urbe volebant, aqua & igni in-
 terdicebant, &, ne quis eum tecto recipere-
 ret, cavebant. (Plut. Mario p. 423. Edit.
 Par. 1624.) Necessarium tum ille habebat
 se ex urbe conferre, nec antea Civitas ei
 adimebatur, quam in aliam esset receptus.

Cic. pro Caec. cap. XXXIV. *Non adimitur his Civitas, sed ab his relinquitur atque deponitur. Nam cum ex nostro jure duarum Civitatum nemo esse possit, tum amittitur haec Civitas denique cum is, qui profugit, receptus est in exsilium, hoc est, in aliam Civitatem.* Simul ac autem receptus esset, jus omne Civitatis & Privilegia amittebat, ex quo explicari debet Quinctil. libr. VII. Inst. Orat. c. I. cum scribat, *lex ad exsules nulla pertinet, id est, exsul amittendo Civitatem sese Romanis legibus & privilegiis tueri non potest, nec iis uti.* Et ita facile carere possumus explicatione admodum quaesita Sam. Petiti libr. II. Obs. cap. V. Ex hoc etiam fonte Cicero in Orat. pro Domo cap. XXX. deducere conatur, se in exsilio Civitatem non amisisse, quia nullibi erat receptus. Eo respicit Ictus Cajus libr. I. tit. VI. §. 1. *Item de potestate Patris exeunt filii, si Pater eorum in exsilium missus fuerit: quia non potest filium Civem Romanum in potestatem habere homo peregrinae conditionis effectus.* Ubi inspici meretur Jurisprudentiae Romanae Decus Schultingius, ut & Ulricus Huberus part. I. Digr. libr. III. cap. VIII. Joachimus Stephanus de Jurisd. Vet. Gr. cap. XII. Abram. ad Cic. pro Sext. cap. XXXIV. & pro Balbo cap. XI. Manut. de Leg. cap.

XIX. Pollet. in Foro Rom. libr. V. cap.
 XIX. p. 565. Spanh. in Orbe Rom. Exerc.
 I. cap. V. & quos laudavit Cel. Dukerus
 ad Flor. libr. III. cap. XVI. §. 2.

VII. Haec pluribus persecuti sumus,
 & fortasse nimis liberaliter: verum si pro-
 cedat haec argumentatio, nullius momen-
 ti, si tantis Viris ea objicere liceat, erit
 Spanhemii Gronoviique sententia, cum
 Paulus non simul Tarsensis & Romanus
 potuerit esse Civis. Sed frustra erit hac in
 parte tota mea disceptatio, si vera sint ea,
 quae notat Zegerus ad Act. cap. XXI.
 comm. 39. Οὐκ ἀσήμου Πόλεως Πολίτης. *Non*
ignotae Civitatis Municeps, id est, non igno-
bilis Civitatis, nimirum Tarsensis, Civis.
Possent tamen & de Roma Civitatum nobi-
lissima id dictum accipi, cujus Apostolum
Municipem fuisse constat. Haec ille. At quo
 referet verba τῆς Κιλικίας? certe in Cilicia
 frustra Romam quaesierit, & quid erit Ro-
 mam totius Orbis caput vocare non igno-
 bilem urbem. Οὐκ ἀσημος πόλις dicitur de
 urbe clara satis, de urbe alicujus regionis
 Metropoli, non de urbe totius terrarum
 Orbis praecipua & celeberrima. Sic jucun-
 dus, & in quo animus a majoribus curis
 fatigatus recreetur non indignus Scriptor
 Achill. Tat. libr. VIII. Erot. p. 465. Ελευ-
 θερός τε ὢν, καὶ πόλεως οὐκ ἀσήμου. *Homō*

liber & non obscurae urbis Civis. Verba sunt Clitiphonis, qui ex Urbe Tyro originem ducebat, ut ipse testatur libr. I. Erot. p. 11. Tyrus autem erat Metropolis, ut evicit Ill. Spanh. de Ufu Num. Diff. IX. p. 588. Unde πρώτη *prima* vocatur, qua voce saepe insigniuntur Regionis alicujus primariae Urbes. Passim hujus significationis obvia sunt exempla in Spanhemio de Ufu Num. eoque modo explicari potest ea vox in Act. Apost. cap. XVI. comm. 12. *Πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας. Metropolis illius partis Macedoniae.* Quamvis πρώτη & Metropolis aliquando sint diversae alicujus Urbis appellationes, uti observat Spanh. in O. R. Exerc. II. cap. XII. p. 356. In nummis passim etiam distinguuntur. Sic in ipsa Tarso, cujus numisma est in Sylloge Numism. Antiquorum p. 17. *Πρώτη* autem Tyrus dicitur apud Eunap. in Porphyrii Vita p. 13. *Πορφυρίω Τύρος μὲν ἦν πατρίς ἢ πρώτη τῶν ἀρχαίων Φοινίκων ἢ πόλις. Καὶ Πατέρες δὲ οὐκ ἀσημοί.* Porphyrio Tyrus erat Patria, prima priscorum Phoenicum urbs. Parentes autem non ignobiles. Quod dicit Auctor Parentes Porphyrii fuisse οὐκ ἀσημοί indicat non ignobili eum genere natum, nec tamen ex Principibus illius Civitatis fuisse. Sic Josephus initio Vitae suae tradit, *sibi genus esse*

οὐκ ἀσημον. Palaeph. de Incred. cap. XXIII.
 Βορέου παῖδες , ἀνδρὸς οὐκ ἀσημον. *Boreae
 filii , Viri non incelebris.* Ex hisce facile
 colligi puto , quam infirmo , ne gravius
 dicam , Zegeri sententia nitatur talo.

CAPUT III.

ARGUMENTUM.

- I. 2. Male Pauli Civitatem ad tempora
 Claudii refert Spanh. II. 3. Refellun-
 tur Viri D. quia Paulus nunquam Ro-
 mae fuisse videatur , ut censum profitere-
 tur , quod tamen facere debebant ii , qui
 proprio jure Cives essent. III. Quamvis
 hoc posterioribus temporibus non necesse
 fuisse existimet Perizonius , cujus argu-
 menta examinantur. IV. Municipia suos
 habebant Censores. V. A quibus tamen
 Cives R. in Provinciis non censebantur.
 VI. Quare tutissimum videtur existima-
 re , eos , qui proprio jure essent Cives , Ro-
 mae censum professos fuisse , quod cum
 Paulus non fecerit , non potuit eo jure esse
 Civis. VII. 4. Caesares quidem pluri-
 bus privatis Civitatem Romanam dede-
 runt. VIII. Sed illi debebant nomen pe-
 regrinum in Romanum mutare. IX.
 Quod

Quod tamen Paulus, qui olim Saulus vocabatur, non fecit, ergo alio jure Civis esse debuit. X. Nec obstat Cicero- nis locus, cum licuerit Civibus Romanis in Provinciis morari.

§. I. **H**Is, quae superiori sectione contra Spanhemium aliosque dis- seruimus, accedit etiam, Virum Ill. hanc Civitatem Pauli referre *ad Claudianorum temporum avaritiam*, cum pretio esset para- bilis Romana Civitas. Historia quidem, quae refertur Act. cap. XXII. Imperante Claudio accidit; sed in ea dicit Paulus, se Civem Romanum natum esse, igitur necessario sequi debet, Patrem Pauli sibi jam pecunia Civitatem Romanam comparasse. At quo tempore? Certe sub Augusto vel etiam ante eum. Nam Paulum sub Augusto na- tum esse, praeter alia colligi potest ex eo, quod illo tempore, quo Stephanus lapidi- bus fuit obrutus, νεάνιος vocatur. Actor. cap. VII. comm. 58 *Νεάνιος* autem esse Juvenem XXV. vel XXX. admodum annorum docuerunt hac eadem in re Viri Cel. van den Honert in libro, cui titulus voorberydning tot opening van Paulus Brief aen de Romeynen p. 114. & Hottinge- rus Diff. Bibl. V. Sect. V. §. 13. Step- hanus autem ex veriori sententia anno primo vel

vel certe secundo post Christi resurrectionem primus veritatis Christianae testis mortem oppetiit. Christus autem ex morte in vitam revocatus est Anno XV. postquam fasces Romani Imperii in Tiberium translati erant. Ex his ergo conficitur facile, jam sub Augusto natum fuisse Paulum, & sub eo verisimiliter Patrem ejus jus Civitatis emisse seu accepisse. At Augustus solitus fuit Civitatem parcissime dare, multo minus vendere. De quo Suet. Aug. cap. XL. *Magni praeterea existimans sincerum atque ab omni colluvione peregrini ac servilis sanguinis incorruptum servare populum, & Civitatem Romanam parcissime dedit, & manumittendi modum terminavit.* An vero ante Augustum vendita sit Civitas, ego valde dubito, nec hujus rei facile exemplum proferri posse existimo.

II. Huc etiam referri meretur, Paulum, si ipso jure Civitatis ornatus fuisset, Romae censum profiteri debuisse. Certe id videtur fuisse P. R. institutum, ut singulis lustris Cives Romani praesentes Romae censerentur, ut ita vires suas ipsa nosceret Resp. Cicer. Act. I. in Verr. cap. XVIII. *Non committam, ut tum res judicetur, cum haec frequentia totius Italiae Roma discesserit: quae convenit uno tempore undique Comitiorum, Judiciorum censendi-*
que

que causa. Et idem libr. I. ad Att. Ep. XVIII. Nam, ne absens censere, curabo edicendum; & proponendum locis omnibus. Sub lustrum autem censeri Germani Negotiatoris est. Vell. Paterc. II. cap. XV. In legibus Gracchi inter perniciosissima numeraverim, quod extra Italiam Colonias posuit, id Majores diligenter vitaverant, ut Cives Romanos ad censendum ex Provinciis in Italiam revocaverint. Decianum, Romanum Civem, qui in Graecis Civitatibus negotiabatur, in certa tamen tribu Romae censum profectum fuisse constat e Cic. pro Flacco cap. XXXII. (Illi enim, qui in Civitatem allecti erant, in quadam etiam tribu collocabantur. Vell. Paterc. libr. II. cap. XX. §. 2.) Ex hoc more censendi explicandus D. Lucas in Euang. cap. II. comm. 4. ubi scribit, Josephum ad Urbem Davidis, quae Bethlehem dicebatur, profectum esse, ut ibi censum profiteretur, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατρὸς Δαβὶδ, quod erat ex familia & Patria Davidis. Nam ut Romani Romae, ita Provinciales quique in sua Civitate censum profiteri debebant. Si vero is casus incideret, ut tum temporis, quo census perageretur, Romae quis adesse non posset, absens videtur potuisse censeri, si ipse jam antea in priores census relatus esset. Tale quid

quid exstat apud Gell. libr. V. Noct. Att. cap. XIX. *Filium adoptivum tam procedere, quam si ex se natum habeat: absentes censere jubere, ut ad censum nemini necesse sit venire.* Verba sunt Scipionis in ea Oratione, quam Cenfor ad populum habuit. Vide Putean. ad Vell. Paterc. libr. II. cap. XV. Manut. de Civit. Rom. p. 27. & 32. Edit. Graev. Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. XIV. & Spanh. in Orbe Rom. Qui vero censum professi non erant, libertatem amittebant. Cic. pro Caecin. cap. XXXIV. *Cum autem incensum vendit, hoc judicat: cum is, qui in servitute justa fuerit, censu liberetur, eum, qui, cum liber esset, censeri noluerit, ipsum sibi libertatem abjudicasse.* Ubi post Dion. Halic. libr. IV. cap. XV. conferendus est Hottom.

III. Clarissimo quidem Perizonio in Diff. de Lege Voconia p. m. 184. cui accedit Graevius ad Cicer. libr. I. in Verr. cap. XLI. non videtur, postquam Perseus Rex victus, & capite censi sacramento adacti sint, ulla amplius necessitate Romanos ad censendum coactos fuisse, & proinde etiam saepe censum neglexisse. Hoc firmat ex Cicer. pro Archia cap. V. *Census nostros requiris scilicet &c.* Sed si nulla necessitate ad censendum adigerentur Romani, non videntur accusatores
Archiae

Archiae adeo plumbei & inscii fuisse, ut census requirent, si census ad jus Civitatis nihil faceret, neque redderet causas Cicero, cur census Archias non esset, *quoniam scilicet apud exercitus fuisset*, sed potiori jure adversariis ignorantiam & inscitiam objecisset. Nec ipse quidem existimo, censum dare Civitatem, de qua re ibi potissimum agit Cicero, sed, ut ejus verbis utar, *tantummodo indicare, eum, qui sit census, se pro Cive gessisse*; ex quo contrarium efficitur, *indicare eum, qui non sit census, se pro Cive non gessisse*, adeoque necesse esse, ut censeatur is, qui se pro Cive gerere velit. Neque Perizonio suppetias fert Dion. Halic. libr. IV. cap. XV. ubi tradit, *legem hanc Servii de censu Romanos diu observasse*. Quae verba ad totam Servii legem referenda putem, non cum Viro Cel. ad ultima verba de venditione incensi. Lex enim illa diu a Romanis servata, postea tamen variis mutationibus obnoxia fuit, sic ex. gr. primo tempore *Reges* censum peregerunt. Val. Max. libr. III. cap. IV. exempl. 3. Mox *Consules*. Pompon. in §. 17. ff. de Orig. Jur. Dein *Censores*. Immo ex Cicer. colligitur, ejus tempore hanc venditionem nondum in desuetudinem abiisse pro Caec. cap. XXXIV. *cum incensum vendit, praesenti*

fenti ut loquuntur Grammatici, tempore. Ulpian. tit. XI. de Tutelis §. 11. *Maxima capitis diminutio est, per quam Civitas & libertas amittitur, velut cum incensus aliquis venierit.* Vide etiam tit. ff. de Censibus, & Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. XIV.

IV. Municipiorum autem aliarumque Civitatum Cives non necesse habebant ad Urbem proficisci, Romaeque Censum profiteri, cum ipsi suos habuisse videantur Censores, a quibus solennitas illa peragebatur. Cicer. libr. II. in Verr. cap. LIII. & cap. LVI. *Quinto quoque anno Sicilia tota censetur. Erat censa Praetore Peducaeo. Quintus annus tum te Praetore incidisset. Censa denuo est. Postero anno L. Metellus mentionem tui Censui fieri vetat: Censores dicit de integro sibi creari placere.* Et hi sunt Censitores Provinciae Siciliae apud Cassiod. libr. IX. Var. Epist. XI. Similia occurrunt apud Gruter. in Corpore Inscr. p. CLXXI. n. 8. & CDXVII. n. 5. CENSITOR PROV. LUG. & MXXV. n. 2. CENSITOR PROVINCIAE LUGDUNENSIS. Hinc *tabulas* Municipiorum memorat Cicero pro Archia cap. IV. & V. Et hi omnes in suis Urbibus censebantur. Liv. libr. XLII. cap. X. *Qui Socii Latini Nominis ex edicto C. Claudii*

Consulis redire in Civitates suas debuissent, ne quis eorum Romae, sed omnes in suis Civitatibus censerentur. Nec tantum Municipia, verum etiam Coloniae suos habuerunt Censores. Quorum est mentio apud Grut. p. CDXXXIX. n. 5.

CENSITOR. CIVIUM.
 ROMANORUM. COLONIAE.
 VICTRICENSIS.
 QUAE. EST. IN. BRITANNIA.
 CAMALODUNI.
 CURATOR.

Cui adde Sigon. libr. II. de Ant. J. Ital. cap. IV. Et Virum Cl. Othonem Diff. de Consul. extra Romam cap. I. §. 4. De *Provinciis* confer Lips. ad Tac. libr. I. Ann. exc. K. Periz. in Aug. Orb. Descript. & Rupertum in Enchir. ad Pompon. de Orig. Jur. libr. II. cap. III. in fine.

V. Quod autem scribat Pighius tom. I. Ann. p. 166. *Creatos esse in Civitate quavis duos Censores, qui Civium Rom., quantum ubique cum in Urbibus, tum in Exercitibus numerus esset, in tabulas publicas referrent, in eo me non habet sibi adsentientem, cum ipse Cicero rationem, quamobrem Archias census non fuerit, hanc referat: Proximis Censoribus cum Clarissimo Imperatore L. Lucullo*

cullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem Quæstore fuisse in Asia. Orat. pro Arch. cap. V. Si ergo exercitus extra Italiam a Censoribus Provincialibus censerentur, cur Cicero hac utitur exceptione, quod census non fuerit Archias. Praeterea opinionem hanc firmat, cum narret Livius libr. XXIX. cap. XXXVII. *Per Provincias Censores dimisisse, ut Civium Rom. in exercitibus, quantus ubique esset referretur numerus.* Si autem Exercitus in Provinciis censerentur, nulla satis apta excogitari poterit ratio, cur potissimum per Provincias dimiserint Censores, ut Civium Romanorum perageretur Census. Clarissime quoque patet ex Cicerone libr. I. ad Att. Epist. XVIII. loco jam laud. ubi dicit: *Germanos Negotiatores sub lustrum Romae censeri.* Si hi homines potuissent in Provinciis censeri, cur omnes se Romam contulerint ad Censum, causam nullam video.

VI. Verum, ne diutius tempus hac in re teramus, ego sic existimo, Cives Romanos, qui proprio jure Civitatis gauderent, quiq; in exteris terris morarentur, singulis lustris, nisi gravissima obstaret causa, Romam profectos fuisse, & ibi nomen professos. Quod ut magis credam facit ingens saepe multitudo, quae censa scribitur, ut sane vix credi posset, eos

Romae habitasse, nisi sub illis etiam contineantur hi, qui in exteris terris degebant. Videantur Rualdi Anim. in Plut. cap. XXIV. Si igitur is, qui proprio jure Civis esset Romanus, debuerit Romae Censum profiteri, quomodo Paulus aut ejus Parentes vel donatione vel emtione potuerunt esse proprio jure Cives Romani, cum nec vola nec vestigium exstet, Paulum antea Romam adiisse. Quod si nunquam fecerit, sequitur, si vel maxime olim fuisset Civis, Civitatem eum amisisse, cum census non fuerit. Nonne praeterea Caesar etiam Legem tulerat, ne quis Civis Romanus per tres continuos annos extra Italiam moraretur? Ita certe apud Suet. Caes. cap. XLII. *Sanxit, ne quis Civis major annis viginti, minorque decem, qui Sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset.* Quod intelligendum de his, qui proprio jure Cives Romani erant, non de Municipiis; cum aliquis jure Municipii Civis esse potuerit, licet Italiam nunquam vidisset.

VII. Neque recte adferunt Viri Docti Caesarem privatis pluribus Civitatem dedisse, nam id argumentum facile in ipsos Auctores converti potest. Dicunt, Caesarem tum Julium tum Augustum Civitatem dedisse exteris, inter quos etiam esse po-
tue-

tuerunt Pauli Parentes. Gronovius idem de venditione scribit, multos Judaeos emisse Civitatem, quod facere etiam potuerunt Parentes Pauli. Verum adhuc testimonium veteris scriptoris desidero, ex quo pateat, hanc Civitatem ita datam seu venditam esse privato cuidam, ut liceret, quamvis Civis Romanus esset, in sua tamen Urbe Civitatem retinere, nec Censum profiteri aut nunquam Romam adire. Non desunt quidem exempla Caesarem privatis Homini- bus Civitatem dedisse. Testatur id, prae- ter loca a Spanh. allata in O. R. Exerc. I cap. XIV. etiam Cic. Orat. II. Phil. cap. XXXVI. *Neque solum singulis veniebant Immunitates, sed etiam populis universis, Civitas non jam singillatim, sed Provinciis totis dabatur.* Sed ideo dabat Caesar, re- ferente Suet. in Eius Vita cap. XLII. *Ut libentius exteri Urbem incolerent, & ceteri appeterent.* Non ut Civitate accepta ex ea manerent, nec unquam adirent. Quamvis non desint exempla, Civitatem extraneis donatam, qui tamen domicilium in Urbe non videntur collocasse. Tale quid occur- rit apud Cicer. libr. XI. Fam. Epist. XXXVI. *Cum Demetrio Mega mihi ve- tustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo Civitatem a Caesare impetravit;*

qua in re ego interfui Itaque nunc Publius Cornelius vocatur. Hoc loco nulla mentio est Civitatis, quam antea Megas habuisset, & si vel maxime habuerit, quod veritati magis consentaneum videtur, relinquere debuit, simul ac Civis Romanus effectus fuit. Praeterea hic facile Census profiteri potuit, utpote qui in Sicilia Italiae propinqua Insula domicilium haberet, ex qua commodissimus in Italiam erat transitus. Cic. libr. II. in Verr. cap. III. Occurrit praeterea in eadem Epist. *Tabula, in qua nomina Civitate donatorum incisa erant.*

VIII. Sed ex hoc Ciceronis loco novum contra Spanh. aliosque peti potest argumentum. Vocabatur hic Ciceronis amicus Demetrius Megas, verum postquam Civitate Romana donatus fuit, nomen etiam, quod exterum erat, mutavit, & Romanum adsumsit. Videntur enim ii, qui Civitate Romana donabantur, eodem modo ac Liberti nomen & pronomen ejus adsumsisse, cujus auxilio Civitatem adepti erant, ne cum Barbaris etiam ipsa barbara nomina adsciscerentur; Romani enim Cives *nominibus & Censu* ab aliis distinguebantur, teste Ascon. ad Cicer. Prooem. Act. in Verr. cap. VIII. p. 52. Quod dixi de mutatione nominis patet e Cic. libr. II. in Verr. cap. VIII. *Quid ego nunc Sexti Pompeji Chlorigestum recitem, qui cau-*
sam

*nam egit Dionis? hominis honestissimi, tametsi
 Civis Romanus virtutis causa jam diu est,
 tamen omnium Sicularum primi ac nobilissimi?
 Quid ipsius Q. Caecilii Dionis, hominis pro-
 barissimi & pudentissimi. Hic duo habemus
 hujus rei exempla. Primus est Chlorus,
 qui a Sext. Pompejo Civitatem acceperat, al-
 ter a Q. Caecilio Metello, ut patet ex ea-
 dem Orat. cap. VII. Idem deduci potest
 e Caesare libr. I. de B. G. cap. XLVII.
 §. 4. Commodissimum visum est C. Valerium
 Procillum, C. Valerii Caburi filium, summa
 virtute ac humanitate adolescentem (cujus
 Pater a C. Valerio Flacco Civitate donatus
 erat) . . . ad eum mittere. Hic Caburus
 nomen & praenomen C. Valerii suscepit,
 quod ab eo in Civitatem receptus erat. Vel
 nomen quodcumque vellent Romanam ad-
 sumebant, uti colligitur e Cicer. libr. XIII.
 Fam. Ep. XXXV. C. Avianus Philoxenus
 antiquus est hospes meus, quem Caesar meo
 beneficio in Novocomenses retulit. Nomen au-
 tem Aviani secutus est, quod homine nullo
 plus esset usus quam Flacco Aviano. Livius
 libr. II. cap. XVI. Namque Atta Clausus,
 cui postea Claudio fuit Romae nomen, ab
 Regillo magna Clientium comitatus manu,
 Romam transfugit. His Civitas data. Un-
 de & illi, qui e peregrinis Gentibus in
 Civitatem Romanam adoptati erant, Ro-*

manorum nominibus insigniuntur. Ita apud Hirtium in B. Afric. cap. XXVIII. §. 2. *Forte incidit in navem, in qua erant duo Titi Hispani adolescentes, Tribuni Legionis V. quorum Patrem Caesar in Senatum legerat.* Videatur hac de re Magnus Antiquitatum Conquisitor Sigonius de Nomin. Rom. cap. III. in fine, Onuph. Panvin. de Nom. Rom. p. 2046. Edit. Graev. tom. II. Ant. Paullus Manut. in Argum. Orat. Cicer. pro Balbo & ad libr. XIII. Fam. Epist. XXX. Freinsh. ad Flor. libr. III. cap. XXI. §. 16. Haec autem, quae jam de nominibus Civitate donatorum disseruimus, ad Paulum nostrum transferamus.

IX. Nomen Pauli, quod ante conversionem habuit, (nam de eo tantum nobis agendum erit, cum Paulus fuerit natus Civis Romanus) erat *Saul*, Hebraeis quidem & Benjaminitis proprium, a Civibus vero Romanis omnino alienum. Hotting. Diff. Chronol. V. §. 4. Nec statuendum cum quibusdam, ut Erasmo ad Epist. ad Rom. cap. I. comm. 1. quamvis satis timide, Apostolum nostrum simul *Paulum* & *Saulum* dictum fuisse, & ab initio duo haec nomina habuisse, quam sententiam jure suo eruditissime refellit Vir singularis diligentiae Witzius Melet. Sect. III. §. 14. Si itaque Pauli Parentes vel emtio-
ne

ne vel donatione fuissent Cives Romani, Paulus cum Civis Romanus esset, etiam Romanum nomen ferre debuisset. Sed quid reponi mihi possit video; eos scilicet, qui ita nomen suum mutarent, antiquum nomen pro cognomine retinuisse, ideoque *Saul* fuisse cognomen Apostoli nostri Patrium, cum nomen & praenomen fuerit Romanum. Sed si Paulus tria habuisset nomina, certe aliqua horum mentio fieret vel in Sacr. Litt. vel apud primaevos Ecclesiae Patres, nec in Epigraphis litterarum videtur haec praetermissurus fuisse. Praeterea statuunt Eruditi, Apostolum nostrum, nomen *Sauli* in *Pauli* permutasse, quoniam *Sauli* nomen apud exteras gentes, inter quas versari debebat, incognitum erat. Hanc sententiam profitentur summus Grotius ad Act. cap. XIII. comm. 9. Ludov. de Dieu in Epist. ad Rom. cap. I. comm. 1. Witsius in Melet. Leid. Sect. III. p. 49. Vitranga libr. III. Obs. cap. III. §. 18. Et Clarissimum quondam hujus Academiae Ornamentum Roëll in Epist. ad Ephes. cap. I. comm. 1. p. 40. Quibus addi merentur, quos laudat Solidissimus Alphenius Prol. in Epist. II. ad Corinth. cap. I. §. 4. Cur autem nomen suum mutasset, si duo alia Romanis cognita nomina habuisset, quibus potius usus

fuiſſet, ne tam facile abſque cauſa Patrium nomen rejicere videretur, & ea re Judaeos offenderet.

X. Neque obſtat, quod in Epistoſa XXXVI. Cic. libr. XIII. Fam. Megas dicitur Siculus, & in Sicilia habitaffe, cum ex eo concludi non oporteat, eum in urbe quadam Siciliae Civem permansiſſe. Siquidem licebat iis, qui vel eo, vel quocunque demum modo Civitatem Romanam adepti eſſent, in aliis Provinciis habitare, & ibi fedes ac domicilium collocare Cic. libr. II. in Verr. cap. III. & VI. Caetar libr. II. Bell. Civ. cap. XIX. §. 2. *Quo edicto tota Provincia pervulgato, nulla fuit Civitas, quin ad id tempus partem Senatus Cordubam mitteret, nullusque Civis R. paulo notior, quin ad diem conveniret.* & libr. III. B. C. cap. CII. §. 2. *Erat edictum Pompeji nomine Amphipoli propositum, uti omnes ejus Provinciae juniores Graeci Civesque Romani jurandi cauſa convenirent.* Inſpice etiam ad Libri VII. B. G. cap. III. Dion. Voff. Hi erunt *Conventus Civium Romanorum*, quales ſaepe in Provinciis memorantur, qui ſunt *Civitates*, ad quas Cives Romani convenire ſolent *agendae ſuae aut publicae rei cauſa*. Quae verba ſunt Aſconii Paed. ad Cicer. Libr. II. in Verr. cap. XIII. In iis enim agebant hi, qui ipſo Civitatis jure gau-

gaudebant, unde *Colonias & Conventus* distinguit Hirtius B. Alex. cap. LVI. & *Negotiatores & Colonias* Cic. pro Fontejo cap. I. quoniam Cives Romani, qui in Provinciis degebant, fere essent Negotiatores seu Publicani. Plura Cel. Graevius in Praefat. ad Thes. tom. I.

CAPUT IV.

ARGUMENTUM.

I. *Alia sententia proponitur.* II. *In Asia negotiabantur Judaei, qui sibi in variis Urbibus Civitatem parabant.* III. *Quod facere etiam potuerunt Pauli Parentes, interque eas Urbes una forte habuit jus Municipii, quo jure tum facti sunt Pauli Parentes Cives Romani.* IV. *Cui nihil obstat Cicero, sed potius favet. Qui proprio jure e sua Civitate in Romanam transirent, jus cognationis amittebant.* V. *Alter modus, quo Paulus Civis esse potuit jure Municipii, cum jus Municipii aliquando quibusdam in aliqua Urbe Familiis fuit datum.* VI. *Quo jure Pauli Parentes potuerunt esse Cives Tarsenses & Romani. Idem discrimen in Coloniis obtinet.*

§. I. **E**X dictis patere puto, Virorum Eruditorum sententias satis infirmo niti talo, & omnino Legibus Romanis adversari. Quare pace tantorum Ingeniorum dixerim, in hanc sententiam pedibus ire non possum ante, quam haec impedimenta sublata sint: interea alia erit excogitanda ratio. Verum dicere, quo jure Paulus fuerit Civis, quaestionemque intricatam, ad quam tanta nomina offenderint, expedire, res in primis ardua est & difficilis, & forte temeritatis crimine notari meretur. At liceat hic conjecturis indulgere, cum alio modo haec quaestio decidi posse non videatur.

II. Satis ni fallor cuius constat, Asiam antiquo tempore negotiationibus, & quae eas comitari solent, divitiis admodum celebrem fuisse, unde multi Negotiatores ex Civibus praesertim Romanis in eam se conferebant: ita Civium Romanorum, qui in Ponto negotiati essent, meminit Hirtius Bell. Alex. cap. LXX. § 5. Cic. libr. I. in Verr. cap. XXVII. *Tum Cives Romani, qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt.* Et pro Flacco cap. XXIX. Inter eos etiam Judaei, utpote gens divitiarum & opum, si ulla unquam, cupidissima, erant, quales passim occurrunt in Josephi Decr. Asiat. & Rom. Et hos plurimum di-

divitiarum in Asia aliisque P. R. Provinciis contraxisse, quas quotannis Hierosolymam deportarent, testatur Cic. pro Flacco cap. XXVIII. *Cum aurum Judaeorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus vestris Provinciis Hierosolymam exportari so-
leret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret.* Hoc intelligi debet, de auro a Mercatoribus Judaeis collato ex superstitione in usum Sacrorum aliarumque rerum. Hi autem Judaei, ut facilior & tutior sibi negotiatio esset, in aliqua Urbe sibi Civitatem pretio precibus acquirebant; multi se ad Romanos, (de quibus in laud. loco Josephi & apud Gothofr. ad l. 8. C. Just. de Judaeis) alii ad alias Civitates conferebant. Cum autem per totam Asiam negotiarentur, quo omnia faciliora forent, videntur in pluribus simul Urbibus jus Civitatis comparasse. Vidimus quidem sancitum esse legibus Romanis, ne quis Romae & in alia simul Civitate Civis foret, at hoc in aliis extra Romam Urbibus licitum erat, ut in quot vellet Civitatibus aliquis Civis esse posset. Testis est Romanorum juris peritissimus Cicero pro Balbo cap. XII. *Nos non possumus & hujus Civitatis (Romae) & cujusvis praeterea: Ceteris concessum est. Itaque in Graecis Civitatibus videmus Athenis Rhodios, Lacedaemonios, ceteros undique*
ad.

*adscribi, multarumque esse eosdem homines Civitatum. Ubi vide Abram Et pro Arch. cap. III. Itaque hunc & Tarentini & Rhegini & Neapolitani Civitate ceterisque prae-
miis donarunt. Et cap. IV. Venit Heraclcam, quae cum esset Civitas aequissimo jure ac foedere, adscribi se in eam Civitatem voluit. Vide & Plutarch. de Monarch. p. 826. Ad posteriora tempora pertinet inscriptio apud Reinesium. Cl. XI. num. 4.*

C. CALFURNIUS. ASCLEPIADES
PRUSA. AD. OLYMPUM. ME-
DICUS.
PARENTIBUS. ET. SIBI. ET.
FRATRIBUS.
CIVITATES. VII. A DIVO.
TRAJANO. IMPETRAVIT.

Et l. 27. pr. ff. ad Munic. *Ejus, qui manumissit, Municeps est manumissus, non domicilium ejus, sed Patriam secutus. Et si Patronum habeat duarum Civitatum Municipem, per manumissionem earundem Civitatum erit Municeps.* Spanhem. in O. R. Exerc. I. cap. IV. pleraque etiam ex iis, quae allata sunt, adnotavit.

III. Cum igitur fuerit licitum extra Romam in pluribus simul Civitatibus esse Civis, quid obstat, quo minus idem fecisse

cre-

credantur Pauli Parentes, ut suis inservirent commodis, & duabus tribusve Civitatibus simul adscripti sint, ex quibus una forte jus Municipii habuit, quo tum jure Pauli Parentes etiam facti sunt Cives Romani. Nullum enim Auctorem reperire potui, qui doceret, vetitum esse in Municipio simul & in quavis alia Urbe Civis esse, neque dubitandum, quin hoc Legibus Romanis permissum fuerit, praefertim cum in Municipiis ratio, quamobrem Romani suos Cives plurimarum Civitatum esse noluerint, cesset, cumque cesset ratio, ipsa etiam Legis dispositio cessare videtur. Namque hoc jus a Romanis institutum est, ne Leges & jura Urbis Romae, cum exterarum gentium Legibus & consuetudinibus permiscerentur. Haec vero ratio non procedit in Municipiis, cum illa fere propriis uterentur Legibus, qua de re superius egimus. Hanc autem hujus Legis ferendae rationem Romanis fuisse docet Cicero pro Balbo cap. XIII. *O jura praeclara atque divinitus jam inde a principio Romani nominis a Majoribus nostris comparata, ne quis nostrum plus quam unius Civitatis esse posset: dissimilitudo enim Civitatum varietatem juris habeat necesse est.* Id, adducto hoc ipso Ciceronis loco, eru-

eruditissime, ut solet, explicavit Cl. Schula-
tingius ad Ulpian. tit. XX. §. 14.

IV. Sed conturbare nonnihil rationes
meas videtur Cicero libr. XIII. Famil.
Epist. XXX: *L. Manlius est Sosis. Is fuit
Catinensis, sed est una cum reliquis Neapo-
litanis Civis Romanus factus, Decurioque
Neapoli, erat enim adscriptus in id Muni-
cipium ante Civitatem Sociis & Latinis da-
tam.* Ibi Manlius Civis Neapolitanus fa-
ctus dicitur *fuisse* Civis Catinensis, quod
indicare videtur, eum hanc Civitatem ami-
fisse. Sed Cicero recte explicari potest
hoc modo, Manlium hunc primum fuisse
Civem tantum Catinensem, mox Neapo-
litanum, deinde Romanum; nam Civitatem
Catinensem eum non amifisse, cum jure
Municipii Civis Romanus effectus esset, ex
eo colligo, quoniam Cicero in eadem Epist.
scribat: *Ejus Frater Catinae nuper mortuus
est. Nullam omnino arbitramur de ea he-
reditate controversiam eum habiturum: & est
hodie in bonis.* Manlius hic Catinae here-
ditatem adierat, & jure quidem, ut Ci-
ceroni videtur, si autem non fuisset Civis
Catinensis eam hereditatem cernere non
potuisset, cum is, qui proprio jure fieret
Civis Romanus, amitteret in sua Civitate
omne jus cognationis, adeoque hereditatis
ab intestato, eaque re nihil ex fratris bonis
vindi-

vindicare sibi potuisset Manlius. Hujus Legis meminit Plinius in Paneg. cap. XXXVII. Ubi de hereditatibus agit: *Haec mansuetudo Legis veteribus Civibus servabatur: novi seu per Latium in Civitatem, seu beneficio Principis venissent, nisi simul cognationis jura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus conjunctissimi fuerant.* Nam qui in Civitatem Romanam recepti erant, a suis extranei habebantur, nisi simul cum Civitate jus cognationis a Principe impetrassent. Ita recte hunc locum explicant Erud. Commentatores, quibuscum facit Cel. Burm. de Vectig. p. 204.

V. Subjungendus jam est alter modus, quo Civis Romanus Paulus esse potuit. Municipium non fuisse Tarsum supra pluribus demonstravimus ex variis, quae huic Urbi tribuuntur, nominibus; Verum, si parva fiat inter Municipia distinctio, facile haec Pauli Civitas conciliari posse videtur. Omnes, quos inspicere licuit Romanarum Antiquitatum Conditores, Municipium esse scribunt *Urbem Civitate Romana donatam.* Sed vix dubito, quin non solum integrae Urbes, verum aliquando certa alicujus pars, jus Municipii habuerit, adeo ut ipsa Urbs esset libera, seu alio foedere Romanis conjuncta, quaedam tamen

in ea Urbe familiae, quae maxime partes Romanorum foverant, haberent jus Municipii, adeoque Civitatis Romanae. In hanc me opinionem induxit Livius libr. VIII. cap. XI. *Equitibus Campanis Civitas data: monumentoque ut esset, aeneam tabulam in aede Castoris Romae fixerunt.* Et cap. XIV. *Campanis Equitibus honoris causa, quia cum Latinis rebellare noluissent, Civitas sine suffragio data.* Hic certis quibusdam Capuae incolis Civitas Romana dabatur, cum alii extra Civitatem manerent, & dabatur ita, ut eam haberent *sine suffragio*, quae distinctio obtinet in Municipibus, non in iis Civibus, qui proprio jure Civitatis donabantur, quibus nullibi Civitatem absque suffragiis datam reperio. Praeterea Campani illi non Romam migrabant, sed domicilium, &, ut colligi potest, Civitatem in Urbe sua retinebant. Accedit, Consulem Romanum, cum post Cannensem cladem Campanorum legatos allocuturus esset, inter plurima Romanorum beneficia hoc praecipuum memorare, Civitatem magnae parti Campanorum datam esse. apud Liv. libr. XXIII. cap. V. *Adjicite ad haec, quod foedus aequum deditis, quod Leges vestras, quod ad extremum Civitatem nostram magnae parti vestrum dedimus, communicavimusque vobiscum.* Si
jam

jam proprio jure Civitas esset data, non recte illud inter beneficia a Romanis in Campanos collata extolleretur, cum Liberi Populi id ipso foedere, cavere solerent, ne quis ex se Civis Romanus fieret, quam rem optime cognosces ex Oratione Cicer. pro Balbo. Verum ipsa Capua aequum cum Romanis habebat jus, plurimi autem in ea Urbe Civitatem Romanam. Hinc passim inter Campanos, qui Cives Romani essent, & reliquos Campanos distinguit Livius XXVI. cap. XXXIII. & XXXIV. Lipsium vide ad Vell. Pat. libr. I. cap. XIV. Unde inter Campanos Civesque Romanos mutua videntur fuisse connubia. Liv. libr. XXIII. cap. II. & libr. XXVI. cap. XXXIII. Quamvis Romae connubia cum vicinis gentibus aliquando permitterentur. Spanh. in O. R. Exerc. II. cap. XXII. p. 519.

VI. Si igitur statuamus jus Municipii certis quibusdam in aliqua Urbe Familiis concessisse Romanos, qui bene de Rep. meriti essent, conjicere restat, hoc quoque Urbis Tarsi incolis accidisse, ut quidam essent tantum Tarsenses, quidam Tarsenses simul & Romani Cives. Cui sententiae favere videtur, quod legimus, partem Tarsensium Dolabellae favisse, partem vero Cassio ut verisimile fiat, Caesarem vel

Antonium eos jure Municipii donasse potissimum, qui a se steterant, deque se optime meriti erant. Refert id de Tarsensibus Appianus libr. IV. Bell. Civ. p. 1004. Ταρσίων δ' ἐς στάσιν διηρημένων, οἱ μὲν τὸν Κάσσιον ἐστὲφ ανώκεσαν ἐλθόντα πρότερον, οἱ δὲ τὸν Δολοβέλλαν ἐπελθόντα. *Tarsensibus autem in factiones divisis, pars Cassium coronaverant prius receptum, pars Dolobellam, qui venit posterior.* Neque tum quidquam obstat, *Liberos* dici Tarsenses & *Socios*, cum eodem modo Campani *Socii* & *Liberi* appellentur apud Liv. libr. XXIII. cap. V. Neque solum Urbes existisse, quarum pars haberet jus Municipii, pars tantum suas Leges, existimo, verum etiam aliquando ita Colonias in quasdam Civitates deductas, ut pars Colonorum Civitatem Romanam haberent, pars suis tantum viverent Legibus. Id ex Livio colligi puto libr. XXXIV. cap. IX. init. *Tertium genus Romani Coloni ab Divo Caesare post devictos Pompeji liberos adjecti. Nunc in Corpus unum confusi omnes; Hispanis prius, postremo & Graecis in Civitatem Romanam adscitis.* Cujus rei exemplum quoque est apud Cicer. pro Sulla cap. XXI. Et sic Colonias, quae in aliquam Urbem deducebantur, non semper cum veteribus incolis fuisse confusas, sed aliquod inter eos reman-

mansisse discrimen indicat Cic. libr. II. in Verr. cap. L. *Cum Agrigentinarum duogenera sint, unum veterum, alterum Coloniarum, quos T. Manlius Praetor deduxit Agrigentum.* Si itaque haec Municipiorum & Coloniarum ratio procedat, Paulus ex Majoribus, qui erant Cives Tarsenses, & deinde ab aliquo Imperatore jure Municipii donati, natus esse potuit, & sic utriusque Urbis Civem se profiteri, ut Aufonius fecit de Claris Urb. XIV. §. 39.

*Diligo Burdigalam: Romam colo, Consul
in hac sum,
Civis in ambabus.*

Ut ibi legit ex Reinesio Cl. Graevius & Chimentellus ad Marmor Pisanum de Honore Bisellii cap. V.

C A P U T V.

ARGUMENTUM.

- I. *Transitus ad alteram Dissertationis partem.* II. *Paulus quomodo fuerit vinctus. Varia vinculorum genera.* III. *Non licebat Civem Romanum vincire, ne eorum dignitas violaretur.* IV. *Romani in Castris sua habebant vincula & Tribunalia.*

*Livius & Vellejus Paterculus tentati.
Rumpere vincula. V. His Custodiis Cen-
turio praeerat seu Tribunus, vel grega-
rii etiam Milites. VI. Aliquando ipsi
Magistratus. Praeterea dividebantur Cu-
stodiae per Municipia, Socios &c. VII.
Rei confessi in vincula ducebantur. VIII.
Ex quibus causam dicebant.*

§. I. **P**Riori hujus Dissertationis parte Civitatem Pauli Romanam explicare conati sumus, quid autem ei haec profuerit Civitas in sequentibus examinare est animus. Ad jus Romanae Civitatis bis provocasse reperimus Act. cap. XVI. & XXII. Priori loco jam verberatus erat, & in carcerem detrusus, posteriori ei jam parabantur virgae. Ultimi hujus, de quo nobis praecipue in prioribus quaestio erat, judicii formam latius excutiamus: ubi haec examinare operae erit pretium: 1. Indignum fuisse Civi Romano vinciri, & in carcerem conjici, 2. Indignius si flagris incum inquireretur, 3. Jure igitur Paulum ad Civitatem Romanam provocasse.

II. A Tribuno Militum, qui eum furori Judaeorum eripuerat, Paulus vincetus dicitur *duabus catenis* Act. cap. XXI. comm. 33. Ubi Tribunus ἐκέλευσε δεδῆναι αὐτόν ἐν δύο.

fussit vinciri catenis duabus.

Sum-

Summus Grotius ad h. l. & Erud. Smidius intelligunt de duabus catenis, quibus manus ambae stringerentur ex Actor. Sect. XII. comm. 6. & 7. Verum potius haec ita explico, Pauli manus & pedes vinctos fuisse ex Act. XXI. 11. ubi Agabus vinctis sibi manibus pedibusque praedicat, Paulum eodem modo vincturos esse Judaeos, & tradituros Romanis. Sic saepe manus pedesque vinciri simul solebant, eo tamen modo, ut quis ire & ambulare possit. Plin. libr. VII. Epist. XXVII. *Senex macie & squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque.* Philostr. libr. II. Icon. XI. Περιήκται μὲν ἤδη τῷ χεῖρε ὁ Πᾶν, δέδιε δὲ ἐπὶ τοῖς σκέλεσιν, ἐπειδὴ βούλονται αἰρεῖν αὐτά. *Jamque post terga Pan vinctus est manus, timetque cruribus, quod & ipsa constringere cupiant.* Alciphron libr. III. Epist. XXIV. Δεδήσεται τὸ χεῖρε, χοίνικας παχείας ἐπισύρων. *Vincientur manus, & graves compedes trahet.* Varia enim erant vinculorum genera; inter ea, quibus pedes seu crura ligari solerent. Tibull. libr. I. El. VII. ῥ. 43.

At mihi servandum credas, non saeva re-
cuso

Verbera, detracto non ego vincla pedum.

Et Ovid. libr. II. Am. El. II. v. 47.

*Vidi ego compedibus livenia crura ge-
rentem,
Unde Vir incestum scire coactus erat.*

Huc conferantur, quae adnotavit Sa-
varo ad Sidon. Apoll. libr. VII. Epist.
XVII. & carm. XVI. v. 121. & Lucian.
Saturn. p. 611. Erant praeterea, quibus
manus onerabantur, catenae. Prop. libr. III.
El. IX. v. 51.

*Fugisti tamen in timidi vaga flumina Nili,
Accepere tuae Romula vincla ma-
nus.*

Sil. Ital. libr. XVII. v. 143.

Sceptiferas arta palmas vinxere catena.

Id colligitur praeterea ex Achille Tat. lib.
III. Erot. p. 179. & Sil. Ital. libr. II. v.
340. Quibus adde Doctiss. Emmen. ad
Virg. libr. II. Aen. v. 57. Et quoniam
pluribus fere simul catenis ligari solerent
rei, hinc Latini dicunt, *conjicere aliquem
in vincula, addere manus in vincula.* Ita
Graeci δεσμά num. plurali dicunt. Lucian.
de Luctu p. 300. Achill. Tat. libr. IV. p.
321. & 355. In Actis Apost. XVI. 26.
*Ανεώχθησαν τε παραχρήμα αι θύραι πάσαι και
πάν-*

πάντων τὰ δεσμὰ αἰνέθη. *Et aperiebantur:*
illico fores, & omnium vincula solvebantur.
 Cum quibus conveniunt haec Ovid. libr.
 III. Met. v. 700.

Sponte sua patuisse fores, lapsasque laceratis

Sponte sua fama est nullo solvente catenas.

Vincula vero haec ut plurimum e ferro solebant confici, quod non obscure indicat Lucian. Amor. p. 906. κ' ἂν τυραννικῆ βία δεσμὰ περιάψῃ, τὸν ἴσον ἑμαυτῶ περιθήσω σιδηρον. *Si etiam vis Tyrannica vincula circumdet, par ferrum mihi circumdabo.* Cui adde Heliod. Aethiop. libr. VIII. p. 374. & hinc σιδηροπέδαι sunt *compedes* apud Cinnam. de Reb. Comm. libr. II. p. 32. Quamvis aliquando etiam aurea adhibita fuerint & argentea vincula pro dignitate ejus, qui iis constringebatur. Heliod. libr. IX. Aethiop. p. 408. Bernecc. ad Just. libr. V. cap. XI. § 4. Schegk. aliosque ad Vell. Paterc. libr. II. cap. LXXXII. § 3.

III. Hoc modo Civi Romano vincula injicere jure Civili Romanorum indignum habebatur. Cic. libr. V. in Verr. cap. LXVI. *Facinus est vinciri Civem Romanum, scelus verberari, prope parricidium necari.* Et pro Rabir. cap IV. *Porcia lex virgas ab omni-*

um Civium Romanorum corpore amovit : hic
 misericors flagella retulit. Porcia lex liber-
 tatem Civium licitori eripit. Quod est, in-
 terprete Turnebo ad illum locum : *Ne li-
 citor Civem vinciret aut verberaret , cavit.*
 Unde si quis Romae in vincula duceretur,
 solebat saepe populum & Tribunos Ple-
 bis appellare. Liv. libr. III. cap. LVI. *Quod
 si indicta causa in vincula ducatur , iterum se
 Tribunos Pl. appellare.* Quocum confer prae-
 terea initium capitis. Majestatem enim &
 splendorem Civium Romanorum vinculis
 deformari credebant , quod ex Livio patet,
 qui libr. XLIV. cap. XXXII. ita de Pe-
 tillio & Perperna in vincula coniectis scri-
 bit : *Anicius Scodra recepta , nihil prius
 quam requisitos Petillum Perpernamque Le-
 gatos ad se duci jussit : quibus splendore suo
 restituto , Perpernam extemplo mittit.* Flor.
 libr. II. cap. II. §. 25. *Nec ultimo sive car-
 ceris sive crucis supplicio deformata majestas.*
 Appian. Alexand. libr. III. de B. Civ. p.
 950. Ο δὲ ἀχθέντα ἰδὼν , ἐφιλοφρονεῖτο μὲν
 εἰς τὸ φανερόν , καὶ τοῖς δῆσασιν ἐπεμέμφετο ,
 ὑπ' ἀγνοίας ἐνυβρίσασιν ἀνδρὶ τοσῶδε. *Ille
 vero adductum adspiciens , comiter excepit in
 propatulo , objurgans illos , qui eum vinxe-
 rant , quod per ignorantiam tantum virum
 injuria affecissent.* Non frustra ergo timuit
 Tri-

Tribunus, ut audivit, a se Civem R. vincitum esse Act. XXII. 29.

IV. Dein ita vincitum in castra seu παρεμβολήν Paulum deducere jussit Tribunus, Act. XXI. 37. Παρεμβολή castra notat hic & XXII: 24. XXIII. 10. & 16. monente Cl. Perizonio ad Aelianum libr. XIV. Var. Hist. cap. XLVI. Neque dubium mihi est, quin per hanc παρεμβολήν arcem Antoniam intelligat, ubi praesidia agere solebant Romani Milites in Urbe Hierosolyma, teste Josepho libr. VI. de B. Jud. cap. XV. p. 919. Ων κατιόντες οἱ Φρουροί, καθήστο γὰρ αἰεὶ ἐπ' αὐτῆς τάγμα Ῥωμαίων. *Per quos ibant custodes, praesidia enim agebant semper in ea Romani Milites.* Videatur Beza & Schmid. ad Act. XXI: 34. A quibus tamen aliquo modo dissentit Cl. de Dieu ad eund. locum. Solebant autem Romani aliaeque Gentes non solum in praesidiis, verum etiam in ipsis castris sua vincula & custodias habere. Appian. Bell. Pun. p. 104. Ο Σκιπίων τινὰ λύσας τῶν αἰχμαλώτων ἐπέμψε. *Scipio quendam solvens ex vinculis misit.* Livius XXII. cap. VII. *Annibal captivorum, qui Latini nominis essent, sine pretio dimissis, Romanis in vincula datis.* M. Antonium, cum Cretam invadere vellet, plures catenas in navibus quam arma portasse narrat Flor. libr.

III. cap. VII. §. 2. Lips. de Mil. Rom. libr. IV. Dial. V. Ad quem morem referri quoque posset Livius XXIV. cap. XVI. *Et adjuvere captivi, qui rapto inter tumultum ferro conglobati &c.* si modo levissima mutatione pro *rapto*, *rupto* reponatur. *Rumpere vincula* e Cicer. est notum. *Rupto vinculo.* Suet Galb. cap. XVIII. *Ruptis catenis.* Horat. libr. II. Sat. VII. v. 70. *Capere arma* dicere solet Livius. Videantur Erud. Comment. ad Silium IV. v. 98. Attamen recepta lectio stabilitur ex Vell. Pat. libr. II. cap. III. §. 5. *Raptis ex ea urbe gladiis, primo Vesuvium montem petiere, mox crescente in dies multitudine, gravibus variisque cladibus (ita lego pro casibus) affecere Italiam.* Hinc in praesidiis Urbium Imperatores, vel quicumque summae rei praeerant, proprium habebant Tribunal. Liv. libr. XXVIII. cap. XXVI. *Vocati deinde ad concionem, qui pridie venerant, ferociter in foro ad Tribunal Imperatoris, ut ultro territuri succlamationibus, concurrunt.* Hoc Tribunal plerumque in foro erat, utpote celeberrimo Urbis loco Cicer. libr. V. in Verr. cap. XLI. *In forum venit, Navarchos vocari jubet, iste hominibus miseris innocentibusque injici catenas imperat.* Adde Livium XXIX. cap. IX. & XVIII. In Castris vero stativis in
Prin-

Principiis , quae causa est , cur aliquando poenae ibi de fontibus sumtae sint. Frontin. libr. IV. Strat. cap. I. §. 17. *M. Cato memoriae tradidit , in furto comprehensis , si lenius animadvertere voluissent , in Principiis sanguinem missum.* Vide Ampliff. Cuperum libr. IV. Obs. cap. XIX. Construebantur autem haec Tribunalia ex cespitibus. Stat. libr. V. Silv. II. §. 144.

*Hic suetus dare jura Parens , hac cespite
turmas
Affari.*

Savar. ad Sidon. Apoll. carm. VII. §. 172. Lindenbr. ad Ammian. Marc. libr. XV. cap. VIII. & Stewech. ad Veget. libr. III. cap. VIII. p. m. 184.

V. Hae autem custodiae fere Centurioni committebantur , quod colligitur e Liv. libr. XXXVIII. cap. XXIV. *Ortiagontis Reguli Uxor forma eximia custodiebatur inter plures captivos , cui custodiae Centurio praeerat.* Hirtio Bell. Afric. cap. LIV. §. 6. *Itaque transdidit ipsos Centurionibus , & singulis non amplius singulis additis servis in navi imponendos separatim curavit.* Appian. libr. III. Civ. p. 1112. Neque tantum custodiis , sed ipsis etiam poenis , si fumen-
dae erant , praesse solebat Centurio. Hir-
tius

tius B. Afric. cap. XXVIII. §. 4. *Qui cum ducerentur ad necem petisse dicitur major Titus a Centurionibus, uti se priorem quam Fratrem interficerent. Et cap. XLVI. §. 1. Ita percitus Scipio annuit Centurionibus, quod fieri vellet, atque ante pedes Centurionem interficit. Et Appian. Alex. libr. IV. Bell. Civ. p. 966. Sic quoque praefuit Centurio, cum Paulum virgis violare vellet: eum namque allocutus legitur Act. XXII. 25. & ita praefuisse videtur, cum Paulus carceri mandatus esset Act. XXIII. 17. & 23. XXVII. 1. Neque tantum Centurionibus id oneris incumberebat, sed ipsis Tribunis Militum custodiae captivorum, in primis, qui honestioris ordinis essent, committebantur. Docet illud Liv. XLIV. cap. XXXI. Deinde in custodiam C. Cassio Tribuno Militum traditus, vix gladiatorio accepto, decem talentis ab Rege Rex, ut in eam fortunam incideret. Vel etiam per ordines militum dividebantur. Polyb. libr. III. Hist. cap. LXXXV. p. 327. Ὅσοι μὲν ἦσαν Ῥωμαῖοι τῶν ἐαλοκότων, ἔδωκεν εἰς φυλακὴν ἐπὶ τὰ τάγματα. Quotquot quidem erant Romani captivorum, dedit in custodias per ordines Plin. libr. X. Ep. XXX. Rogo Domine consilio me regas, haesitantem utrum per publicos Civitatum servos, an per Milites servare custodias debeam. Custodiae hic sunt illi qui custodiuntur. Sic δεσμῶται pro ipsis*

ipsis captivis. Act. XXVII. 1. ubi vide Grot. & Polletum Hist. Fori libr. V. cap. XIV. p. 523. Non satis tamen Latine dici cenfet Servius ad Virg. libr. XI. Aen. v. 184. Haec *custodia militaris* appellatur ab Ulpiano in l. 4. §. 2. ff. Si quis caution. Vide & l. 3. & 12. ff. de Custod. & Exhib. Reor. ex qua colligitur Militum custodiam multo leviozem fuisse. Hac custodia fuit servatus Paulus Act. XXVIII. 16. Videatur Joseph. Scaliger ad Manil. p. 418. Edit. 1655. & Vir excelsi ingenii Bynkershoekius libr. I. Observ. cap. II. Quibus addantur, quos laudat Cel. Schulting. ad Pauli Sent. libr. V. tit. XXXI. §. ult. Et Cel. Voet. n. 10. de Cust. & Exhib. Reor.

VI. Saepe praeterea Rei Consuli, Praetori, aliisque Magistratibus in custodiam tradebantur, quae *libera* appellatur, in quam fere dabantur illi, qui melioris ordinis & conditionis essent. Appian. libr. II. Civil. p. 713. Egregia contulit Lips. ad Tacit. libr. VI. Ann. cap. III. Viri Docti ad Vell. Paterc. libr. I. cap. XI. §. 1. Waff. ad Sall. Catil. cap. XLVIII. & ibid Cor-tius cap. XLVII. Quamvis etiam committerentur iis, qui non essent in Magistratu. Ascon. Pedian. ad Orat. Cic. pro Milone cap. XIV. *Pompejus post Triumphum Mithridaticum Tigranis filium in catenis deposuerat*

suerat apud Flavium Senatorem. Sic Marius Fanniae custodiendus traditus fuit teste Plutarcho in Mar. p. 427. Solebant quoque per Municipia dividi, ut in iis custodirentur. Vell. Patere. lib. II. cap. XXXV. §. 3. *Cum alii suaderent, ut per Municipia Lentulus conjuratique custodirentur.* Sall. Catill cap LIV. & Casaub. ad Suet. Caes. cap. XIV. Vel per Latinas Civitates. Livius XXXII. cap. XXVI. per Italicas. Appian. libr. II. Civ. p. 713. Per Socias. Livius XXVI. cap. XVI. & libr. XXX. cap. VII. & XLV. libr. XXXIX. denique per quoscunque vicinos populos. Liv. libr. XXIV. cap. XIX. in fine. & libr. XXVI. cap. XIV. Nonnunquam rei sibi committebantur. l. 1. ff. de Custod. & Exhib. Reor. Non satis accurate igitur Dougltaeus in Anal. Sacr. ad N. T. exc. LXV. scribit duplex tantum custodiae genus in usu fuisse apud Romanos, carcerem sc. & liberam custodiam.

VII. Rei, qui confessi erant, ne daretur effugiendi, & sic poenae evitandae facultas, in carcerem conjiciebantur. Ita Cicer. Orat. III. in Catil. cap. VI. ostendit, conjuratos, tum demum, cum sceleris convicti forent, in carcerem detru-
 sos esse. De qua re agit quoque Appian. libr. II. Civ. p. 714. Attamen & illi, de
 quo

quorum crimine nondum clare fatis patebat, quorumque nondum dicta erat causa, in carcerem fuerunt detrufi. Liv. libr. II. cap. IV. *Proditoribus extemplo in vincula coniectis, de Legatis paululum addubitatum est.* Et XXXVIII. cap. LVIII. *Scipio quum contenderet, omnem, quam accepisset pecuniam in aerario esse, in vincula duci est coeptus.* Adde Vell. Pat. libr. II. cap. VII. §. 2. & Sigon. libr. II. de Judic. cap. III. Ita illi, quibus vades deerant, recta in carcerem proficisci debebant. Plaut. Perf. Act. II. Sc. IV. §. 18.

Sa. Vadatur hic me. Pae. utinam vades desint, in carcere ut sis!

VIII. Si vero de Rei crimine fatis constaret, in vincula coniectus causam ex iis dicere debebat. l. 3. §. 5. ff. de Cust. & Exh. Reor. Suet. Ner. cap. XXXVI. *Conjurati ex vinculis triplicium catenarum causam dixerunt.* Idem Paulo evenisse postea colligas ex Act. XXVI. 29. Sin autem res esset adhuc dubia, eo tempore vinculis liberandus erat. Plaut. Trin. Act. IV. Sc. III. §. 63.

*Vide quaeso homini ne facias injuriam,
Reus solutus causam dicit*

O

Ubi

Ubi vide Taubm. & Viros Doct. ad Curtium libr. VI. cap. IX. §. 26. Jure igitur Tribunus, cum Civem esse Paulum cognovisset, eum ex vinculis, quibus ut peregrinum constrinxerat, solvit, quo facilius & majore cum dignitate causam orare posset. Act. XXII. 30. Illi etenim, qui Cives Romani non essent, videntur causam dicere debuisse vincti. Cujus rei exemplum habemus apud Eunapium in Vita Juliani p. 117. Aliis vero populis non infrequens hic erat mos, ut Reos vinculis oneratos causam dicere & se in Judicio defendere cogerent. De Helvetiis illud tradit Caesar libr. I. B. G. cap. IV. §. 1. *Ea res, ut est Helvetiis per indicium enunciata, moribus suis Orgetorigem ex vinculis causam dicere coegerunt.* Hoc primum est, quo contra splendorem & dignitatem Civis Romani in Paulum consuluerit Tribunus, ad secundum, graviusque in Romanum facinus, transeo.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

- I. Ordo Judicii apud Romanos. II. Verbera Romani inferebant vel Quaestionis causa.

sa. III. *Vel poenae infligendae gratia, & tum ipsam poenam praecedebant.* IV. *Ἰμάντες & μαστιγες explicantur. Honestiores ligno verberabantur.* V. *Servi fere loris puniebantur. Μώλωπες sunt vestigia verberum. Servilia verbera ex corio erant facta. Donati error.* VI. *His autem verberibus Cives Romanos subicere Legibus Romae erat prohibitum.* VII. *Et quidem praecipue Lege Porcia, lata, ut videtur, a P. Porcio Laeca.* VIII. *Attamen Cives condemnatos verberare licebat, ut & peregrinos, ex qua causa haud dubie Paulum verberibus subjecit Tribunus. In militibus cessabat Lex Porcia.* IX. *Indicta causa quemquam condemnare non licebat, quod etiam aliae Gentes observarunt.*

§. I. **C**UM propter turbam confusasque inter se voces ea, quae Paulo crimini darentur, satis intelligere non posset Tribunus, in eum flagris inquiri iussit. Hic enim saepe erat iudicii Romani ordo, praesertim si cum servis & peregrinis res ageretur, ut Reum primo prehenderent, deinde vincirent, mox verberarent. Habes id apud Plaut. in Aulul. Act. II. Sc. V. v. 20.

Comprehendite;

O 2

Vin-

Vincite, verberate, in puteum condite.

Et gradatim Cicero libr. III. in Verr. cap. XXIV. *Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto secures.* Et quidem videtur Paulus vinc̄tus ad supplicium ductus fuisse. Vinc̄ti enim fere suppliciis tradebantur damnati, ut docet Cicer. libr. V. in Verr. cap. XXVI. *Nullum est aut testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinc̄tos ad supplicium duci videre.* Etiam Dio in Excerptis Peiresc. p. 666.

II. Duas praecipue ob rationes olim verberibus Reos afficere solebant. 1. Ut crimen ex illis exsculpere possent. 2. Ut esset pars poenae vel ipsam poenam praecederet. Mos erat Romanis non solum, verum & aliis Gentibus receptus, ut eum, de cuius crimine non satis constaret, flagellis subjicerent. l. 14. C. de Quib. Cauf. Infam. *Nullam existimationis infamiam Avunculus tuus pertimescat ictibus fustium subjectus ob crimen quaestione habita.* Senec. Troad. v. 578.

Verberibus, igni, morte, cruciatu, elo-
qui

Quodcunque celas, adiget invitam dolor.
Et pectore imo condita arcana eruet.

Con-

Confer Servium ad Virg. libr. VI. Aen.
 v. 573.

*Tum demum horrifono stridentes cardine
 sacrae
 Panduntur portae.*

*Mittuntur, inquit, post verbera ad aeternum
 supplicium, & est secutus ordinem juris an-
 tiquum. Nam post habitam quaestionem in
 Tullianum ad ultimum supplicium mitteban-
 tur. Quamobrem tormenta & verbera pas-
 sim junguntur. Cic. in Topicis cap. XX.
 Facit enim necessitas fidem, quae tum a cor-
 poribus, tum ab animis nascitur, nam &
 verberibus, tormentis, igni fatigati, quae
 dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere. Cic.
 Orat. XI. Phil. cap. II. Tum verberibus ac
 tormentis quaestionem habuit pecuniae publi-
 cae. Et hoc modo optime illustratur Ju-
 ven. Sat. VI. v. 479.*

*Hic frangit ferulas, rubet ille flagello,
 Hic scutica: sunt, quae tortoribus annua
 praestent.*

Verberat, atque obiter faciem linit.

Ubi Vet. Schol. Tortores per Quaestionarios explicat. Ad hunc fere modum Liv. libr. XLIV. cap. LV. Adductus primo ita negare inconstanter, ut parvo metu admoto, paratum indicem esse appareret conspectum

tortoris verberumque non sustinuit. *Ετασμοί και μάστιγες, quaestiones & verbera* junguntur libr. II. Macab. cap. VII. comm. 37. Videatur Grotius ad Matth. cap. XXVII. comm. 37. Hanc etiam ob causam Tribunus verberibus in Paulum inquirere iussit Actor. XXII. 24. Hunc supplicii modum alii etiam praeter Romanos observarunt. Curtius libr. VI. cap. XI. §. 16. *At primo quamquam hinc ignis, illinc verbera, jam non ad quaestionem, sed ad poenam ingerebantur.* Ob eandem causam vincetos caesos verberibus fuisse existimo ante, quam custodiae mandarentur, de quo Tacit. libr. I. Ann. cap. XXI. *Blaesus paucos maxime praeda onustos affici verberibus, claudique carcere iubet.* Et Alciphron libr. III. Epist. XLIII. *Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ξήνας ὑμᾶς ὕστριχίδι οὐκ ὀλίγαις οὐδ' εὐαριθρήτοις μάστιξι, τέλος ἀγαγὼν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπέθετο ὁ ἀγριος γέρον.* Postea cum nos cecidisset flagello suillis setis intertexto, non paucis nec facile numerandis verberibus, postremo abducens in vincula conjecit inhumanus senex. Quod etiam Paulo evenit Actor. XVI. 23. *Πολλὰς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακὴν.* Et multa verbera iis infligentes, conjecerunt in carcerem. Adde etiam comm. 37. ejusdem sectionis.

III. Altera verberandi ratio erat haec, cum ante poenam noxiis & ad extremum supplicium damnatis verbera infligerentur. Livius II. cap. LIX. *Ad hoc Centuriones duplicariosque, qui reliquerant ordines, virgis caesos securi percussit.* Et libr. XXVI. cap. XV. *Producti omnes virgisque caesi ac securi percussi.* Plura confert Erudit. Sallustii Interpres Cortius ad Catil. cap. LI. Hoc autem Romae fere in Comitio fieri solebat. Liv. libr. XXIV. cap. XX. *Quos cum Romam misisset Consul, virgis in Comitio caesi omnes, ac de saxo dejecti.* Similiter libr. XXV. cap. VII. & Suet. Caes. cap. XLV. §. 11. Neque tantum hoc Romae, verum etiam in Provinciis exterisque locis obtinebat teste Livio XXVI. cap. XL. *Oppido recepto Laevinus, qui capita rerum Agrigenti erant, virgis caesos securi percussit.* Praecipue id accidebat, cum quis suspendendus de cruce esset, ut ejus terga prius virgis lacerarentur, ut tradit Livius XXVIII. cap. XXXVII. & XXXIII. cap. XXXVI. Sic Dominus noster, antequam cruci figeretur, verberibus caesus fuit teste Matth. XXVII. 26. & Marc. XV. 15. Praeter alios hoc jam observavit Lydius in Flor. Sparf. in Pass. J. C. p. 140. & 174. Aliam hujus rei rationem investigare conatur E. mundus Merillius notis Philol. in Pass. Chr.

cap. X. Maxime id genus supplicii in servos constitutum erat, sic Cicero, vel potius, qui sub ejus nomine latere voluit, oratione antequam iret in exilium cap. VII. *Servi, qui ad supplicium caesi verberibus trahuntur, apud eos saepe disputant, quos necare voluerunt. Ubi de privatis Judiciis loqui videtur, cum in iis eodem modo flagellatos suppliciis tradidisse constet ex Livio II. cap. XLI. Sunt, qui Patrem Auctorem ejus supplicii ferant. Eum cognita domi causa verberasse ac necasse, peculiumque filii Cereri consecravisse.*

IV. Instrumenta, quibus Paulum caedere volebat Tribunus, vocantur μάστιγες. Act. XXII. 24. & si cum Viris Eruditissimis explicare velimus comma 25, ἱμάντες. Μάστιγας proprie & ἱμάντας adversus homines servos & vilioris conditionis adhibitos legimus. De priori voce id clarissime colligi potest ex iniquissimo in Christianos Scriptore Eunapio. Vita Aedessii p. 76. qui Martyras & Diaconos vocat ἀνδράποδα δεδουλευκότα κακῶς, καὶ μάστιξι καταδεδαπανημένα. *Qui fuerint servitia infida, & flagris pessime subacta.* Dion. Halic. libr. IX. p. 597. Τὸν δὲ ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν Ἐπίσκοποι συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον αἰπέ-

ἐπέκτειναν. *Alterum vero Pontifices comprehendentes, & in foro virgis caedentes, ut mancipium interfecerunt.* Poenam igitur μάστιγι armatam describit Cebes in Tab. p. m. 185. Ἡ μὲν τὴν μάστιγα ἔχουσα καλεῖται τιμωρία. *Illa quidem flagellum tenens est poena.* Simili ratione Virg. libr. VI. Aen. ὕ. 570.

*Continuo fontes ultrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans.*

Altera vox est apud Artemid. libr. II. Oneir. cap. LIII. Αἰεὶ δὲ ἀγαθὸν ξύλοις ἢ χειρὶ παλεῖσθαι, πονηρὸν δὲ ἱμάντι διὰ τοῦς μάλωπας. *Semper vero bonum est signum lignis aut manu verberari, malum vero loro propter vibices inflictos.* Ligno enim verberari erat honestiorum, ἱμάντι vero viliorum & servorum. l. 45. ff. de Injur. *Servi quidem flagellis caesi Dominis restituntur, liberi autem humilioris quidem loci fastibus subjiciuntur.* Capitol. in Pertin. cap. X. *Dum sibi quidam servus, quasi Fabiae esset filius ex Cejonii Commodi familia, Palatinam Domum ridicule vindicasset, cognitus, jussus est flagellis caesus Domino restitui.* Quare Caesar Quirites ad flagra, id est, servilem conditionem perduxisse dicitur apud Juven. Sat. X. ὕ. 108.

*Quid Crassos , quid Pompejos evertit?
& illum*

*Ad sua qui domitos deduxit flagra Quiri-
tes?*

Quo respicit Lucanus IV. v. 217.

*Ibitis ad Dominum? damnataque signa
feretis?*

*Utque habeat famulos nullo discrimine
Caesar*

Exorandus erit.

Inspice Nannii Misc. libr. II. cap. IX.

V. Lora seu ἰμάντες fervorum propria fuisse videntur hanc praecipue ob causam, quod relinquerent in corporibus, ut ait Artem. μώλωπας, quod cum Lucian. in Philops. p. 341. & Dion. Halic. in Excerpt. Peir. p. 538. scribit Livius II. cap. XXIII. *Ductum se ab creditore non in servitium, sed in ergastulum & carnificinam esse, inde ostentare tergum foedum recentibus vestigiis verberum. Ubi vestigia verberum sunt μώλωπες, quae maculae dici videntur apud Macrob. libr. VII. Saturn. cap. III. Ubi Aricides Philosophus ex liberto quaerit: Tu nobis absolvas cur & de albis & de nigris loris similes maculae gignantur. Illud est terga secare apud Tibull. libr. I. El. X. v. 21.*

*Vre meum potius flamma caput , & pete
ferro*

Corpus , & intorto verberere terga seca.

Ubi Consule Eleg. Brouckh. Ovid. libr.
II. Am. El. VII. v. 22.

*Quis Veneris famulae connubia liber ini-
re ,*

Tergaque completi verberere secta velit.

Eodem modo loquitur Juven. Sat. X. v. 316.

Et hoc erit *rumpere* aliquem *flagris* in l.
9. §. 3. ff. de Injur. Haec autem instru-
menta *lora* veteribus dicebantur. Plaut. Ca-
ptiv. Act. III. Sc. IV. v. 125. & Mostell.
Act. IV. Sc. III. v. 44.

*Servorumque operam , & lora mihi ce-
do.*

Schol. Cruquii ad Horat. libr. II. Ep. II.
v. 15. *Secundum morem Romanorum , qui
servos suos ad gradus habenis , id est , loris
ligatos flagellabant , idcirco in media domo
a gradibus ad timorem servis incutiendum
habenae pendebant* Donat. ad Terent. A-
delph. Act. II. S. I. v. 28. *Lora apud Ve-
teres laura dicebantur , a Lauro triumphali ,
sub qua mos erat captivos vinciri , ducique
per pompam. Ideo autem , ut conditionis re-
miniscantur , loris caeduntur mancipia. At
vereor , ne erret Donatus , cum a lauris
lora*

lora derivet, nam *lora* facta fuerunt e corio, adeoque a *lauru* dici non potuerunt. *Servilia* enim *verbera* fere erant e corio. Sic *scytica* teste Vet. Schol. Cruq. ad Horat. libr. I. Sat. III. v. 119. *Scutica*, id est, *lorum*, gr. σκυτική ἀπὸ τοῦ σκύτος, quod notat corium, *lorum*. Ovid. Epist. IX. Her. v. 81.

Crederis infelix scyticae tremefactus habenis,

Ante pedes Dominae procubuisse tuae.

Conferendus omnino est Doct. Torrentius ad Horat. l. l. De his *servilibus verberibus* etiam intelligi debet Martial. libr. IX. Epigr. XCIV.

*Tortorem metuis? podagra chiragraque
secatur*

Caius & mallet verbera mille pati.

Liv. libr. XXXIX. cap. XVIII. *Tribunos militum in vincula coniectos, dein verberatos, servilibusque omnibus suppliciis cruciatos trucidando occidit.* Plaut. Mil. Act. II. Sc. VI. v. 22. Plura reperire licet apud Gons. de Salas ad Petron. cap. XI. Bongarf. ad Justin. libr. I. cap. V. §. 2. Wiffenb. in not. Nom. Phil. in Pass. ad Matth. cap. XXVII. comm. 26. Lips. de cruce
libr.

libr. II. cap. III. & Briffon. libr. III. Ant. cap. IX.

VI. Eo modo in servos animadvertere licebat, non in Cives Romanos, inquam rem diserta exstant Scriptorum testimonia. Cic. libr. V. in Verr. cap. LIII. *Ut nunquam dubitaret, supplicia, quae in convictos maleficii servos constituta sunt, ea in Cives Romanos expromere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem?* Et cap. seq. Appian. Alex. libr. II. Civ. p. 731. Παρὰ τοῦτο Ρωμαῖον εἶναι νομιζόμενον, ὁ Μάρκελλος ἐφ' ὕβρει τοῦ Καίσαρος ἔξηνε ῥάβδοις, ἐφ' ὅτῳ δὴ οὐ πασχόντων τοῦτο Ρωμαίων. *Propter illud Romanum habitum, Marcellus in Caesaris contumeliam virgis cecidit, quae poena Civis Romano quantumvis fonti haud unquam infligitur. Hoc autem facinus si in Civem Romanum commissum esset, Magistratus, qui tali se scelere alligasset, judicium subire debebat. Ascon. ad Cicer. Orat. pro Corn. p. m. 128. Cumque interim quendam Civem idem Metellus, servum esse contendens, vi arripuisset ac verberibus affecisset, Curio assertorem ei comparavit. Dein cum appareret eum exitum iudicii illius futurum &c.* Vis enim haec erat neque ferendum in Cives & liberos facinus, ut ita servilibus poenis & lictorum virgis statim subjicerentur, unde Civium quoque & li-

berorum corpora *verberibus violari* dicuntur apud Livium XXIX. cap. IX. *Cum violata jam virgis corpora Tribunorum vidissent, tum vero in multo impotentiore subito rabiem accensi.* Tacit. libr. III. Ann. cap. LXXVII. *Julianus ad L. Vitellium perductus & verberibus foedatus in ore ejus jugulatur.*

VII. Primis Reip. temporibus nulla quidem hac de re lex lata videtur, cum passim Cives verberatos reperiamus. Sed posterioribus temporibus variis Legibus se contra verberum injuriam munierunt. Inter eas praecellit *Lex Porcia*, lata, ut quidem videtur, a P. Porcio Laeca, licet dissentiant ii, qui M. Porcio Catoni Censorino hanc adscribere malint, quibuscum facit Paul. Manut. de Leg. Rom. cap. XVI & XIX. Godelevaeus ad Livium X. cap. IX. Sed Porcio Laecae tribuendam potius esse hanc Legem, non obscure colligitur e nummo apud Urfin. in Ant. Num. Fam. Rom. p. 215. Ubi ab una parte est P. LAECA, ab altera PROVOCO. Quod optime observat ibid. Fulv. Urfinus: De hac Lege adscribi merentur verba ex Oratione Caesaris apud Sall. Catil. cap. LII. *Sed eodem illo tempore Graeciae morem imitati verberibus animadvertabant in Cives, de condemnatis summum supplicium sumebant.*

bant. Postquam Resp. adolevit, & multitudine Civium factiones valere, circumveniri innocentes, aliaque hujusmodi fieri coepere, tum lex Porcia aliaque Leges paratae (forte rectius perlatae) sunt, a quibus Legibus exilium damnatis permissum est. Nec dissimilia sunt illa Livii X. cap. IX. Porcia tamen Lex sola pro tergo Civium lata videtur, quod gravi poena, si quis verberasset necassetve Civem Romanum sanxit. Qui plura conferre velit, Eruditiss. Pighium evolvat tom. II. Ann. p. 255. Fabrum libr. II. Semest. cap. VI. Waff. ad Sall. Catil. cap. L. & Cortium cap. LI. Tradita tamen nobis sunt exempla, etiam post Legem Porciam Cives Romanos virgis caesos fuisse, sed plerumque ea proferuntur, ut saevitia ejus, cujus jussu id factum erat, reprehendatur. Cic. libr. I. In Verr. cap. XLVII. Oblitosne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam Tribunus in concione egit, cum eum, quem virgis iste ceciderat, in prospectu Pi. R. produxit. Et III. in Verr. cap. III. Is non plus tibi etiam quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum secures, cum cruces ad Civium Romanorum supplicia fixas recorderetur.

VIII. Si vero Civis Romanus condemnatus

natus esset, licebat eum virgis caedere; quod cum ex aliis, tum ex poena in Imperatorem Neronem constituta colligitur, ut nempe more majorum in eum animadverteretur, apud Suet. Ner. cap. XLIX.

§. 3. *Cum comperisset nudi hominis cervicem inferi furcae, corpus virgis ad necem caedi conterritus duos pugiones arripuit.* Cui adde Eutrop. libr. VII. cap. XV. Dion. Voss. ad Caesar. libr. VI. B. G. cap. XLIV. Hottom. & Turn. ad Cic. pro Rabir. cap. III. Et ita Eques Romanus verberibus subjectus dicitur apud Plin. libr. IV. Epist. XI. licet praecipue a flagellorum injuria liber esset apud Romanos ordo Equestris, qua de re agit Laurent. de Juram. cap. V. Alios tamen quam Cives Romanos verberare permissum erat, quae etiam causa videtur, quare Tribunus verberibus in Paulum animadvertere jussit, quoniam existimaret, Paulum esse hominem peregrinum. Ex eo quidam explicant Sall. Jug. cap. LXXII. *Postquam sese parum expurgat condemnatus verberatusque capite poenas solvit. Nam is Civis ex Latio erat.* Ubi consule Erud. Cortium p. 726. Licet crudelitatis crimen Verri objiciat Cicero, cum hominem Siculum virgis castigare voluerit. libr. II. in Verr. cap. XXXVII. Sic quoque Militibus Romanis, qui foris bella gererent, Por-

Porciam legem nil profuisse docuit Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. XV. Hinc in castris virgas adhibitas legimus apud Gallic. in Avid. Cass. cap. V. Nonnunquam etiam capitale sumtum supplicium. Appian. Alex. B. Punic. p. 15. & 117. Cum alioquin de capite Civis nisi centuriatis Comitibus agere non liceret, & hinc Populum etiam de militibus judicasse, qui in bello deliquerant, docet Orosius libr. IV. cap. III. *Romanos vero milites integrae legionis Romam misit, qui Populi jussu medio in foro virgis caesi securisque percussi sunt.*

IX. Ex dictis patet, quanta injuria affectus fuerit Paulus, cum servilibus verberibus ejus terga violare conarentur, praecipue *indicta causa*. Id enim Legibus Romanorum ante alia erat cautum, ne quis Civis Romanus *indicta causa* supplicio afficeretur. Testantur id Sacrae Litterae Actor. XXV. 16. & cum His Plautus, ex quo Romanorum Jus Civile pluribus locis eleganter explicari potest, in Curcul. Act. V. Sc. III. v. 16.

*Pro Deum atque Hominum fidem!
Hec pacto indemnatum atque intestatum
me abripi!*

Alia proferuat Taubm. ad Asinar. Act. V.

P

Sc.

Sc. II. §. 87. Cic. pro Domo cap. XIII. ubi inter cetera haec memorat : *Hoc nobis esse a Majoribus traditum , hoc esse denique proprium liberae Civitatis , ut nihil de capite Civis aut de bonis , sine iudicio Senatus , aut Populi , aut eorum , qui de quaque re constituti Iudices sunt , detrahi possit.* Idem I. Cat. cap. XI. August. de Civ. Dei libr. I. cap. XIX. *Vos appello Leges Iudicesque Romani , nempe post patrata facinora nec quemquam scelestum indemnatum impune voluistis occidi :* Ubi conferatur L. Coqueus & Appian. libr. II. Bell. Civ. p. 714. Ideo Ciceroni dictus fuit dies , quasi contra Leges indemnatos sustulisset. Appian. libr. II. Civ. p. 721. & 827. Vell. Paterc. libr. II. cap. XLV. §. 1. Sed haec res est notissima & nulli fere non notata. Inter quos videri merentur Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. VI. Et Vir Ampliss. G. vander Meulen ad l. 16. ff. de Orig. Jur. Neque hoc Romanorum , verum etiam aliorum Populorum Legibus prohibitum erat , utilissimo sane instituto , ne potentiores pro arbitrio suo in inferiores dominarentur , & sic eos , quos suis rationibus obstare intelligerent , tollere e medio possent. Tale exemplum est apud Heliod. libr. VIII. Aethiop. p. 377. Πάντων γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ σοι τυγχανούσῃ , τὸ ἀναιρεῖν δίχῃ κρίσεως τῶν ἐν τέλει Περσῶν ,
πρὸς

πρὸς τῶν νόμων ἀπηγόρευται. *Cum enim omnia in tua potestate sint posita, interimere tamen sine iudicio Magistratum Persicorum, secundum Leges est prohibitum. Et Livium XXXVIII. cap. XXXIII. Et Civitatem in pace futuram, si id fecissent, pollicens, & illos nihil indicta causa passuros. Confer Curt. libr. III. cap. XIII.*

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

- I. *Civis Romanus sum, formula in provocationibus. II. Alia formula erat, Porro Quirites, unde quiritare & quiritatio. Macrobius tentatur. Proripere se in publicum. Plinius Emend. III. Dicitur hoc implorare Quiritium fidem, vel simpliciter implorare, ut & appellare fidem. IV. Praecipue Tribunos Plebis appellabant, qui inde Vindices dicti, quae vox Eutropio restituta. V. Hanc provocationem audire debebant Magistratus.*

§. I. **Q**uisquamne igitur jure mirari poterit, Paulum, tanta cum passus esset, ad Civitatem Romanam provocasse? Facere enim id solebant hi, qui a Civibus suis vel ab extra-

neis injuria adficiabantur, ut Cives se Romanos esse profiterentur, & Populi fidem inclamarent. Hac in re solennis erat formula, *Civis Romanus sum*, quae non raro apud Latinos Scriptores est obvia. Cic. libr. V. in Verr. cap. LXII. *Cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari ac deligari, & virgis expediri jubet. Glamabat ille miser, se Civem esse Romanum, Municipem Cosanum. Et libr. X. Fam. Ep. XXXII. Illi misero quiritanti, Civis Romanus natus sum, respondit, abi nunc, Populi fidem implora. Quo loco consule Manut. Simili ratione Paulus Civitatis Romanae jure se a flagris tuetur Act. XXII. 25. Εἰ ἀνθρώπων Ῥωμαίων καὶ ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστιγῆειν; An hominem Romanum & eum indemnatum licet vobis verberare? Hinc illud est apud Quinctil. Decl. VI. cap. XVII. Me ipse perdididi, teneor venale mancipium, & Civis Romanus merx fio. Confer Brisson. de Form. libr. VIII. p. 718.*

II. Alia hac in re formula erat *Porro Quirites*. De qua sic Macrobr. libr. II. Sat. cap. VII. *In ipsa quoque actione, subinde se, qua poterat ulcisceretur, inducto habitu Syri, qui velut flagris caesus praeripientique se similis exclamabat:*

Porro Quirites, libertatem perdimus.

Vel

Vel omnino falsus sum, vel in hoc Macro-
bii loco pro *praeripientique* substituendum
erit, *proripientique*. Proripere enim
est cum impetu quodam se in publicum
conferre, & proprie illis tribuitur, qui
Populi auxilium exoptulant. Liv. libr. II.
cap. XXIII. *Nexu vincti solutique se undi-
que in publicum proripiunt, implorant Qui-
ritium fidem*. Caesar libr. II. B. C. cap.
XII. §. 1. *Inermes cum infulis sese porta fo-
ras universi proripiunt, ad legatos atque exer-
citus supplices manus tendunt*. Quid vero
praeripere hic sit, non video. Eadem
haec formula occurrit quoque in Priapejis
carm. XXV.

*Porro (nam quis erit modus?) Quirites,
Aut praecidite &c.*

Hinc *quiritare* dicitur is, qui *Quiritium
fidem clamans implorat*, notante Varrone
libr. V. de L. L. p. 57. Vertranius ad Ta-
cit. libr. XVI. Ann. cap. XXXIV. *Igi-
tur flentes, quiritantesque qui aderant*. Ita
enim ibi legendum, non *queritantesque*,
quae vox etiam corrupta est apud Plin.
libr. VI. Ep. XX. *Audires ululatus Foemi-
narum, infantium quiritatus, clamores Vi-
rorum*. Ut optime observat Buchn. *Qui-
ritare* vox est notissima Livio. Ita libr.

XXXIX. cap. VIII. *Nulla vox quiritan-
tium inter stupra & caedes. Et cap. X. Ne
vox quiritantis, cum per vim stuprum in-
feratur, exaudiri possit. Ita quiritatio est
apud eundem libr. XXXIII. cap. XXVIII,
De his formulis adeas moneo Erud. Petro-
nii comment. ad cap. IX. & XXI. Sciopp.
ad Priapeja l. l. Turneb. libr. XIII. Adv.
cap. XXII. & Spanh. in O. R. Exerc. II.
cap. XXIV. p. 547.*

III. Qui ita Populi auxilium exoptu-
labant, *Quiritium fidem implorare dicuntur
apud Liv. libr. II. cap. XXII. Provoco
& fidem Plebis imploro! adeste Cives, adeste
Commilitones! nihil est, quod expectetis Tri-
bunos, quibus ipsis vestro auxilio opus est.
Et libr. XXXIX. cap. XLII. Loquenti
Gallo caput primum percussisse, deinde fu-
gienti, fidemque Populi R. atque eorum, qui
aderant, imploranti, latus transfodisse.
Quem etiam vide libr. XXVII. cap.
XXVIII. libr. XXX. cap. XXXVI. &
libr. XXXI. cap. VII. Cicer. pro Roscio
Amer. cap. XI. Populine Romani, vestram-
ve, qui summam potestatem habetis, hoc
tempore fidem implorem? Et pro Publ.
Quintio cap. XXX. Plin libr. III. Epist.
IV. Idem est appellare alicujus fidem. Se-
nec. Troad. v. 665.*

*Coelitum appello fidem,
Fidemque Achillis. Pyrrhe, Genitoris
tui
Munus tuere.*

Et simpliciter *implorare* pro fidem implorare occurrit apud Livium libr. XXIX. cap. IX. *Nudari ac virgis expediri jubet, dum spoliandis iis (repugnabant enim militemque implorabant) tempus teritur.* Ubi consule Cel. Gron. Cic. libr. V: in Verr. cap. XLVIII. *Quo fugient Socii, quem implorabunt.* Et pro Domo ad Pontif. cap. X.

IV. Implorare autem Quiritium fidem est auxilium plebis & praecipue Tribunorum exoptulare. Hinc in eadem hac re solennis est locutio *appellare Tribunos.* Liv. libr. XXXVI. cap. III. *Nam cum cogentur in classem Tribunos plebis appellarunt.* Et cap. LVIII. Cicero in Vatin. cap. XIV. *Appellarisne Tribunos Plebis, ne causam diceres?* Et pro Quint. cap. XX. Ad id enim proprie creati fuerunt Tribuni, ut minores contra vim & injuriam Patriciorum & potentiorum Civium defenderent & in libertatem vindicarent, quo respicit Ascon. Ped. qui ad verba Cicer. Act. I. in Verr. cap. XIII. *sublata Populi Romani potestate, haec notat: scilicet sublata provo-*

catione ad Populum, hoc est, ad Tribunos Plebis. Vindices hanc ob causam appellantur Tribuni. Reperies id apud Sall. fragm. Hist. libr. III. p. 46. Edit. Waff. Quoties a Patribus armata plebes secessisset, utique Vindices paravisset omnis juris sui Tribunos plebis. Similiter Lucan. libr. III. Pharf. v. 146. ubi de Metello Tribuno Plebis:

*Dignum te Caesaris ira
Nullus honor faciet, te Vindice tuta re-
lictæ est
Libertas.*

Unde *Plebem in libertatem vindicare* dicuntur apud Sall. Jug. cap. XLVI. Quam vocem etiam Eutropio restituendam puto libr. I. Hist. Rom. cap. XIII. *Tum & ipsos sibi Tribunos Plebis, quasi proprios Vindices & Defensores creavit.* Legitur in Editis *Judices.* At nihil certe minus, quam ad judicandum creati sunt Tribuni Plebis, quod eleganter docet locus Gell. libr. XIII. cap. XII. *Quod Tribuni antiquitus creati videntur, nec causis querelisque de absentibus cognoscendis, sed intercessionibus faciendis, quibus præsentibus fuissent, ut injuria, quæ coram fieret, arceretur.* Hinc Cicer. pro Quint. cap. XX. *Magistratum hunc auxilii causa constitutum esse scribit. Quare auxilii latio*
ad.

adversus Consules vocantur apud Livium libr. II. cap. XXXIII. Et TRIBUNI PLEBEI IN AUXILIUM PLEBIS CREATI dicuntur in fragm. Orat. Claudiae apud Gruter. p. DII. Ideoque auxilium ab iis petebatur. Cicer. pro Quint. cap. VII. *Appellantur Tribuni, a quibus cum esset certum auxilium petitum.* Ceterum quod Latini dicunt appellare Tribunos, Graeci per ἐπικαλεῖν exprimunt. Plut. Mario p. 407. *Ἐκέλευσεν ἀπάγειν αὐτὸν τὸν Μέτελλον εἰς τὸ δεσμωτήριον. Ἐκείνου δὲ τοὺς ἄλλους ἐπικαλουμένου Δημάρχους, ἐβοήθει μὲν οὐδεὶς. Mandavit ducere ipsum Metellum in vincula. Illo vero alios Tribunos appellante, opem nemo tulit.* Hujus ad Populum provocationis egregium exemplum est in Livio libr. XXIII. cap. X. Ubi Decius Magius unus e Principibus Campanorum, cum vincetus ad Annibalis castra traheretur, circumfusam Civium multitudinem ita alloquitur: *Habetis libertatem, Campani, quam petistis, foro medio, luce clara, videntibus vobis, nulli Campanorum secundus vincetus ad mortem rapior.*

V. Si quis autem provocasset, Proconsul, vel qui poenam inferebat, a puniendo desistere cogebatur. Habemus hic in Paulo exemplum, ut & in l. 4. §. 2. ff. ad Leg. Corn. de Sicar. *Plane si ipsi, qui hanc*
in-

injuriã passi sunt, proclamaverint, audire eos Praeses Provinciae debet. Quo referendum id, quod scribit Cicero libr. V. in Verr. cap. LVII. Ut jam illa vox & imploratio, Civis Romanus sum, quae saepe multis in ultimis terris opem inter barbaros & salutem tulit, ea mortem illis acerbiores & supplicium maturius ferret. Neque ullum, quod magis ad indignationem movere potuerit Romanorum animos, facinus facile quis proferet, quam spretas quiritantium provocationes, ex qua re non levem Verri conciliat invidiam Cicero, ut in eadem Orat. cap. LXIII. In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se Civem Romanum esse diceret. Alia, egregie hanc rem illustrantia, in seqq. illius Orationis capitibus reperire licet.

F I N I S.

ERRATA haec, si commodum erit, tuemendet B. L. rogo.

p. 5. lin. 3. lege *τελωνα*. l. 11. est. p. 9. l. 28. *praesidium*. p. 12. l. 25. *positos*. p. 17. l. 24. *flammulae*. p. 72. l. 26. *ὄανιδω* p. 75. l. 1. dele comma. p. 79. l. 22. lege *an.* p. 178. l. 14. *Otto.* p. 183. l. 18. *Romanum*.

CATALOGUS

VAN

BOEKEN

Dewelke by W. KROON Boek-
verkoper te Utrecht gedrukt
en te bekomen zyn

Barchusen (J. C.) De Origine & progressu
Medicinæ Dissertationes. In quibus Me-
dicorum Sectæ, Institutiones, Decreta,
Hypotheses, Præceptiones, &c. ab initio Me-
dicinæ usque ad nostra tempora traduntur.
in 4to.

Clemens (H. G.) Dissertatio de Labro Aeneo a
Mose in Tabernaculi Atrio collocato, ad Il-
lustrationem Exod. XXX. 17-21. XXXVIII.
8. in 8vo.

Geestelyke Gezangen van F. A. LAMPE, de
tweede druk merkelyk vermeerdert; waer by
gevoegt zyn Joach. Neanders Verbontslied-
eren en Dank-Psalmen, beide uit het Hoog-
duits in de Nederlansche taele op dezelve
dichtmaten en zangwyzen overgezet door
W. Kroon, met zangnoten verrykt in 8vo.

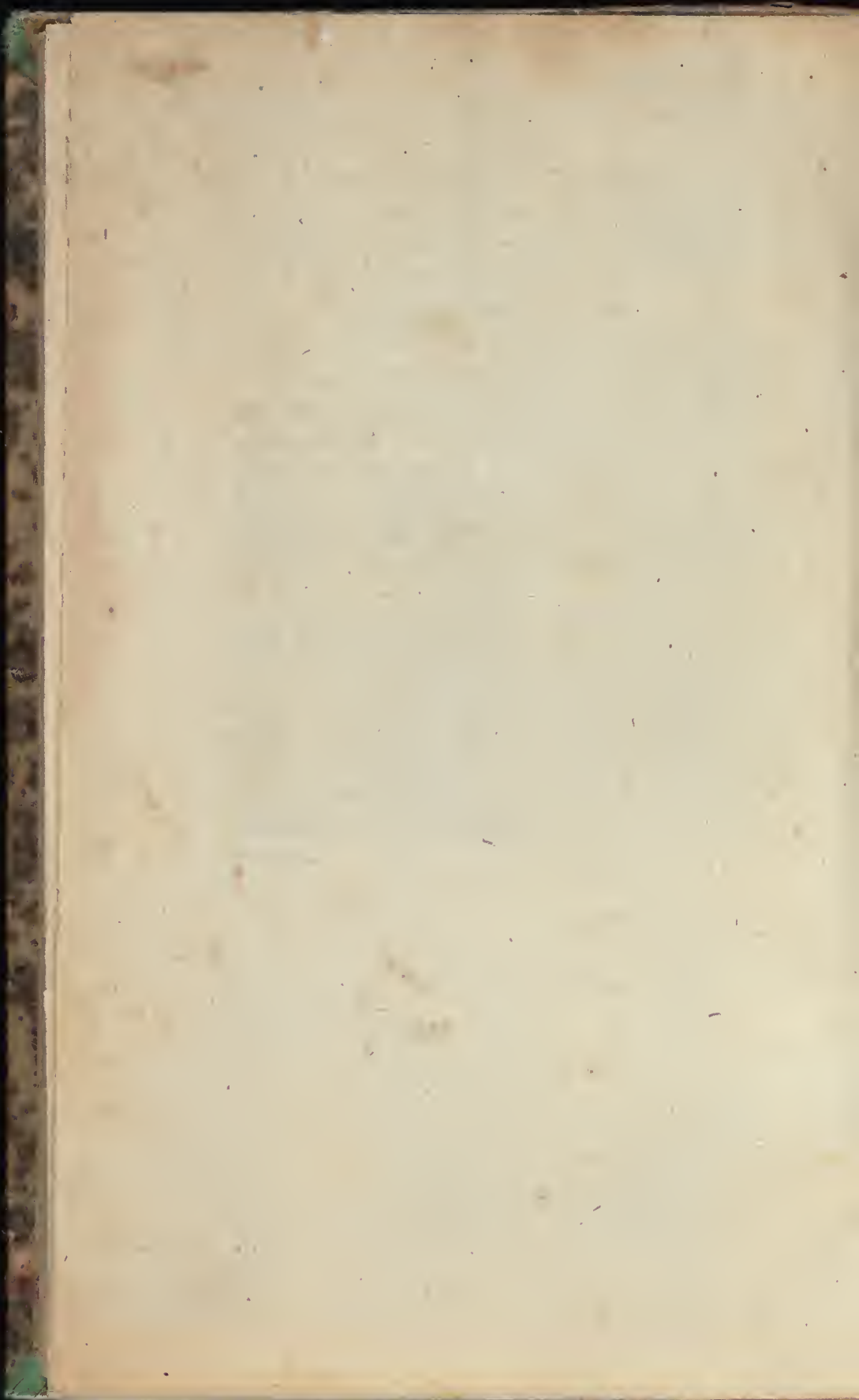
Haze, (Th. de) Naspeuringe van den Levia-
than in Jobs boek beschreven, en van den
Visch die Jonas verslond, uit het Latyn ver-
telt door W. Köhne Predikant te Jaersvelt,
in 8vo. met kopere platen versiert.

Köhne (W.) Paulus briefaen Titus ontledender-
wyze

wyze verklaert, op des Apostels oogmerk toegepast, en vergeleken met den eersten brief ren Timotheus, in 4to.

DE PERSIAENSCHER CROMWEL, of het leven en de wonderbare Gevallen van MIRIWEIS, Vorst van Candahar, tegeuwoordige Protector van Persien, met deszelfs afbeeldzel in koper gesneden, in 8vo.

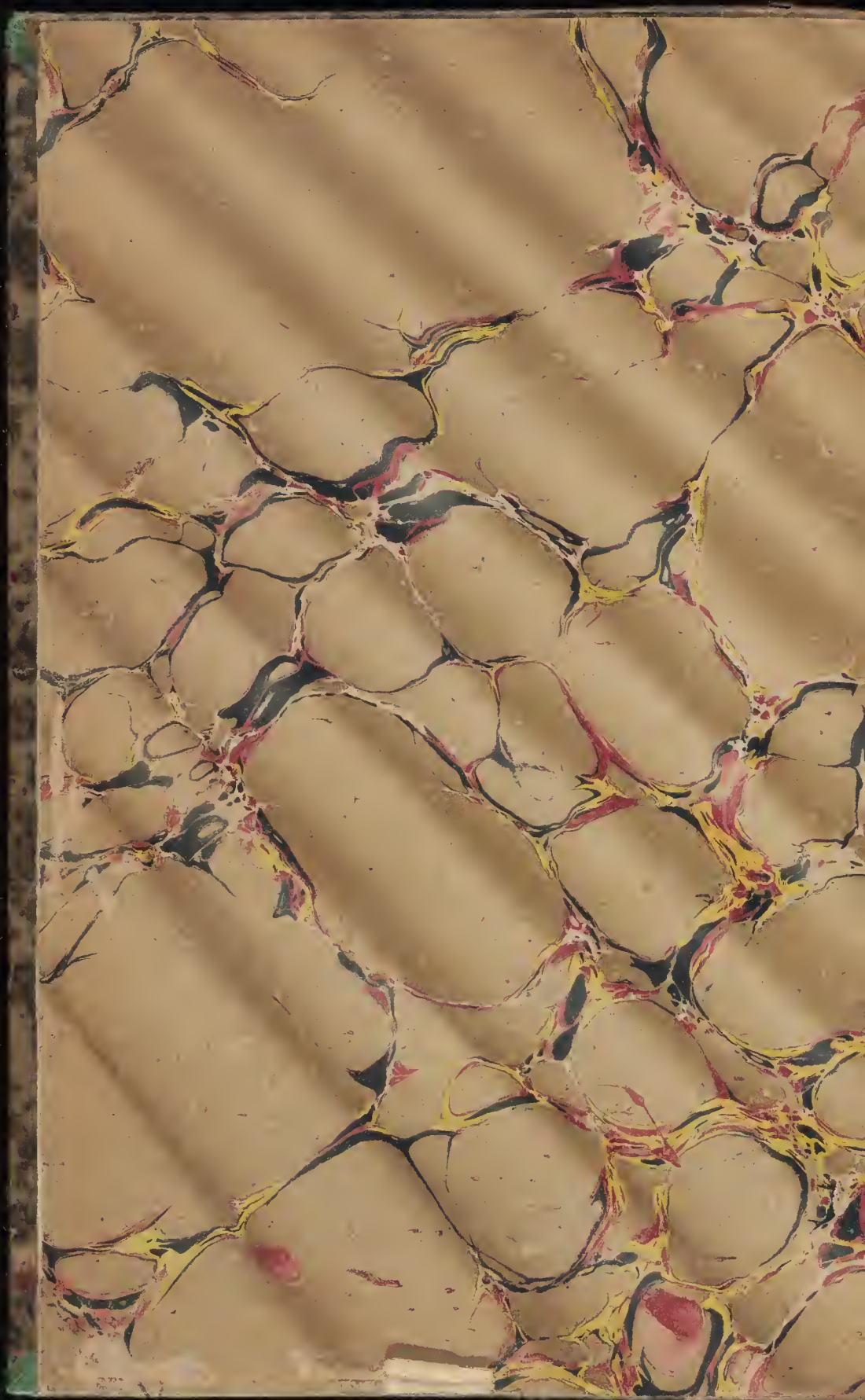
De Kinderen Gods, door beschryving hunner werkzaamheit, van de Kinderen des Duivels onderscheiden, van de Opperste Wysheit onderwezen, tot den Geestelyken stryd bemoeidigd en toegerust, om 't gevaer waer in de Godlozen omkomen te ontvlieden, gewaerschouwd, en eindelyk als Overwinnaers gekroond; in eenige Leerredenen der Gemeente van Thiel voorgestelt, door haren ordinairen Leeraer *Timotheus de Witt*, en na zyn Overlyden, op veeler sterk aenhouden, uitgegeven door zyn Eerw: Broeder *Cornelius de Witt* Bedienaer des H. Euangeliums op de Forten Isabelle en Anthony by's Hertogenbosch; met eene Voorrede van H. van Alphen Professor der H. Godgeleertheit te Utrecht in 4to.

13

12

244

SPECIAL 93-B
4198

